

AMERIKAN LÖYTÖ.

OPETTAVAA JA HUVITTAVAA LUKEMISTA

LAPSILLE JA NUORISOLLE.

KIRJOITTI

JOACHIM HEINRICH CAMPE.

SUOMENNOS.

III.

JYVÄSKYLÄ, 1892.

JYVÄSKYLÄN KIRJAPAINON KUSTANTAMA.

AMERIKAN LÖYTÖ.

OPETTAVAA JA HUVITTAVAA LUKEMISTA

LAPSILLE JA NUORISOLLE.

KIRJOITTI

JOACHIM HEINRICH CAMPE.

SUOMENNOS.

III.

JYVÄSKYLÄSSÄ,
JYVÄSKYLÄN KIRJAPAINOSSA,
1892.

III.

PIZARRO.

Seitsemäsneljättä kertomus.

Mutta, isä, sanoi Heikki, uusi jäsen perheessä, joka oli saanut lukea isän paperista edelliset kertomukset Kolumbuksesta ja Kortez'ista, — kuka on sitten löytänyt Perun ja Chilin suuret maat Etelä-Amerikassa?

Siitä, vastasi isä, kerron tulevassa kertomuksessa.

Joku lapsista halusi tietää, milloin isä tämän kertomuksensa alkaisi.

Se voi tapahtua vaikka heti paikalla, jos niin tahdotte, vastasi isä.

Tästä heräsi yleinen riemastus. Koko seurue riensi juoksujalassa alas puutarhan varjoisaan lehtimajaan, jossa kukin valitsi itselleen niin mukavan istumapaikan kuin mahdollista. Sitten alkoi isä kertomuksensa seuraavilla sanoilla:

Kaikki ne merkilliset tapaukset, jotka nyt aion kertoa teille, lapset, ovat jo tapahtuneet samaan aikaan kuin Kortez Meksikossa suoritti loistavat urotyönsä. Meidän on siis pakko palata takaisin siihen aikaan, jolloin Meksiko vielä oli aivan tuntematon, päästäksemme ensimmäisiin tapauksiin siinä merkillisessä seikkailujen sarjassa, joka kohta on vetävä puoleensa huomioni.

Epäilemättä vielä muistatte että Kolumbus itse myöskin oli Amerikan mannermaan ensimmäinen löytäjä, hän kun saapui sen rannikolle Orinoko-virran suussa, vaikka Amerigo Vespucci oli osannut kehumisillaan anas-

taa tämän löydön kunnian itselleen. Ette kaiketi myöskään, niin toivon, vielä ole unhottaneet että Kolumbus niinikään purjehti pitkin koko Pohjois- ja Etelä-Amerikan välisen kannaksen rannikkoa Guanain saaresta Nombre de Dios'iin asti ja vielä pitemmällekin etelään päin, toivoen jossakin tapaavansa salmen, jonka kautta saattaisi purjehtia itäisestä valtamerestä läntiseen ja siten yhä edelleen Itä-Intiaan. Tämä toivo, kuten tiedätte ei toteutunut, ja varmaan vielä kauhistuksella muistatte mitä vaivoja tuolla niin monta kovaa kokeineella miehellä oli ollut kestettävänä tällä viimeisellä löytöretkellään.

Kolumbuksen kuoltua koetti yksi seikkailija toisensa perästä onneansa tehdäkseen uusia löytöjä mantarella. Kaksi heistä, Ojeda ja Nikuessa, suuntasivat kulkunsa Panama-nientä kohti. Tässä sivumennen huomautan, että joka kerta kun mainitsen jonkun paikan nimen, tulee teidän se heti etsiä kartalta, saadaksenne siten selvemmän käsityksen tapausten juoksusta, ilman että minun täytyy joka kerta ryhtyä laveisiin paikalliselityksiin. — Nuo kaksi miestä ansaitsevat mainitsemista siitä syystä että he kumpikin perustivat tärkeän uutis-asutuksen — Ojeda San Sebastian nimisen, Nikuessa toisen, jonka nimeksi hän pani Nombre de Dios.

Arvo. Mitä se merkitsee?

Isä. Sanat ovat Espanjan kieltä ja merkitsevät Jumalan nimi.

Kaarlo. Mistä syystä hän antoi semmoisen nimen uutis-asutuksellensa?

Isä. Kun hän oli noussut maalle siinä kohden ja seutu näytti hänestä kaikin puolin sovelialta, niin huudahti hän Espanjan kielellä tovereilleen: Paremus aqui en il nobre de Dios! joka merkitsee: Pysähty-

käämme tähän Jumalan nimeen. Siitä sai hän aiheen panna uutis-asutukselle sellaisen nimen.

Näiden rannikoiden asukkaat olivat sotalaisia, ja kun he arvattavasti huomasivat, mitä valkeaihoisten muukalaisten saapuminen merkitsi, niin olivat he kyllin rohkeita ryhtymään aseelliseen vastarintaan. He olivat taitavia jousimiehiä ja, mikä pahinta oli, käyttivät myrkytettyjä nuolia. Pieninkin haava, jonka ne tekivät, oli ehdottomasti kuolettava; monta Ojedan miestä sai niistä surmansa ja hänen oli siitä syystä pian pakko lähettää yksi upseereistaan Hispaniolaan hakemaan sieltä lisää väkeä.

Tässä sopii kertoa parista sen seudun asukkaiden tavasta, jotka olivat sekä omituisia että varsin julmia. Ojedan miehet olivat muun muassa huomanneet että useilta niin miehiltä kuin naisilta puuttui jonkun sormen ensimmäinen nivel; ja kun kysyttiin mistä se tuli saatiin vastaukseksi, että maan tavan mukaan jokainen nainut mies oli velvotettu sillä tavalla ruhjomaan ruumistansa vaimon kuollessa, ja samoin tekivät vaimotkin, jos heiltä mies kuoli. Mikä tähän omituiseen tapaan lienee antanut aiheita on tuntematonta. Sitä vastoin on helpompi selittää syy toiseen paljon julmempaan tapaan, joka myöskin vallitsi tämän kansan keskuudessa. Tapa oli semmoinen, että joka kerta kuin joku leski kuoli, surmattiin hänen lapsistansa kaikki, jotka eivät vielä voineet omin päin syödä.

Niilo. Mikähän oli syynä sellaiseen julmaan tapaan.

Isä. Arvattavasti se ettei kukaan tahtonut ottaa vaivakseen heidän ruokkimistaan. Sitä pidettiin jo säälin osotuksena heitä kohtaan, kun tällä tavoin pelastettiin heidät pitkällisestä nälkään nääntymisestä.

Siitä syystä heidät haudattiin niin pian kuin heidän siihenastinen elättäjänsä oli kuollut.

Vaan muistakaamme nyt sitä upseeria, jonka Ojeda lähetti Hispaniolaan. Hänellä oli palatessaan mukansa muuan mies, jonka nimi kyllä ansaitsee tulla teille tutuksi — Nunjes de Balboa. Hän oli varsin lahjakas sekä urhoollinen. Hispaniolassa oli hän syytteen alaisena jostakin rikoksesta, ja oli siitä syystä vaarassa tulla kuolemaan tuomituksi. Hädissään keksi hän mukavan tuuman: hän panetti itsensä tyhjään tynnyriin ja kuljetutti itsensä sillä tavoin Ojedan laivalle. Juoni onnistui; itse laivanpäällikkökään, jota oli ankarasti kielletty ottamasta mukaan ketään pahantekijää saarelta, ei huomannut mitään, ja vasta muutaman päivän kuluttua, kun jo oli purjehdittu ehkä satakin meripenikulmaa, rohkeni Nunjes de Balboa ryömiä esille tynnyristään. Laivankapteeni säikähtyi ja uhkasi panna hänet maalle ensimmäiselle asumattomalle saarelle, joka tielle sattuisi; mutta kun koko laivan miehistö rukoili hänen puolestansa taipui hän vihdoin ottamaan hänet suojelukseensa. Niin tavoin saapui Balboa Panaman kannakselle.

Ei kestänyt kauan ennenkuin hän täällä kunnosti itseänsä viisaudella, miehuudella ja kestäväisyydellä. Hänen neuvostaan valtasivat Espanjalaiset Darien-joen suussa erään seudun, johon perustettiin uutis-asutus, joka sai nimen Santa Maria el Antiqua del Daria tai lyhemmin vain Santa Maria.

Pian huomattiin Balboa yhä enemmän välttämättömäksi tovereilleen. Lopulta he nimittivät hänet heidän johtajakseenkin, ja silloin alkoi hän saaliinhimoisena silmäillä ympärillensä keksiäkseen tilaisuutta jollakin merkillisellä löydöllä nimensä ikuistuttamiseen.

Siinä mielessä retkeili hän tuhka tiheään lähiseuduissa, solmi liittoja muutamien katsikien kanssa ja kukisti toisia, jotka rohkenivat asettua vastarintaan. Liittolaisten joukossa oli muuan Komagre niminen, joka oli erittäin vieraanvaraisesti ja ystävällisesti ottanut vastaan Balboan ja hänen toverinsa. Kun tämän katsikin vanhin poika, joka oli vilkas ja kohtelias nuorukainen, huomasi kuinka kiihkeästi Espanjalaiset kaikkialla tiedustelivat kultaa, toimitti hän katsikin palatsiin melkoisen määrän tuota hänen silmissään hyödytöntä metallia, antaakseen sitä lahjaksi vierailleen. Espanjalaiset hyökkäsivät kullan kimppuun niin ahneesti, että tuo nuori mies sitä suuresti ihmetteli, ja jakoivat sen heti keskenään. Mutta nähdessään että kultaa punnitessa jonkun pienen murusen vuoksi saattoi syntyä kiivas riita, juoksi hän harmistuneena esiin ja paiskasi kumoon vaakakupit, niin että kulta valui maahan. „Väärin teette“, huudahti hän harmistuneena, „kun viitsitte kiistellä noin joutavan päiväisen asian tähden, vaan jos todellakin niin hurjasti haluatte tuota ainetta, että sen himo on saanut teidät jättämään kotimaanne ja häiritsemään muiden kansain rauhaa, niin minä neuvon teille maan, jossa tapaatte tätä hyödytöntä tavaraa niin paljon kuin ikänä haluatte.“

Kumpi on suuremmalla syyllä raakalaiseksi saannottava, alaston Intiaaniko, joka halveksien heitti kulan maahan, vai Espanjalaisetko, jotka siitä kiistelivät? Sekö, joka moitti näiden maankuljeksijain ahneutta, vai valkeaihoisetko, jotka kullan himoansa tyydyttääkseen arvelematta olivat valmiit riistämään syyttömiltä ihmisiltä levon, vapauden, onnen ja elämän? Tähän kysymykseen ei ole vaikea vastata.

Tuo lause kultarikkaasta maasta, joka oli sattunut luiskahtamaan nuoren Intiaanin suusta, oli kipinä, joka sytytti Espanjalaisten voitonhimon täyteen liekkiin. Kysymyksiinsä, missä se maa oli, saivat he vastaukseksi että se oli suuri ja mahtava kuningaskunta etelään päin niiltä seuduilta, joilla he silloin olivat.

Lotta. Tiedänpä mikä maa se oli, jota hän tarkoitti — se oli Peru!

Isä. Oikein arvattu! — Mutta Intiaani lisäsi että niin vähälukuisina kuin Europalaiset nyt olivat ei heidän ollut ajattelemistakaan sinne lähtöä; sillä tämän rikkaan maan kuningas oli mahtava herra, joka epäilemättä lähtisi taisteluun heitä vastaan ja ajaisi heidät takaisin, jolleivät he olisi miesluvulleen voimakkaammat.

Näin tavoin tuli ensimmäinen tieto suuresta Perun valtakunnasta Espanjalaisten korviin. Tosin olivat he vielä liian heikot heti lähteäkseen aiotulle retkelleen sitä vastaan, mutta heidän ahneutensa oli kerran herännyt ja kun Balboa palasi Santa Mariaan, oli hän vakaasti päättänyt hankkia lisäväkeä Hispaniolasta ja uskaliaasti seurata saamaansa viittausta.

Vielä viipyi kuitenkin Perulaisten onneksi se myrsky, joka heitä uhkasi. Laiva, jonka Balboa lähetti Hispaniolaan, joutui haaksirikkoon Yukatanin rannikolla. Miehistö kyllä pääsi maihin, mutta joutui sen seudun raakamaisten asukkaiden käsiin. He teurastivat muukalaiset uhriksi jumalilleen, ja ainoastaan kaksi heistä pääsi pakenemaan; toinen niistä oli Aquila.

Niilo. Hän oli kai sama mies, jonka Korteiz tapasi niillä seuduin?

Isä. Aivan sama. Te siis tunnette nyt hänenkin historiansa ja voimme jatkaa kertomustamme.

Balboa sillä välin tietysti turhaan odotteli laivansa palaamista, ja muun pahan onnen lisäksi sai hän Espanjasta sen ikävän tiedon, että hänen vihollistensa oli parjauksien kautta onnistunut ärsyttää hallituksen mielen häntä vastaan, niin että häntä ensi tilassa aiottiin vaatia vastaamaan töistensä. Se oli odottamaton käännös hänen tuumissaan. Hän tiesi että ainoa keino puhdistautua Espanjan hovin silmissä ja saavuttaa sen suosiota oli uusien löytöjen tekeminen. Siitä syystä päätti hän käyttää hyväkseen Komagren pojan antamaa tietoa ja lähteä etsimään maata, joka kuvauksista päättäen oli rikkaampi kuin mikään niistä, jotka tähän saakka onnettomuudekseen olivat joutuneet Espanjalaisten voitonhimon kynsiin. Mutta Balboan sotavoima oli vielä mitä surkeimmassa kunnossa. Rohkeaisiko hän kouran täydellä huonosti varustettuja seikkailijoita tunkeutua mahtavaan kuningaskuntaan, joka saattoi asettaa suuret sotajoukot häntä vastaan. Kuitenkin päätti hän koettaa, ja sai kun saikin, kuvailemalla niitä summattomia aarteita, jotka noissa uusissa löytömaissa muka olivat tavattavissa, kullanhimoiset toverinsakin innostumaan ja uskalluksella lähtemään matkalle.

Koko hänen sotajoukossaan oli vain 160 miestä ja useita suuria koiria, joita, kuten jo tiedätte, sodissa näiden seutujen alastomia Intiaaneja vastaan käytettiin. Se oli surkean pieni sotavoima verraten niihin suuriin yrityksiin, jotka Balboalla oli mielessä. Komagren poika lupauksensa mukaan lähti heille tienoppaaksi. Lähdettiin siis retkelle ja — siihen päättyköön kertomus täksi päiväksi.

Kahdeksasneljättä kertomus.

Isä. Vaikka Balboan retken lopullinen päämäärä oli kultarikas Peru, oli hänellä kuitenkin toinenkin tarkoitus mielessä, jonka saavuttaminen hänestä oli yhtä tärkeä. Nuoren Komagren vakuutuksen mukaan piti etelän puolella kuuden päivänmatkan päässä saavuttaman toisen valtameren rannalle, jota pitkin kulkien saavuttaisiin sen kultarikkaan maan rannalle, johon hän oli luvannut opastaa Espanjalaiset. Balboa arveli syystä, että tuo meri oli se, jota Kolumbus näillä seuduilla oli etsinyt sitä kuitenkaan löytämättä, ja jota myöten länttä kohti purjehtien saavuttaisiin oikeaan Intiaan eli Itä-Intiaan. Toivo sellaisen löydön tekemisestä, joka ei ollut suurelle Kolumbukselle onnistunut, näytti hänestä yllin kyllin palkitsevan kaikki ne vaarat ja vastukset, joihin hän nyt heittäytyi.

Hannes. Mitenkä retki tuon kapean kannaksen poikki oli niin vaarallinen ja vaivaloinen?

Isä. Siihen oli montakin syytä. Ensinnäkin kulkee tätä kannasta pitkin jotakuinkin korkea vuoriharjanne, joka yhdistää Kordillerien eli Andes-vuorien eri ryhmät Pohjois- ja Etelä-Amerikassa ja erottaa molemmat valtameret toisistaan. Näillä vuorilla kasvoi niin vankka ja tiheä metsä, että sen läpi aikovilta tosiaankin kysyttiin melkoinen määrä kärsivällisyyttä. Vuorien lomassa olevat laaksot olivat joko veteliä, ylipääsemättömiä soita tai mutaisia lammikoita; näillä seuduilla näet sataa melkein lakkaamatta kaksi kolmatta osaa vuotta, ja ensin vesi tietysti kokoontuu juuri laaksoihin. Sellaisessa kosteassa, suoperäisessä ja kuumassa seudussa tavataan sen lisäksi runsaasti kaiken-

laisia vahingollisia eläimiä, jotka tekevät oleskelemisen niillä seuduin mitä vaivaloisimmaksi. Siellä on konnia, käärmeitä ja sisiliskoja lukemattomissa määrissä; puiden rungoilla ja oksilla vilisee muurahaisia ja muita vahingollisia hyönteisiä; ilma on melkeinpä samea sääskien, kärpäsiän ja kaikenlaisten muiden ilkeiden itikkein paljoudesta. Vuorilta syöksyy alas kohisevia virstoja, joiden läpi kahlaamiseen tai yli uimiseen tarvitaan erinomainen rohkeus ja paljon ruumiin voimia. Kun kaiken tämän lisäksi ajattelette että ilma on raskas, tukehduttava, täynnä myrkyllisiä kaasuja ja vaikuttaa kaikissa niissä, jotka sitä hengittävät, tavattoman ruumiillisen ja henkisen velttouden, jopa usein mitä vaarallisimpia tautejakin, niin ehkä jo ymmärrätte, että tosiaankin vaadittiin melkoinen rohkeus heittäytyäkseen niin monelle vaaralle alttiiksi.

Balboa oli rohkea mies ja lähti siis pelotonna retkelleen. Ensin saavuttiin maahan, jonka katsikin kanssa jo oli solmittu ystävyysliitto. Sieltä marssittiin vuoristoa kohti toisen Intiaaniruhtinaan alueelle; tämä ruhtinas ensin pötki pakoon, mutta kuultuansa mitä Espanjalaiset retkeilyillään oikeastaan etsivät palasi hän pian takaisin ja lahjoitti, voittaakseen heidän ystävyytensä, heille niin paljon kultaa kuin hän suinkin sai kootuksi.

Sitten seurasi matkan vaivaloisiin osa, retki vuoristossa. Kuullessaan noiden saaliinhimoisten muukalaisten saapumisesta kokosi siellä muuan mahtava katsiki pelottavan sotajoukon ja asettui vastarintaan. Siitä välittämättä Espanjalaiset kuitenkin vain rohkeasti marssivat eteenpäin. Silloin astui esiin muutamia Intiaaneja, jotka kysyivät, mitä varten muukalaiset olivat tulleet. Se oli viittaus, ettei heidän pitäisi marssia sen

etemmäksi. Tuosta kysymyksestä ei kuitenkaan pidetty lukua, vaan yhä marssittiin eteenpäin. Silloin astui alastomain soturiensa joukosta esille katsiki itse, jolla oli yllänsä puuvillainen verho, ja antoi merkin taistelun alkamiseen. Kamalasti karjuen syöksivät Intiaanit Espanjalaisia vastaan, mutta tuskin olivat he ehtineet lähestyä pyssynkantomatkalle, kun Balboa käski niiden miestensä, jotka olivat ampuma-aseilla varustetut, laukaista. Pamaus ja muutamien kaatuminen sai kuten tavallisesti ennenkin aikaan muissa niin suuren säikähdyksen, että he suin päin pötkivät pakoon vahvasti vakuutettuina siitä että heillä oli tekemistä olentojen kanssa, joilla oli käytettävänä taivaan aseet: leimaus ja jyrinä. Pakenevista useat tavotettiin ja hakattiin maahan, toisia taas repivät Espanjalaisten julmat koirat kamalalla tavalla. Katsiki oli saanut surmansa miekalla, ja hänen kaupunkinsa — jos sitä nimeä sopii käyttää muutamista lähettäin rakennetuista majoista — antautui vastustamatta. Se rosvottiin, ja kulta, joka siinä tilaisuudessa joutui Espanjalaisten käsiin, palkitsi yllin kyllin heidän siihen saakka kestetyt vaikeutensa. Sitä rohkeammin he sitten jatkoivat matkaansa eteenpäin.

Ne, jotka ilmaston epäterveellisyyden takia olivat sairastuneet, jätettiin tähän paikkaan ja Balboa itse jällelle jääneine miehineen lähti edelleen marssimaan. Sanomattomia vaikeuksia ja vastuksia oli hänellä kestettävänä, mutta hänen ja hänen tovereidensa ruumiit näyttivät olevan raudasta ja sydän teräksestä. Missä vain vaaroja kohtasi, kävi Balboa itse aina ensimmäisenä; mitä iloisimmalla mielellä kesti hän kaikki vaivat kuin halvin soturikin, ja sellainen esimerkki vaikutti niin voimallisesti kaikkiin hänen tovereihinsa, että he

nurisematta seurasivat häntä, vaikka matkan pää näytti päivä päiväältä siirtyvän kauemmaksi.

Viisikolmatta päivää oli tämä vaivaloinen matka jo kestänyt, vaikka saman matkan olisi tavallisia teitä varsin hyvin kävellyt kuudessakin päivässä. Vihdoin saavuttiin vuoren juurelle, jonka huipulta nuori Komagre sanoi tuon toisen valtameren jo näkyvän. Täällä käski Balboa miestensä pysähtyä alemmas siksi kunnes hän itse ehtisi korkeimmalle kukkulalle, jotta siten tämän tärkeän löydön kunnia tulisi hänelle yksin. Silmäyksillään seurasivat miehet päällikköänsä, odottaen sykkivin sydämin sitä hetkeä, jolloin hän ehtisi huipulle. Kun hän oli sinne kiivennyt, näkivät miehet, miten hän äkkiä laskeusi polvilleen ja ihastuksissaan ojensi kätensä taivasta kohti. Mitä se merkitsi, ei ollut vaikea ymmärtää, ja kaikki riensivät silloin ylös vuorta ottaakseen osaa iloon niin tärkeästä löydöstä.

Äärettömän laaja valtameren pinta aukesi nyt todellakin heidän silmäinsä eteen. Kaikki seurasivat päällikkönsä esimerkkiä ja polvistuivat kiittääkseen Jumalaa tapauksesta, joka näytti lupaavan heidän isänmaalleen suunnattomia etuja ja heille itsilleen kuolematonta mainetta. Intiaani-oppaat seisoivat aivan ymmällä, käsittämättä miksi tuon uuden valtameren näkeminen valkoihoisissa herätti niin rajatonta riemua. Heidän ihmettelynsä kasvoi, kun he näkivät kaikki ne kummalliset juhlamenot, joilla Balboa otti kuninkaansa nimessä tämän seudun ja koko Ison valtameren kuninkaansa aluskunnaksi. Hän käski kasata yhteen suuria kiviroukkioita, joihin hän pystytti puisia ristejä, ja useiden puiden kuoreen piirsi hän nimen Ferdinand — sillä Ferdinand kuningas eli silloin vielä.

Arvo. Milloin tämä tapahtui?

Isä. Vuonna 1513, siis viisi vuotta ennenkuin Korteز purjehti Kubasta valloitusretkelleen Meksikoa kohti.

Kun kaikki ne juhlalliset temput, joista äsken mainitsin, oli suoritettu marssivat kaikki alas meren rantaan, jolloin Balboa paljas miekka kädessään kahlasi mereen vyötäisiään myöten ja huudahti siinä asemassa rannalla seisoville Espanjalaisille ja Intiaaneille: „Minä kutsun teidät todistajiksi siihen että julistan tämän valtameren kaikkine siihen rajoittuvine maineen Espanjan vallan alusmaiksi, ja todistajiksi myöskin siihen, että lupaan miekallani puolustaa tätä valtaa kaikkia sen vihollisia vastaan.“

En tiedä miten teistä, lapset, tuntunee, mutta joka kerta kun kuulen kerrottavan tuollaisista juhlamenoista, joilla joukko maankuljeksijoita ja seikkailijoita ottaa haltuunsa tuntemattomia maita ja meriä, vaikka ei kukaan ole niitä heille luovuttanut, minua ainakin väliin naurattaa, väliin suututtaa. Nauraa minusta tosiaankin kannattaa sellaista joutavaa luuloa, että todellakin jotkut turhanpäiväiset juhlamenot antaisivat mitään oikeutta sellaisia kansoja vallitsemaan, joilla ilmankin on lailliset hallitsijansa; ja samalla se toiselta puolen suututtaa, kun näkee, miten täytenä totena niitä on pidetty ja miten sellaiset ilveilyt ovat useinkin olleet mitä verisimpäin sotien ja valloitusten esinäytelmänä. — Mutta palatkaamme kertomukseemme.

Paikka, missä äsken kerrotut juhlalliset temput suoritettiin, oli muuan poukama suuressa Panama-lahdessa. Balboa antoi tälle poukamalle nimen Pyhän Mikaelin lahti, joksi sitä vielä tänäpäivänä sanotaan. Kun hän sitten osaksi hyvällä, osaksi asevoi-

malla oli saanut muutamia lähiseutujen katsikeja tuomaan hänelle elintarpeita ja kultaa, päätti hän intiaani-veneissä kuljeskella lahdella tarkemmin tutustuakseen sen saariin ja rannikkoseutuihin. Intiaanit kyllä epäivät sitä tekemästä, koska sateinen vuodenaika oli juuri alkamassa; mutta hän ei välittänyt heidän varotuksestaan, vaan astui, mukanaan 80 miestä omia satureitaan sekä muutamia villejä, yhdeksään kurjaan veneeseen ja alkoi niillä purjehtia löytämällensä valtamerellä.

Ei kuitenkaan oltu ehditty juuri kauas ennenkuin jo oli syytä katua sellaista rohkeutta, sillä äkkiarvaamatta syntyi rajuilma, joka vei uhkamieliset seikkailijamme mitä suurimpaan hengenvaaraan. Itse Intiaanit kalpenivat kauhistuksesta; kuitenkin eivät he jääneet toimettomiksi, vaan heittäytyivät laineisiin sitoaksensa veneet parittain toisiinsa ja niin tavoin estääksensä niitä kaatumasta. Uskomattomain ponnistuksien jälkeen onnistui heidän sitten lopuksi päästä kallioiselle saarelle, johon he nousivat maalle ja koettivat korjata veneet niin turvalliseen paikkaan kuin mahdollista.

Heidän ilonsa tämän turvapaikan saavuttamisesta ei kuitenkaan ollut pitkälinen, sillä kun nousuveden aika tuli, joutui koko saari veden valtaan, ja seikkailijaurakat saivat viettää osan yöstä seisten vedessä vyö-täisiään myöten ja peläten että vesi nousisi vieläkin korkeammalle ja hukuttaisi heidät kaikki. Vihdoin valkeni taas päivä. Mutta mitä he silloin näkivät teki heidän tilansa melkein vieläkin kauhistavammaksi. Kun näet heidän taas piti lähteä purjehtimaan olivat muuttamat veneet aivan murskaksi musertuneet, toiset taas pahasti loukkaantuneet ja täynnä reikiä. Vielä toiset, vaikka olivat jotakuinkin eheinä säilyneet, olivat täynnä

vettä ja hiekkaa. Kaikki tavarat, elatus-aineetkin, olivat aallot huuhtoneet mukaansa.

Siinäpä tosiaankin olivat miehet mitä kamalimassa asemassa. Tuskasta, märkyydestä ja vilusta lopen näännöksissä, ilman mitään millä itseänsä virkistää ja ilman laivoja, millä päästä pois tältä autioltä kalliolta takaisin manterelle — millä keinoin he nyt pelastuisivat perikadosta?

Mutta hätä keinon keksii, ja vieläpä kerran suoriutuivat Balboa ja hänen seuralaisensa pulmasta. Saarella kasvoi onneksi muutamia nuoria puita. Ne he kuorivat, pureksivat kaarnan suussaan ja sekoittivat siihen yrttejä ja tukkivat tällöisellä purulla reijät niissä veneissä, jotka eivät vielä olleet ihan peräti murskana. Näillä keinoilla ja päälle päätteeksi ylenmäärin lastissa olevilla veneillä lähtivät he uudestaan merelle, Intiaanien uidessa edellä, ja niin tavoin saavuttivat he vihdoinkin onnellisesti mantereeseen.

Siihen ei vielä vastukset heiltä loppuneet. Nälistyneinä joutuivat he rannalle tullessaan erään katsikin alueelle, jolla Intiaanit vakuuttivat olevan ruokavaroja ylenmäärin; vaan tämäpä lähti miehineen ase kädessä muukalaisia vastaan ajaakseen heidät tiehensä. Mutta nälkäiset Espanjalaiset ja heidän yhtä nälkäiset koiransa kävivät näiden Intiaanien kimppuun niin hurjasti ja raivoisasti etteivät he kenneet vastustamaan. Joukottain heitä telotettiin maahan, katsiki itse haavoitui ja muut pötkivät pakoon.

Tämän verisen kohtauksen jälkeen oltiin molemmin puolin taipuvaisia rauhaan. Katsiki lähetti poikansa viemään ruokavaroja sekä kallisarvoisia lahjoja: kultaa ja helmiä; ja näiden kalleuksien paljas näkeminen jo sai Espanjalaiset unohtamaan kaikki heidän kestä-

mänsä kärsimykset. Kohtapa saapui katsiki itsekin; ja kun hän huomasi kuinka kiihkeästi Espanjalaiset himoitsivat kultaa ja helmiä, ilmoitti hän heille että he eräällä saarella tuskin neljän penikulman päässä eteläänpäin tapaisivat helmiä suuret määrät. Hän epäsi kuitenkin Espanjalaisia sinne purjehtimasta ennen sadeajan loppua, ja vaikka heidän kullanhimonsa olikin mitä kiihkein, sai kuitenkin äsken kestätyin kärsimysten muisto heidät tällä kertaa malttamaan mielensä. He rukoilivat siitä syystä päällikköänsä että muutamaksi aikaa palattaisiin uutis-asutukseen Atlantin valtameren rannalle, ja koska useimmat miehistä olivat tulleet heikoiksi ja kivulloseksi oli Balboan melkein pakkokin suostua heidän pyyntöönsä. Oppiakseen kumminkin tarkemmin tuntemaan sen maan, jonka kautta hän oli kulkenut, palasi hän toista suuntaa yhtä raivaamattomien seutujen kautta, joissa tulomatkan hankaluuksien lisäksi ehtimiseen saatiin taistella hurjain, sotaishain vuorelaisten kanssa. Perin uupuneina he vihdoinkin saapuivat Santa Mariaan.

Kaikista Balboan tovereista tällä merkillisellä retkellä ei yksikään ollut joka tilaisuudessa osottanut niin erinomaista rohkeutta ja kestävyyttä kuin Pizarro, jonka tässä ensi kerran tapaamme sillä näyttämöllä, jolla hän pian oli suorittava niin merkillisen osan. Tällä kertaa en kuitenkaan tahdo tämän enempää poiketa kertomukseni juoksusta ja palaan siitä syystä urheaan Balboahamme.

Kaikkein tarpeellisimmalta näytti hänestä nyt asiamiehen lähettäminen Espanjaan, jotta sanoma Ison valtameren löydöstä ja kuningas Ferdinandille määrätty osuus kallisarvoisesta saaliista uudelleen tuottaisivat hänelle kotimaan vallanpitäjien suosion. Balboa tarvitsi lisä-

väkeä noin tuhannen miestä, voidakseen ryhtyä valloittamaan tuota kultarikasta Perun valtakuntaa, jonka olemassa olosta nyt oli saatu mitä luotettavimpia tietoja. Balboan asiamiehen kertomusta kuultiin Espanjassa ihastuksella. Nyt näytti olevan varma, että lännen kautta suurempaa tietä pääsi tuonne rikkaaseen Itä-Intiaan, josta Espanjalaisten naapurit, Portugalilaiset, jo muutaman vuoden ajan olivat noutaneet mitä kadehdittavimpia aarteita. Mutta — kuka sitä olisi uskonut — sama epäluuloisuus, joka oli saanut Ferdinand kuninkaan käyttäytymään niin surkean kiittämättömästi uuden maailman ensimmäistä löytäjää vastaan, sai hänet nyt samanlaiseen vääryyteen Balboaakin vastaan. Kuningas ei olisi tahtonut uskoa jo löydettyjen ja mahdollisesti vasta löydettävien maiden hallintoa niin uskaliaan miehen käsiin kuin Balboa oli osottanut olevansa. Siitä syystä päätettiin kyllä tarmokkaasti jatkaa jo aljettua yritystä, mutta päätettiin samalla lähettää Santa Mariaan toinen mies johtajaksi ja ylipäälliköksi Balboan sijaan.

Hannes. Mutta onpa todella inhottavaa, miten kuninkaas kohtelevat ansiokkaimpia miehiänsä!

Isä. Kuninkaas vain, rakas Hannes?

Hannes. Niin, eihän vapaissa valtioissa sellaista voine tapahtua?

Isä. Eikö? No missä elivät Miltiades, Temistokles, Aristides, Sokrates ja monta muuta etevää miestä, ja kuinkas heidän kävi? Olenhan jo monta kertaa ennen teidän mieliinne terottanut, että kunnan mies kyllä, missä hyvänsä hän oleskeleekin ja toimii, voi odottaa kohtaavansa kateutta, halveksimista ja kiittämättömyyttä ymmärtämättömien aikalaistensa puolelta. Mutta sitävastoin nauttiikin hän kaikkien jalojen ja hyväin

kansalaisten kunnioitusta ja rakkautta, ja oma hyvä omatunto sekä kaikkietävän tuomarin muistaminen antaa lohdutusta hänen sydämelleen. Ja siinähan onkin palkinto, joka kyllä korvaa vaivat ja kärsimykset!

Mitä taas tulee kuninkaisiin ja tämän maailman mahtaviin, niin he erehtyessään uskollisen ja ansiokkaan miehen persoonallisen arvon suhteen useimmissa tapauksissa ansaitsevat sääliä eikä moitteita, sillä heidän on paljon vaikeampi kuin muitten kuolevaisten erottaa totuutta petoksesta. Heidän täytyy melkein aina katsoa muitten silmillä, heillä on usein ympärillään imartelijoita, jotka osaavat niin taitavasti pukeutua rehellisyyden naamariin, että on peräti vaikea päästä heidän oikean luontonsa perille. Kun hallitsijat hyvin usein saavat tietonsa tapauksista ja asioista tällaisten petturien kautta, niin onko ihme, että ne usein joutuvat heidän silmissään väärään valoon, ja että he menettelevät väärin ja kohtuuttomasti?

Mutta olemmehan aivan syrjäytyneet kertomuksemme juoksusta, ja nyt on liian myöhäinen sitä jatkaa. Saatte siis odottaa huomiseen asti.

Yhdeksäsneljättä kertomus.

Seuraavana päivänä tavalliseen aikaan jatkoi isä kertomusta seuraavalla tavalla:

Pedrarias oli sen miehen nimi, joka oli määrätty panemaan Balboan pois viralta ja hänen sijaansa astumaan yrityksen johtoon. Hän oli ylhäistä sukua ja käytöksessään hyvin hieno, mutta hänen sydämensä oli täynnä halpamaista ilkeyttä — taaskin todistus siitä

ettei mielen jalous aina seuraa jalosukuista syntyperää. Hänen mukanaan lähetettiin 15 suurta laivaa ja 1,200 miehen suuruinen sotajoukko lopettamaan Balboan alottamaa suurta valloitusta, ja 500 espanjalaista aatelismiestä seurasi häntä vapaaehtoisesti, ottaakseen osaa tähän tärkeään yritykseen. Niin suurta retkikuntaa ei oltu hallituksen kustannuksella koskaan ennen varustettu.

Niin pian kuin tämä laivasto oli saapunut Darienlahteen, lähetti Pedrarias maalle upseerin, jonka tuli ilmoittaa Balboalle hänen eronsa sekä uuden maaherran saapuminen. Äsken tulleet Espanjalaiset odottivat saavansa nähdä Balboan esiintyvän urotöittensä mukaisessa loistossa ja miekka kädessä ryhtyvän vastustamaan kuninkaan käskyä. Mutta petyttiinpä niin yhdessä kuin toisessa. Suuresti hämmästyivät he, kun tapasivat tuon kuuluisan sankarin, jonka rikkauksia he olivat kuvitelleet niin tarumaisen suuriksi, puettuna karkeaan puuvillanuttuun, yhtä yksinkertaisiin alusvaatteisiin ja niinikenkiin, juuri kun hän parhaallaan oli muutamien Intiaanien kanssa kaisloilla kattamassa majaansa. Lähettiläänä saapuvan upseerin oli vaikea uskoa että se, jonka hän tapasi tässä yksinkertaisessa puvussa ja tällaisessa puuhassa, oli kuuluisa, urhoollinen Balboa. Pian tämä kuitenkin jalolla käytöksellään osotti olevansa maineensa arvoinen. Sillä vaikka hänen mieltänsä katke-roittikin kuninkaan osottama kiittämättömyys ja vaikka hänen rohkeat soturinsa, joiden luku saarilta saapuneen lisäväen kautta oli karttunut neljäksisadaksi, kovinkin kehottivat häntä ase kädessä puolustamaan oikeuttansa maaherruuteen, ei hän kuitenkaan tahtonut kostaa kiittämättömyyttä uskottomuudella. Päinvastoin hän heti selitti että hän ja koko uutis-asutus kunnioittaen tottelivat kuninkaan käskyä.

Hänen ylpeä seuraajansa nousi sitten maihin.

Balboa itse kävi kunnioituksella häntä vastaan ja vakuutti tottelevansa häntä kaikissa, mitä hän maaherran virassaan näki hyväksi käskää. Pedrarias tahtoi näyttää ettei hän pitänyt tätä vakuutusta tyhjänä kohteliaisuutena vain; hän siis ensi työkseen riisti Balboalta ne arteet, joiden tähden hän oli kestänyt niin paljon vastuksia ja niin usein pannut alttiiksi henkensä. Syyinä oli olevinaan että hän aivan aiheettomasti oli anastanut itselleen maaherran-arvon ja siitä sai maksaa suuret sakot. Balboaa tosin suuresti suututti, kun hän näki menettäneensä vaarallisen yrityksensä hedelmät, jotka olivat joutuneet epäkelvon ja ansiottoman miehen käsiin, mutta hänellä oli vielä niin paljon sielun lujutta että sai tämänkin harmin kukistetuksi.

Pedrarias oli saapunut keskellä sadeaikaa, jolloin seutu on kaikista epäterveellisin. Hänen seuralaisiinsa vaikutti kohta turmiollinen ilmasto, jota eivät siihen tottuneetkaan aina kestä; heitä kuoli sadottain ja muut joutuivat ruokatavarain sekä virvokkeiden puutteen vuoksi mitä suurimpaan kurjuuteen. Jokainen oli tyytymätön siihen että oli niin perinpohjin pettynyt toiveissaan, ja kaikki ahdistivat maaherraa pyynnöillä, että pian pääsisivät takaisin kotimaahan. Pedrarias silloin turvasi keinoon, jolla oli onnettomat seuraukset niin hyvin uutis-asutukselle kuin koko seudulle. Hän näet lupasi miestensä mielin määrin liikkua sisämaassa osittain ruokavaroja hankkimassa, osittain kultaa ryöstelemässä; ja tätä lupaa kiirehtivät he käyttämään hyväseen rajattomalla ahneudella.

Espanjalaiset levisivät yli koko maan sen etäisimpiin seutuihin saakka; he rosvosivat alkuasukkaiden majoja ja räökkäsivät heitä itsiään mitä julmimmalla

tavalla. Eipä säästetty niitäkään seutuja, joiden kanssa Balboa oli solminnut liiton, ja seuraus oli että kaikki paremmat alkuasukkaat rupesivat inhoamaan Europalaisia ja pitämään heitä eräänlaisina mitä vaarallisimpina ja julmimpina petoeläiminä.

Huolestuneena näki Balboa uutis-asutuksensa lähenevän perikadon ja alku-asukasten sukupuuttoon häviämisen, ja pelkäsi myös omain laajalle tarkottavain tuumiensa tyhjiin raukeavan. Kaikkea muuta olisi hän voinut kärsiä, vaan ei tätä. Hän rohkeni siitä syystä lähettää kuninkaalle lavean kertomuksen Pedrariaan typerästä menettelystä, ja kuningas Ferdinand saattoi hyvin huomata, että hänen syytöksensä eivät voineet olla perättömiä. Hän huomasi nyt tehneensä ajattelemattomasti, kun oli pannut yhden mitä toimeliaimman ja ymmärtäväisimmän miehensä sijaan hovimiehen, jolla ei ollut vähääkään kokemusta senlaatuissa asioissa. Jotenkin korjatakseen tätä erehdystä nimitti hän Balboan kaikkein Ison valtameren rantamaiden alamaaherraksi ja määräsi samalla että Pedrariaan tuli auttaa kaikkia hänen yrityksiänsä, mutta ei itse tehdä mitään kysymättä Balboan mielipidettä.

Tästä sai Pedrariaan kateus ja vihamielisyys Balboata vastaan uutta virikettä. Tosin hän ei voinut välttää kuninkaan tahdon tottelemista, mutta hänen ärtyisyytensä vaan yltyi sen mukaan kuin hänen täytyi sitä peitellä. Balboa sitävästoin oli tuskin astunut uuteen toimeensa, kun hän jalosti kuin kelpo soturi ainakin, unohti kaikki entiset riidat ja ajatteli ainoastaan kauan mielessä olleen tuumansa toteuttamista, Perun valtakunnan saattamista Espanjan vallanalaisuuteen. Sanomattomilla vaikeuksilla sai hän rakennetuksi neljä pientä sotalaivaa ja 300 miestä kootuksi,

ja tällä pienellä sotajoukolla oli hän valmis lähtemään uuden maailman suurinta kuningaskuntaa vastaan!

Juuri kun hän oli valmis purjehtimaan, saapui sana Pedrariaalta, joka pyysi Balboata lykkäämään lähtöänsä vähää tuonnemmaksi ja tulemaan häntä tapaamaan määräpaikalla. Balboa, joka ei aavistanut mitään pahaa, täytti arvelematta tämän ylimaaherran pyynnön. Hän lähti siis määräpaikalle, mutta tuskin oli hän saapunut sinne, kun salakavala Pedrarias — panetti hänet kahleisiin. Balboa ei tiennyt mitä ajatella tästä ja mitä hänelle aiottiin tehdä, mutta pitkäksi aikaa hän ei jäänyt epä-tietoisuuteen. Pedrarias pelkäsi jäävänsä aivan varjoon toimeliaan ja tarmokkaan toverinsa rinnalla, ja tahtoi kaikin mokomin syrjäyttää hänet tieltänsä. Hän pani paikalla toimeen oikeudenkäynnin Balboaa vastaan ja tuomitutti hänen kuolemaan muka kapinallisten aikeiden tähden häntä ja kuningasta vastaan. Kaikki uutisasutuksessa olijat, myöskin tuomarit, joita hän oli käyttänyt julmuutensa välikappaleena, rukoilivat että hän säästäisi niin ansiokkaan ja kuninkaalle niin hyödyllisen miehen hengen; mutta turhaan! Balboa mestattiin julkisesti.

Niilo. Sehän on kauhistavaa!

Heikki. Mutta kaiketi tuo peto Pedrariaskin siitä sai rangaistuksensa?

Isä. Ei.

Mikko. Eikö kuningas sitten saanut tietää tästä ilkityöstä?

Isä. Sai kyllä, mutta kenen kautta ja millä tavalla? Henkilöiden kautta jotka yhtä kiihkeästi kuin Pedrarias itse olivat toivoneet toimeliaan Balboan perikatoa, ja he esittivät asian niin että tuomio näytti kaikin puolin oikealta. Murhaaja siis jäi rankaisematta

ja sai pitää virkansa edelleenkin. Mutta tiedämme kuitenkin, että paha aina palkkansa perii, että on olemassa kaikkitietävä, vanhurskas Jumala, joka kerran on ta-sottava kaikki vääryydet.

Perulaisille oli tästä tapauksesta kuitenkin se onnellinen seuraus että heitä uhannut onnettomuus vielä muutamia vuosia viipyi tulemasta. Sillä kun Pedrariaalla itsellään ei ollut kyllin rohkeutta ryhtyä niin vaaralliseen yritykseen ja jokaista muuta rohkeata miestä, joka olisi halunnut urhotöillä itseänsä kunnostaa, näytti uhkaavan Balboan onneton kohtalo, niin retki, jota varten jo kaikki oli valmiina, jäi sikseen ja sen sijaan ryhdyttiin rosvoamaan ja rääkkäämään Panaman kannaksella asuvia Intiaaneja. Kunpa kaikki tiedot kultarikkaan Perun olemassa olostakin olisivat tuon siksensä jääneen retken mukana haihtuneet näiden muka „kristittyjen“ raakalaisten mielistä!

Santa Maria siirtokunnan peräti epäterveellinen asema ja halu edes jollakin tavoin tulla kuuluisaksi sai Pedrariaan pyytämään lupaa siirtokunnan muuttamiseen toiselle seudulle kannaksen länsipuolelle Ison Valtameren rannalle. Hänen pyyntöönsä suostuttiin, ja Pedrarias tuli niin tavoin Panaman kaupungin perustajaksi, joka kauppansa kautta sitten monta aikaa oli yksi Amerikan tärkeimpiä. Nykyinen Panama ei kuitenkaan sijaitse aivan samalla paikalla kuin Pedrariaan perustama; sen hävitti ja rosvoisi kolmatta sataa vuotta siten englantilainen Morgan niminen merirosvo, ja kaupunkia uudestaan rakennettaessa katsottiin sopivaksi muuttaa se mukavammalle paikalle, Rio Grande (suuri joki) nimisen joen suuhun.

Sanoin että Panama kauan aikaa oli yksi Amerikan suurimpia kauppakaupunkeja. Sen kautta näet

muinoin kulki kaikki kauppa Espanjan etelä-amerikalaisten siirtomaiden ja emämaan välillä. Perun ja Chilin kulta, helmet, kaakaopavut, kiinankuori ja muut kal-lisarvoiset tuotteet tuotiin kaikki Panamaan ja vietiin sieltä maitse Portobellon satamaan Atlantin puolella. Portobellon kautta tulivat taas Panamaan kaikki Europan tuotteet, jotka olivat aiotut vietäviksi Peruun ja Chiliin. Voitte siitä arvata, kuinka vilkas liike Panamassa silloin vallitsi. Nyt on asiat aivan toisin. Niin pian kuin Espanjalaiset menettivät Jamaikan Englantilaisille, alkoivat tämän saaren uudet omistajat käydä salakauppaa Etelä-Amerikan rannikolla, ja tekivät siten suurta haittaa Espanjan kaupalle.

Arvo. Miten sitä salakauppaa käydään?

Isä. Näet, siihen aikaan varsinkin, kuten osittain vielä nytkin, oli useissa maissa hallitus monella tavalla rajoittanut vapaata kaupankäyntiä. Niinpä oli muutamien tavaroiden tuonti tykkänään kielletty, koska hallitus joko katsoi niiden käytäntöä vahingolliseksi tai halusi yksin nauttia kaiken voiton niiden valmistuksesta ja myynnistä. Kauppaa sellaisilla tavaroilla sanotaan salakaupaksi ja niiden kuljetusta salakuljetukseksi, sillä sen täytyy luonnollisesti tapahtua niin etteivät asianomaisen maan virkamiehet siitä saa vihiä.

Toisia salakauppiaita purjehti Kap Hornin, Tuli-maan eteläisimmän niemen ympäri tai Magelhaenin salmen kautta, joka kuten tiedätte erottaa Tulimaan Etelä-Amerikan manteresta, ja purjehtivat sieltä käsin pohjoiseen pitkin länsirannikkoo, siksi kunnes tapasivat jonkun paikan, jossa saivat huomaamatta tavaransa kuljetetuiksi maihin ja vaihdetuiksi toisiin. Espanjalaisilla kyllä oli näillä vesillä risteilijäläivoja salakuljettajain kiinniottamiseksi, mutta ne olivat valppaita ja taitavia,

ja joutuivat siitä syystä jokseenkin harvoin takaa-ajajainsa kynsiin.

Monet muut seikat, varsinkin Espanjan perimys-sota ja meidän vuosisadallamme Espanjan alusmaiden luopuminen emämaasta ja järjestyminen itsenäisiksi tasavalloiksi ovat vähentäneet Espanjan amerikalaisen kaupan merkitystä, ja samaa mukaa on Panaman ja Portobellonkin merkitys kauppapaikkoina alenemistaan alennut melkein mitättömäksi.

Niilo. Nyt, isä, olette taas poikenneet kauas aineestanne.

Isä. Niinpä näkyy, poikaseni, olen joutunut siitä niin kauas, että tarvitsen aikaa levätäkseni ennenkuin taas tartun sen päästä kiinni. Huomenna siis jatkan.

Neljäskymmenes kertomus.

Isä. No, lapset, nyt olen taas sillä kohdalla, jolta eilen lähdin tuolle pitkälle syrjäretkelle; siispä voimme nyt taas jatkaa kertomuksemme juoksua suoraa tietä eteenpäin.

Pedrarías puuhasi muutamia vuosia osaksi kaupunkinsa rakentamista, osaksi niiden alkuasukkaiden kukistamista, jotka asuivat koko tuolla pitkällä Ison valtameren ja Atlantin meren välisellä kannaksella. Balboan tuuma kultarikkaan Perun valloittamisesta oli siksi aikaa jäänyt syrjään. Vasta vuonna 1524, siis kuusi vuotta Meksikon retken alkamisen jälkeen, otettiin sama asia uudestaan esille, ja täten olen siis vihdoin tullut sille kohdalle josta kertomukseni oikeastaan olisi pitänyt alkaa.

Arvo (kiivaasti). Nyt tulee Pizarro!

Isä. Niin, nyt hän tulee. Mutta, lapset, jotta ette odotuksessanne pettyisi, on minun pakko jo edeltäpäin sanoa teille, ettei sankarimme tällä kertaa ole sellainen mies, joka ansaitsee rakkautenne tai kunnioituksenne.

Tosin on hän monta kertaa hämmästyttävä teitä tavattomalla kestävyydellään, lannistumattomalla sitkeydellään vastoinikäymisissä ja rohkeudella, jota ei mikään voinut masentaa; mutta mitä merkitsevät kaikki nämät loistavat ominaisuudet, jollei niihin liity tosioikeamielisyys, sydämen hyvyys ja toimelias ihmisrakkaus? Ne ovat kuin puukko raivoisan ihmisen kädessä, joka ei käytä sitä leikatakseen leipää nälkäisille, vaan haavoittaakseen muita ja itseänsä. Juuri tästä nyt alkavasta kertomuksestani saatte oppia ja mieleenne painaa, että ilman oikeamielisyyttä ja sydämen hyvyyttä eivät mitkään, olkootpa vaikka kuinka loistavat ominaisuudet, voi tehdä meitä rakastettaviksi lähimmäistemme silmissä. Se oppi ottakaa näistä historian kauheimmista kuvauksista, jotka melkein kaikkialla ovat piirretty verellä ja kyyneleillä. Jollen uskoisi niistä kuitenkin sen hyödyn lähtevän, en tahtoisi ikinä niihin kajota.

Niiden joukossa, jotka Pedrariaan keralla asettui-
vat Panamaan asumaan, oli kolme merkillistä miestä, jotka tästä lähtien tulevat vetämään koko huomiomme puoleensa. He olivat nimeltään Francesco Pizarro, Diego Almagro ja Ferdinand de Luque. Ensimmäisestä olemme jo sivumennen hiukan kuulleet ja kolmannesta on mainittava, että hän oli pappi, joka, tiesi minkäläisten vehkeiden kautta, oli Santa Mariassa koonnut suuria rikkauksia.

Pizarro oli espanjalaisen aatelismiehen ja huonomaineisen naisen avioton poika. Hänen isänsä ei välittänyt hänen kasvatuksestaan; hänen äitinsä ei itse ollut saanut minkäänlaista kasvatusta eikä siis voinut semmoista pojalleenkaan antaa. Niinpä kasvoi siis Pizarro kuin villi pensas, jota ei kukaan hoida, ilman mitään opetusta tai johtoa hyvään. Lapsena ja nuorukaisena oli hänen toimenaan — sikojen paimentaminen; onko siis ihme etteivät hänen sydämessään ensinkään versoneet säälin ja ihmisrakkauden tunteet, jotka ainoastaan huolellinen kasvatus lapsuudessa voi sydämeen juurruttaa?

Jonkinlainen epämääräinen halu hänen sydämessään kuitenkin sai hänet ikävystymään sikopaimenen halpaan toimeen ja pyrkimään ylemmäksi, vaikkei hän osannut lukea eikä kirjoittaa. Äkkipäätä oli hän heittänyt sikseen sikolaumansa ja ruvennut sotamieheksi. Mutta tämäkin toimiala oli hänen kunnianhimoiselle ja levottomalle mielelleen liian ahdas; hän halusi vieläkin avaramman alan itselleen ja pyrinnoilleen. Siksipä oli hän tuskin muutamia vuosia palvellut sotamiehenä, kun hän, samoin kuin kaikki muutkin huimapäät hänen aikalaistensa joukossa, alkoi ikävöidä uuteen maailmaan eikä saanut rauhaa ennenkuin oli sinne päässyt.

Balboan johdon alla hän jo kunnosti itseänsä jokaisessa vaarallisessa yrityksessä niin suuressa määrässä, että hän huolimatta tietämättömyydestään pian kohosi päällikön arvoon. Hänen luja, karaistu ruumiinsa kesti hämmästyttävän hyvin kaikki vaivat; hänen rohkeassa mielessään ei pieninkään pelon tunne saanut sijaa, ja jokaisessa vaarassa hän aina asettui taistelutovereinsa etunensä. Kaikkine sielunvoimineen pyrki hän tarkkuudella ja selvätuumaisuudella korvaamaan tietojen

puutetta. Kun hän huomasi että ainoastaan ymmärrys, rohkeus ja uutteruus toimissa saattoi kohottaa hänet siitä halvasta asemasta, jossa hän oli kasvanut, niin käytti hän huolellisesti näitä keinoja vetääkseen joka tilaisuudessa huomiota puoleensa. Se onnistuikin; entisestä sikopaimenesta tuli mies, joka näytti luodun hallitsemaan muita ja suorittamaan yhden aikansa suurimmista tehtävistä.

Almagrolla oli syntynsä ja kasvatuksensa puolesta ollut melkein samanlainen kohtalo kuin Pizarrolla. Hän oli löytölapsi, jonka vanhemmat, joko luonnottoman rakkauden puutteen tähden tai kykenemättömyydestä elättää lastansa, olivat panneet jonnekin, toivossa että säälivät ihmiset heidät tapaisivat ja ottaisivat hoitoonsa. Häinkin oli nuorena tullut sotamieheksi, oli niinikään tuntenut halua päästä laajemmalta vaikuttamaan ja siitä syystä, niinkuin moni muukin, saapunut Amerikkaan. Ruumiin- ja sielunvoimien, rohkeuden, kestävyys ja väsymättömän toimeliaisuuden puolesta oli hän täydellisesti Pizarron vertainen, mutta jaloudessa ja mielen suoruudessa paljoa etevämpi. Sillä nämät kauniit hyveet valitettavasti eivät kuuluneet Pizarron luonteeseen, jonka varovaisuus usein oli viekkautta ja viisautta teeskentelyä ja petosta.

Pappi Luquesta en tahtoisi puhuakaan. Kuka voi tuntematta syvintä inhoa ja oikeutettua suuttumusta nähdä rauhan sanansaattajan, Jesuksen lempeän opin julistajan voiton ja kunnian himosta ryhtyvän sotaan, joka oli tuottava turmion kokonaisille suurille kansakunnille? On häpeä, että kristinuskon, tuon työtä tekeville ja raskautetuille niin suloisen sanoman julistajien joukossa on hänen kaltaisiansa.

Nämä kolme miestä sopivat keskenään, että jokainen antaisi koko omaisuutensa aiotun retken varustuk-

siin. Koska Pizarro oli köyhin, otti hän osalleen yrityksen vaivaloisimman ja vaarallisimman osan: hän näet tuli sen pienen joukon johtajaksi, joka lähetettiin etsimään ja hävittämään Perun valtakuntaa. Almagron toimeksi jäi tuontuostakin kuljettaa Pizarrolle apujoukkoja sekä tarpeellisia ruokavaroja ja sota-aseita. Pappi taasen, joka osasi kaikenmoiset koukut ja juonet, jäi Panamaan pitämään maaherraa hyvällä tuulella ja hoitamaan tämän rosvoliiton muita asioita.

Kun oli saatu maaherran suostumus, ryhtyi Luque, tuo papiston häpeäpilkku, toimeen, jolle saisi nauraa, jollei se ajattelevan ihmisen mielestä kääntyisi niin raa'an inhottavaksi. Hän meni liittoveljiensä kanssa kirkkoon, toimitti siellä juhlallisen jumalanpalveluksen eli messun katolilaisten tavan mukaan, ja siunattuansa rippileivän eli hostian mursi hän sen kolmeen osaan, joista yhden piti itse ja toisen ojensi liittoveljilleen, vahvistaakseen siten, niinkuin muuan arvokas kirjailija lausuu, rauhanruhtinaan nimessä liiton, joka ei muuta tarkoittanut kuin murhaa ja rosvoamista. Kuka voi kauhtumatta nähdä, kuinka uskonkiihkoilijat ja ulkokullatut niin usein käyttävät Kristuksen oppia, jonka tulisi edistää ihmiskunnan rauhaa ja onnea, pahuuden ja sydämettömyyden aseena.

Retkikuntaan, jolla aiottiin kukistaa uuden maailman mahtavin valtakunta, kuului — yksi ainoa laiva, jossa ei ollut muuta kuin 112 miestä. Tämän joukon johtajana lähti Pizarro purjehtimaan Panaman satamasta elokuun 14 p. 1525, ja suuntasi kulkuansa etelää kohti.

Nyt, lapset, on teidän otettava esille Etelä-Amerikan kartta, tutustuaksenne pääpiirteissä siihen paikkakuntaan, joka on oleva seuraavain tapausten näyttämönä. Etelä-Amerika ulottuu, kuten kartalta näette,

Panaman kannaksesta pohjoisessa Tulimaahan etelässä. Lähinnä Panama-niemimaata on, kuten näette, maa, jonka nimi on —

Arvo. Kolumbia.

Isä. Jos sitten seuraamme länsirannikkoa, on meillä lähinnä —

Niilo. Ekvador.

Isä. Ja sitten —

Mikko. Peru, ja sen eteläpuolella pieni kaistale Boliviaa.

Isä. Entä sitten?

Kaikhi. Chili, ja sitten Patakonია.

Hannes. Jonka Magelhaenin salmi erottaa Tuli-
maasta.

Kaarlo. Minkätähden sitä sanotaan Tulimaaksi?

Isä. Siitä syystä että tämän maan ensimmäiset löytäjät tapasivat siellä tultasuitsuavia vuoria. Arvattavasti ne nyt ovat sammuneet, koska meidän aikamme merenkulkijat, jotka ovat sielläpäin käyneet, eivät enää sellaista kerro.

Pahaksi onneksi meidän seikkailijoillemme oli Etelä-Amerikan ilmaston laatu siihen aikaan vielä niin vähän tunnettu, että he alottivat matkansa juuri kaikkein sopimattomimpana aikana, silloin näet kun tuulet puhalsivat juuri siltä suunnalta, jonne he pyrkivät. Kääntöpiirien välisellä seudulla tosin puhalttaa, kuten ennen olette kuulleet, aina sama tuuli, jota sanotaan passaadituuleksi, mutta teidän on tietäminen, että nämä tuulet pysyvät säännöllisessä suunnassaan ainoastaan aavalla merellä, vaan ei manteren rannikolla. Jos teitä huvittaa, niin teemme aineestamme pienen poikkeuksen ja otamme kerran vähän tarkempaa selkoa niistä erilaisista tuulista, jotka puhaltavat maapallollamme.

Useimmat. Kyllä, rakas isä!

Arvo. Minä en olekaan tähän saakka oikein ymmärtänyt, mitä ne ovat kaikki nuo passaadituulet, vuorotuulet ja ties mitkä kaikki, joista olen niin usein kuullut puhuttavan.

Isä. Seuraappas sitten tarkkaavaisesti esitystäni, niin toivon että nuo asiat teille selviävät.

Kääntöpiirien välillä ja muutamia asteita etempänäkin pohjoiseen ja etelään päin vallitsee valtamerellä vuoden pitkään melkein lakkaamatta sama tuuli. Siellä missä aurinko on kohtisuoraan pään päällä puhalttaa alinomainen itätuuli. Pohjoisempänä aina Kravun kääntöpiiriin käy tuuli koillisesta ja etelämpänä Kauriin kääntöpiiriin saakka kaakkoisesta. Nämät ovat niin sanotut passaadituulet, jotka kuitenkin, kuten jo sanoin, puhaltavat ainoastaan aavalla merellä ja häviävät manteren lähistöllä, paikoin 40—50, paikoin vasta 150—20 penikulman päässä.

Hannes. Muistan joskus kuulleen että pienet Antillit jaetaan Tuulisaariin ja tuulen alla oleviin saariin. Nyt luulen käsittäväni syyn noihin nimityksiin. Tuulisaaret varmaankin ovat saaneet nimensä siitä että passaadituuli ulottuu niihin saakka, mutta tuulen alla olevat saaret ovat niin lähellä mannermaata että passaadituuli näillä seuduin häviää ennenkuin se ehtii niihin saakka.

Isä. Aivan niin.

Pekko. Mutta mikähän lienee syynä passaadituuliin?

Isä. Toivon voivani selittää teille senkin. Mikä on seuraus, jos talvella avaatte lämpimän huoneen oven tai ikkunan.

Pekko. Kylmää ilmaa virtaa huoneeseen.

Isä. No mistä se tulee?

Hannes. Senhän olette jo ennen selittänyt meille, isä. Lämmin ilma huoneessa on paljon ohuempaa ja keveämpää kuin kylmä ulkoilma. Siitä syystä se ei voi estää kylmää ilmaa sisään tunkeutumasta heti kun ovi avataan.

Isä. Oikein. Aivan samoin on ilman laita molempain kääntöpiirien välissä, jossa auringon säteet tapaa-
vat maan osaksi aivan, osaksi melkein kohtisuorassa suunnassa. Ilman täytyy siis täällä lämmitä enemmän kuin kääntöpiirien ulkopuolisissa seuduissa, joissa aurin-
gonsäteet tapaa-
vat maanpinnan vinommasti. Kun ilma päiväntasaajan luona lämpiää, tulee se samalla ohuem-
maksi ja siis keveämmäksi. Samassa tunkeutuu pohjoi-
sempien ja eteläisempien seutujen kylmempi ja raskaampi ilma alinomaa sen pohjalle tasapainon palauttamiseksi. Kun nyt maa pyörii lännestä itään, niin syöksyy ilma pohjoisen ja etelän puolelta päiväntasaajaa kohti viis-
tossa suunnassa, koillisesta ja kaakkoisesta. Mutta siellä missä nämät ristiriitaiset tuulet yhtyvät, muutta-
vat ne kumpikin toinen toisensa suunnan itäiseksi.

Hannes. Mutta miksi herkeää passaadituuli pu-
haltamasta manteren läheisyydessä?

Isä. Muistathan miten joessa maatalomme lähellä on vesi yläpuolella myllyn sulkua aivan tyyni. Mante-
ren korkeat vuoret ovat passaadituulille juuri saman-
laisia sulkuja, jotka pysäyttävät niiden kulun jo kau-
kaa, aivan samoin kuin sulut joessa vaikuttavat pitkän
matkan päähän, ja sitä pitemmän, kuta korkeammat
ne ovat.

Paitsi passaadituulia on vielä muitakin tuulia,
jotka joissakuissa seuduissa maapallolla puhaltavat sään-
nöllisesti, mutta ainoastaan määrättyinä vuodenaikoinaan.

Tällaisiin tuuliin kuuluvat etupäässä n. s. vuorotuu-
let joita englantilaiset nimittävät monsuureiksi. Ne
puhaltavat muutamia kuukausia yhtä suuntaa, asettuvat
sitten joksikin aikaa ja alkavat sen jälkeen puhaltaa
päinvastaista suuntaa. Sellaisia vuorotuulia vallitsee
Kiinan rannikoilla ja monissa seuduissa Itä-Intian saaris-
tossa. Toisinaan ei tuulen vaihdos tapahdu tyyntymällä,
vaan kovilla myrskyillä ja rajuilmoilla. Mutta meren-
kulkijat tietävät millä seuduin tavallisimmin niin tapah-
tuu ja tietävät varoa niitä vaarallisina aikoina.

Vielä on toisenlaisia säännöllisiä tuulia, jotka
puhaltavat määrätunteina joka päivä. Sellaisia tava-
taan esim. Meksikon rannoilla. Afrikan länsirannikolla
Kongo-virran suun tienoilla puhaltaa päivillä alituisesti
mereltä päin tuleva länsituuli, mutta öisin itäinen maa-
tuuli. San Domingon eli Haitin saarella nousee joka
aamu kello 8 ja 9 välillä itäinen merituuli, joka ilta-
silla vaihtuu läntiseksi maatuuleksi. Aikaisin aamuilla
ja auringon laskun aikaan vallitsee joka päivä täydelli-
nen tyven.

Kaikkia muita tuulia maan päällä sanotaan yhtei-
sellä nimellä vaihteleviksi, ja semmoisia ovat ne,
jotka meillä puhaltavat. Ne tulevat milloin yhdeltä,
milloin toiselta ilmansuunnalta ja ovat kylmiä tai
lämpimiä, kuivia tai kosteita, miten milloinkin sattuu.
Syyt, jotka vaikuttavat näiden tuulien syntymisen,
ovat niin moninaiset ja vaihtelevat ettei niiden yleisiä
sääntöjä vielä ole onnistuttu saamaan selville.

Nyt, kun paremmin tunnette maapallomme ilma-
suhteita, voitte myöskin arvata kuinka vaivaloista ja
vaarallista merenkulun täytyi olla ennenkuin yhä lukui-
sampain havaintojen ja kokeiden kautta opittiin tunte-
maan tuulien suunnat eri vuodenaikoina ja eri seuduilla.

Nyt vasta myöskin oikein ymmärrätte mitä äsken sainoin, että Pizarro puuttuvan kokemuksen vuoksi oli valinnut juuri sopimattomimman vuodenajan, kun yritti purjehtia etelää kohti vuodenaikana, jolloin tuulet niillä senduin säännöllisesti puhaltavat etelästä pohjoiseen.

Huomenna kerron, kuinka tämä Pizzarron matka päättyi.

Yhdesviidettä kertomus.

Isä. Kuten mekään tuulen tähden emme päässeet kertomuksessamme paikasta pois, aivan samoin kävi Pizzarronkin. Taisteltuaan seitsemäntoista päivää vastaisien tuulien kanssa ja keستettyään mitä suurimpia vaaroja ei hän vielä ollut päässyt kauas sivu Helmi-saarista, jotka sijaitsevat keskellä Panaman lahtea ja joihin nyt matkustetaan yhtä monessa tunnissa. Hän nousi maalle muutamien paikoin rannikolla, mutta kaikki mitä hän silloin näki ja havaitsi oli niin pelottavaa laatua, että tosiaan tarvittiin Pizzarron kaltaisen miehen koko kestäväisyys, jos mieli vääjäämättä jatkaa yritystä. Toisin paikoin oli tiheitä, läpipääsemättömiä metsiä, joissa ei ollut hedelmäpuita, toisin paikoin taas veteliä soita ja nevoja tai maa-aloja, jotka olivat kokonaan veden alla; kaikkialla oli villejä ja epäystävällisiä alkuasukkaita, jotka riensivät ajamaan pois noita kutsu-mattomia vieraita maansa rajain sisäpuolelta. Joka paikassa oli vain vastuksia ja vaaroja, ei missään kul-taa tai muita kalleuksia, joita oli odotettu niin suurissa määrin. Ruokavarojen puute oli niin suuri että nälkä usein pakotti heitä jyrsimään puiden kuorta ja vesoja, vaikka tämä ravinto olikin varsin luonnotonta ja huo-

noa. Kaiken tämän lisäksi synnytti kuuma ja kostea ilmasto rutontapaisia tauteja, jotka tappoivat suuren osan Pizarron miehiä. Hän näki siitä syystä olevansa pakotettu palaamaan takaisin tavatakseen niitä apujoukkoja, jotka Almagro oli luvannut tuoda hänelle. Siinä mielessä hän purjehti Chuchama nimiseen paikkaan, joka on vastapäätä Helmisaaria.

Almagro oli todella koonnut 70 miestä ja niiden kanssa purjehtinut liittoveljeensä vastaan. Mutta molemmiin puoliseksi pahaksi onneksi he kulkivatkin toistensa ohi. Almagro oli siinä uskossa että Pizarro jo aikoja sitten oli saapunut heidän toiveittensa päämäärään, tuonne kultarikkaaseen Peruun, suuntasi myöskin kulkuansa sinne ja sai kokea aivan samaa kuin toinenkin. Häntäkin etsivät kaikkialla nuo sotaistat rannikkolaiset maalle nousemasta. Muutamassa kiivaassa ottelussa heitä vastaan sattui hän saamaan nuolen silmäänsä, joka tietysti meni aivan sokeaksi, ja vihdoinkin oli hänenkin pakko palata takaisin. Helmisaarilla sai hän kuulla minne Pizarro oli purjehtinut ja riensi sinne yhdistyäkseen hänen kanssansa.

Jälleennäkemisen ilo haihdutti kestätyjen kärsimyksien ikävät muistot, eikä kumpikaan ajatellutkaan yrityksen sikseen heittämistä. Päätettiin yrittää uudestaan, tällä kertaa molemmat yhdessä. Heillä olikin nyt vähän parempi onni. Tosin täytyi heidän taas taistella samoja vaikeuksia ja esteitä vastaan, jotka olivat tehneet tyhjäksi heidän ensimmäisen yrityksensä; mutta kun he väsymättömästi taistelivat niitä vastaan, niin onnistui heidän kuitenkin tällä kertaa tunkeutua aina Mattheus-lahteen saakka Quiton — nykyisen Ekvador valtion — rannikolla. He astuivat maalle Takamez'in luona lähellä Smaragdivirran suuta.

Tämä seutu erosi suuresti kaikista niistä, joihin he tähän saakka olivat nousseet maalle. Quito on yksi maailman kauneimpia ja viljavimpia seutuja. Vaikka se on aivan päiväntasaajan kohdalla, vallitsee siellä kuitenkin niin miellyttävän lauhkea ilmasto, että siellä ollessaan uskoisi todeksi tarut kultaista ajasta, jolloin ikuinen kevät vallitsi.

Niilo. Mistä se tulee ettei siellä ole yhtä kuuma kuin muissa senduin, jotka ovat päiväntasaajan kohdalla?

Isä. Se tulee kai osaksi korkeiden, ikuisen lumen peittämien Andes-vuorten läheisyydestä, osaksi vaikuttanee sen Iso valtameri, joka lainehtii sen rantoja vasten. Mutta tulipa tuuli kummalta suunnalta hyvänsä, molemmissa tapauksissa se tuo mukanaan niin paljon viileyttä, että kuumuus tasottuu erittäin miellyttäväksi lauhkeudeksi. Ilma on sen lisäksi niin puhdas, raitis ja virkistävä, että tuntuu kuin hengittäisi itse terveyttä. Siellä ei tavata ensinkään niitä ilkeitä hyönteisiä, jotka useimmissa muissa Etelä-Amerikan maissa ovat niin suurena rasituksena. Maanlaatu on mitä viljavinta. Kaikki kasvit menestyvät ja hyötyvät erinomaisesti. Sanoin äsken, että siellä vallitsee ikuinen kevät, mutta siihen olisi lisättävä: myöskin ikuinen kesä ja syksy samaan aikaan. Ympäri vuotta näkee toistensa rinnalla äsken kylvetyitä toukoja ja tuleentuneita vainioita, nuppuja, kukkia ja kypsiä hedelmiä.

Kaarlo. Sepä on oikein ihana maa; eikö lähdetä sinne?

Isä. Niinkö tuumit? Mutta kaitselmus on määrännyt tämän maapallon, jolla me elämme, vain kouluksi, joka on kasvattava meitä tulevaista, parempaa maailmaa varten, ja jotta tämän onnellisen maan asukkaat eivät olisi muiden ihmisien suhteen liian edullisessa

asemassa on Luoja sille antanut tarpeellisen määrän rasitustakin. Hän on näet asettanut niin että kun ensin aamupäivä on kirkas ja erittäin herttainen, taivas sitten kello yhden tai kahden aikaan päivällä yht'äkkiä peittyy mustiin ukkospilviin. Silloin sekä ihmiset että eläimet pelolla odottavat mitä tulossa on, ja kohtapa alkaa ukkos-ilma, jonka ankaruudesta meillä ei voi olla käsitystäkään. Taivas on yltä yleensä liekkien vallassa ja tuon tuostakin remahtaa ukkosjyrinä, jonka korkeiden vuorien kaiku koventaa moninkertaisesti ja jonka ankaruudesta maa vapisee kuin tahtoisi se haljeta. Usein seuraakin näitä rajuilma ja maanjäristys, joka voi aikaansaada suuria hävityksiä. Onneksi tuntevat kuitenkin seudun asukkaat kaikenlaisia merkkejä, joista he tietävät, milloin on odotettavissa tavallista ankaraampi maanjäristys. Ensin näet syntyy ilmassa omituinen liike, jota seuraa kumea kohina. Äkkiä näyttää kaikkia lintuja ikäänkuin pyörryttävän, ne eivät lennä tasaisesti, vaan nytkäyksin, eivätkä kykene enää ohjaamaan lentoansa mielensä mukaan. Siitä syystä ne usein lentävät puita, kallioita ja rakennuksia vasten ja museruvat kuoliaaksi. Kohta kuuluu sitten kauhea maanalainen jyrinä, jota koirat säestävät kamalalla ulvonalla. Silloin seisahtuvat kaikki eläimet ja levittävät jalkansa niin hajalleen kuin mahdollista; vaistomaisesti tai kokemuksesta tuntevat hekin maanjäristyksen vaaran. Ihmiset pakenevat huoneista aukealle kentälle, ja lasten huudot, vaimojen parku, äkillinen pimeys ja myrskyn vingunta tekevät tällaisen kohtauksen kauheimmaksi mitä ajatella voi.

Perun pääkaupungin Liman on maanjäristys neljä kertaa hävittänyt; viimeisellä kerralla se muuttui täydelliseksi raunioläjäksi. Nyt se on uudestaan raken-

nettu toiseen tapaan kuin ennen. Korkeiden europa-laisten rakennusten sijaan, jotka ovat aivan sopimattomia tällaisessa maassa, on maan alkuperäisen tavan mukaan rakennettu pieniä yksinkertaisia taloja, jotka paremmin kestävät alinomaisia maanjäristyksiä. — No, Kaarlo, vieläkö haluaisit muuttaa tähän maahan?

Kaarlo. En! Maanjärityksistä tahdon pysyä niin kaukana kuin mahdollista.

Isä. No, niinpä tyytykäämme vain ajatuksissa siirtymään sinne nähdäksemme mitä Pizarro ja Almagro toimittavat.

Nähdessään tämän ihanan maan ja huomatessaan, että asukkaat olivat puetut villa- ja liinavaatteisiin sekä kantoivat kaikenlaisia kulta- ja hopeakoristuksia käsittivät seikkailijamme, että he nyt olivat päässeet toiveitensa perille. Mutta matkan alinomaisista vastuksista ja taudeista oli miehistö niin heikonnut, että oli mahdotonta ajatella tunkeutumista tähän väkirikkaaseen maahan. Tarkan harkinnan jalestä päättivät he, että Almagron tuli purjehtia takaisin Panamaan hakemaan vieläkin lisäväkeä; Pizarro taas piti miestensä kanssa vetäytyä odottamaan Gallo nimiselle saarelle lähellä mannermaata.

Almagro siis purjehti Panamaan; mutta sinne tultuansa kuuli hän siellä suuren muutoksen tapahtuneeksi. Pedrarias oli erotettu maaherran virasta ja hänen sijaansa nimitetty muuan Pedro de los Rios. Tämä uusi maaherra oli peräti arkaluontoinen mies ja piti noiden kolmen liittoveljen yritystä niin vaarallisenä ettei hän millään ehdolla sallinut Almagron koota lisäväkeä. Eikä siinä kyllä; hän laittoi myöskin laivan noutamaan Pizarroa ja hänen luoksensa jääneitä miehiä takaisin Panamaan. Kun laiva saapui.

Gallo saaren luo, niin Pizarro — arvatkaapas mitä hän teki?

Niilo. Palasi takaisin Panamaan.

Isä. Ei.

Pekko. Valloitti laivan ja purjehti uudelleen Peruun!

Isä. Ei niinkään. Hän muutta mutkitta kieltäytyi tottelemasta maaherran käskyä, vaikka useimmat hänen miehistään olivat aivan haluttomat jatkamaan yritystä, jossa jo niin monta hänen aseveljistään oli surmansa saanut ja joka kaikille oli tuottanut niin paljon kärsimyksiä ja vaivoja. Pizarro veti miekallaan hiekkaan viivan ja käski kaikkien, jotka tahtoivat luopua hänestä, mennä sen toiselle puolen, jotta hän voisi nähdä kuinka monta uskollista seuralaista hänellä oli. Harmikseen sai hän nähdä että suurin osa meni kuin menikin toiselle puolen. Ainoastaan 13 Espanjalaista ja yksi mulatti, jotka kaikki olivat päällikkönsä vertaisia rohkeudessa, jäivät viivan tälle puolen. Näiden neljäntoista uskollisen ja rohkean toverin kanssa päätti hän jäädä odottamaan toivossa ettei onni eivätkä liittoveljet heittäisi häntä auttamatta.

Kaarlo. Isä, minkälainen ihminen mulatti on?

Hannes. Minä tiedän — se on ihminen, jonka isä on ollut Europalainen ja äiti neekeri.

Pekko. Tahdotkos tietää vielä, mitä mestitsit ovat? No, ne ovat ihmisiä, joiden vanhemmista toinen on Europalainen toinen Intiaani.

Niilo. Entäs kreolit?

Pekko. Kreoleiksi sanotaan Etelä-Amerikkaan muuttaneiden Europalaisten jälkeläisiä.

Isä. Kuka tietää, millä nimellä Etelä-Amerikassa kutsutaan niitä Europalaisia, jotka todella ovat Euro-

passa syntyneet ja täältä sinne muuttaneet? Eikö kukaan tiedä? No, niitä sanotaan Chapetoneiksi. Syntyperänsä puolesta ovat he arvokkaimmat Etelä-Amerikan asukkaista; heidän jälestään ovat kreolit, sitten mestitsit ja mulatit, neljännessä sijassa ovat neekerit ja kaikkein halvimmassa arvossa vihdoin pidetään maan alkuperäisiä asukkaita, Intiaaneja. — Vaan palatkaamme taas kertomukseemme!

Koska Gallo-saari oli siksi lähellä mannermaata että se sen puolesta näytti jokseenkin epävarmalta olinpaikalta, ja koska sitä lisäksi häyttäsi suolattoman veden puute, päätti Pizarro lähteä toiselle saarelle, jonka hän ennen oli löytänyt ja sen kauhean ulkomuodon johdosta nimittänyt Gorgona'ksi. Hän siirtyi sinne niin hajanaisella laivalla, että joka hetki pelättiin sen hajoavan. Mutta ylikulku kuitenkin onnistui. Perille tultuansa alkoi heille kohta elämä, joka yhdessä viikossa olisi tehnyt lopun tavallisista ihmisistä. Gorgonan saarella on näet korkeita, jyrkkiä vuoria ja tiheitä, synkkiä metsiä, ja ilmasto siellä on mitä epäterveellisin ja ikävin maailmassa. Saarta ympäröi melkein alinomaa sakea sumu, jonka läpi auringonsäteet vain harvoin voivat tunkeutua; ilma on tukehduttava, kostea ja täynnä vahingollisia höyryjä ja itikoita sekä syöpäläisiä on runsaammin kuin missään muualla koko Amerikassa. Kun lisäksi vielä muistatte, että Pizarro ja hänen miehensä täällä oleskellessaan kärsivät useimpain elintarpeiden puutetta ja kaiken tämän aikana vielä syystä saattoivat pelätä etteivät kenties koskaan pääsisi pois tästä surkeasta olinpaikasta, niin ette varmaankaan voi olla ihmettelemättä sitä sielun lujuutta, jolla nämät miehet pysyivät päätöksessään olla luopumatta yrityksestään.

Erakkojemme ensi työ oli veneen rakentaminen, jolla he aikoivat harjoittaa kalastusta. Pizarrosta itsestään tuli nyt mitä uutlerin kalamies; sillä tavoin koetti hän pitää huolta siitä ettei hänen uskollisten seuralaistensa tarvitsisi kärsiä mitään puutetta. Sillä välin, kun hän ei kalastellut, kuljeskeli hän metsästellen saaren tiheissä, melkein läpipääsemättömissä metsissä, ja mitä parasta hän niillä retkillä sai jakeli hän tovereilleen. Muutamat niistä sairastuivat melkein heti saarelle tultuansa; kaikki muut olivat niin voimattomia, että heidän päällikkönsä alinomainen apu oli heille hyvin tarpeen.

Viisi pitkää kuukautta oli jo kulunut, eikä vielä näkynyt laivaa, joka heidät pelastaisi. Useimpain kärsivällisyys ja voimat olivat loppuneet; epätoivoissaan he vihdoin päättivät uskaltaa muutamien lautaksi yhteen sidottujen hirsien varassa valtamerelle, koettaakseen eivätkö sillä mahdollisesti pääsisi manterelle. Mutta juuri kun he olivat valmistamassa tuota lauttaansa, huomasivat he sanomattomaksi ilokseen laivan, joka laski saarta kohti ja pian todella pysähtyikin ankkuriin sen edustalle. Heidän ilonsa tuli vielä suuremmaksi, kun saivat kuulla, että tämän laivan olivat lähettäneet heidän liittoveljensä Panamassa, joiden nyt vihdoinkin oli onnistunut hankkia maaherran lupa.

Olisihan jokainen nyt uskonut että henkilöillä, joiden niin kovin oli täytynyt kärsiä uhkarohkeudessaan, ei olisi ollut muuta mielessä kuin mitä pikemmin sitä parempi paeta Panamaan maanmiestensä luo. Mutta niin eivät nämät merkilliset miehet tehneet. Samassa silmänräpäyksessä kuin he pääsivät vapaiksi kurjuudesta olivat he myöskin unhottaneet kaikki kärsimyksensä, ja kiinteämmin kuin koskaan ennen pysyivät he

päätöksessään jatkaa yritystä. Iloisina ja rohkeamielisinä astuivat he laivaan, joka oli lähetetty, ja käänsivät keulan ei Panamaa, vaan Perun rannikkoa kohden.

Jo oli Perulaisten tuho tulossa. Yksikolmatta päivää purjehdittuansa saapui Pizarro sille rannikon seudulle, jolla sijaitsee Tumbes niminen perulainen kaupunki, ja laski laivansa ankkuriin sen edustalle. Huomiseen asti jääköön hän nyt siihen; jos tuuli ja ilma ovat suotuisat, niin annamme hänen sitten nousta maihin.

Kahdesviidettä kertomus.

Kaarlo. No, isä, ovatko tuuli ja ilma suotuisat?

Isä. Ovat; te olette tänään kaikki tehneet velvollisuutenne, ja kuten tiedätte, se on tuuli, joka antaa vauhtia kertomukselleni.

Pizarron laiva oli tuskin ankkuroinut Tumbes'in luona, kun jo saapui muutamia Perulaisia, jotka näyttivät suuresti ihmettelevän tuota merkillistä veden päällä liikkuvaa rakennusta ja noita yhtä merkillisiä valkeaihoisia, parrakkaita miehiä. Kiireimmän kautta soutivat he taas takaisin rannalle, ja pian sen jälkeen saapui laivan luo alun toistakymmentä lauttaa, jotka olivat lastatut kaikenlaisilla virvokkeilla sekä kulta- ja hopea-astioilla. Sekös oli ilahduttava näky Espanjalaisille, joille kulta ja oikea ruoka tällä kertaa olivat yhtä tervetulleita! Seudun katsiki se vierasvaraisuudesta oli kaiken tämän lähettänyt kestittääkseen isänmaansa tulevia hävittäjiä ja hirmuvaltiaita. Hän pyysi heitä myös-

kin nousemaan maihin, luvaten hankkia kaikkea mitä he saattoivat tarvita.

Espanjalaiset paloivat halusta noudattaa tätä keho-
tusta täyttääkseen ahneet kätensä maan aarteilla, mutta
Pizarro piti varovaisuutta hyvänä ja salli ainoastaan
kahden miehen, yhden Espanjalaisen ja yhden neekerin,
astua maihin tiedustelijoina. Kun nämät saapuivat ran-
nalle, eivät kummastuneet Perulaiset tienneet mitä enem-
män ihmetellä, valkeaihoista Europalaista vai musta-
ihoista Afrikalaista, koska molemmat olivat heille jota-
kin ennen näkemätöntä.

Lotta. Minkä värisiä sitten Perulaiset itse ovat?

Isä. Vaskenvärisiä. Musta ihonväri heitä kui-
tenkin aluksi enimmäin ihmetytti. He rupesivat pese-
mään neekeriä koettaakseen, eikö tuo musta väri ihosta
lähtisi, ja voitte arvata kuinka he kummastuivat, kun
huomasivat etteivät heidän hyvää tarkoittavat yrityk-
sensä ollenkaan menestyneet.

Kaikki mitä molemmat tiedustelijat näkivät tässä
maassa, lisäsi heidän hyvää käsitystänsä sen rikkaudesta.
Perulaisten asuinrakennuksissa, joissa heitä mitä ystä-
vällisimmin kestitettiin, näkivät he joukottain kulta- ja
hopea-astioita, joita käytettiin tavallisiin talouden tar-
peisiin, ja kansa itse kantoi paljon kaikenlaisia samoista
metalleista valmistettuja koristuksia. Villa- ja puuvilla-
vaatteet, joista alku-asukkaiden puvut olivat, ja monet
muut taidokkaasti valmistetut aineet todistivat että he
nyt olivat tavanneet kansan, joka oli monta vertaa
korkeammalla sivistys-asteella kuin muut Amerikan
kansat, joiden kanssa tähän saakka oli jouduttu te-
kemisiin.

Niilo. Mistä Perun asukkaat saivat villoja vaat-
teisiinsa? Olen kuullut ettei heillä ollut lampaita.

Isä. Tosin ei heillä ollut juuri lampaita; mutta heidän maassaan oli toinen villainen eläin, joka tavallaan on lampaan kaltainen, ja jonka Espanjalaiset täällä tulivat ensikerran tuntemaan.

Pekko. Minä tiedän — se on laama-eläin tai guanako! Minä muistan sen eräästä toisesta kertomuksesta, jonka isä ennen on meille kertonut.

Isä. Jos teitä haluttaa kuulla vähän enemmän tästä eläimestä, niin kerron teille minkä tiedän.

Laama-eläimen latinainen nimi on *Camelus Para*, koska sillä on samanlainen pitkä ja koukistunut kaula kuin kamelilla. Mutta itse asiassa on sillä varsin vähän yhtäläisyyttä kamelin tai lampaan kanssa; edellisen näköinen se ei ole muun kuin kaulansa puolesta ja ainoa yhtäläisyys lampaan kanssa on villaisuudessa. Laama-eläimen pää on pieni, jokseenkin hevosenpään näköinen. Sen korkeus on noin 4 jalkaa, pituus 5 tai 6; kaula yksin tekee noin puolet sekä korkeudesta että pituudesta. Kesyttömät laama-eläimet ovat väriltään vaaleanpunaisia; kesyt sitävastoin ovat valkeita, mustia tai kirjavia.

Laama-eläin on mitä hyödyllisimpiä eläimiä ei ainoastaan villansa ja lihansa vuoksi, vaan varsinkin siitä syystä että se on erinomaisen sovelias kuormajuhdaksi. Se voi kantaa 10 leiviskän painon, jopa enemmänkin, ja voi tuon kuormansa kanssa kiivetä mitä jyrkimpiäkin rinteitä ylös. Sen käynti on hidas, mutta sitä vakavampi. Se jaksaa kulkea neljä viis päivää yhtämittaa, mutta tarvitsee sitten kokonaisen vuorokauden lepoaikaa. Sen pitäminen tulee varsin halvaksi, koska se ravinokseen ei tarvitse muuta kuin vähän ruohoa, sen minkä se itse voi matkanvarrella löytää. Se voi hyvin kauan olla juomatta, sillä sen runsas sylki korvaa sille juomisen.

Luonto tällä eläimellä on lauhkea, mutta vakava ja kylmä. Niin kauan kuin se tuntee vielä olevansa voimissaan, kestää se verrattoman kärsivällisesti sekä nälkää että työtä, mutta kun sen voimat ovat lopussa, ei sitä kehoituksilla eikä lyönneillä enää saa paikaltansa liikkumaan. Sanotaan sen itsepäisyyden silloin voivan mennä niin pitkälle, että se surmaa itsensä töyttimällä päänsä kalliota vasten.

Perulaiset rakastivat tätä eläintä kuin hyvää ystäväänsä. Kun tuli aika, jolloin nuoria laama-eläimiä aiottiin ensikerran käyttää, pantiin aina toimeen suuria juhlallisuuksia. Kaikki talonväki ja tuttavat kokoontuivat niitä viettämään. Nuoret elukat koristeltiin nauhoilla ja seppeleillä, ja heidän vihkimystään työhön vietettiin kaksi päivää tanssilla ja muilla huvituksilla. Tuon tuostakin pistäytyvät vieraat talliin hyväilemään ja puhuttelemaan elukoita. Vasta kun tällainen juhla oli vietetty alettiin eläimiä käyttää työhön; nauhoja ja seppeleitä he kuitenkin saivat kantaa siksi kunnes ne itsestään putosivat pois.

Kaarlo. Miksikä ei sellaisia siivoja eläimiä ole siirretty Europaan?

Isä. Sitä on kyllä aikoja sitte koetettu, mutta ilman menestystä. Kaikki eläimet, jotka on viety Perusta Espanjaan, ovat kuolleet melkein heti perille tultuansa, Espanjassa näet on ilmasto lämmin, kuten tiedätte, ja laama-eläimet ovat tottuneet vain Kordillerein kylmään vuori-ilmaan.

Mikko. Sitten pitäisi viedä niitä Sveitsiin; Alpeilla niiden kai pitäisi menestyä.

Isä. En tiedä onko sitä jo koetettu. — Vaan jatkakaamme nyt kertomustamme.

Sen seudun katsiki, jonne Espanjalaiset nyt olivat saapuneet, huomasi heidän tavaroittensa joukossa

kiväärin, ja kun hän halusi nähdä, miten sitä käytetään, ammuttiin sillä laukaus lautaseinää vasten. Kun kuula silloin lenti sen läpi, heittäysivät useat Perulaisista, jotka sitä olivat näkemässä, kauhistuneina maahan, toiset huudahtivat ääneen ja katsiki itse osotti mitä suurinta ihmettelyä. Lyhyen ajan kuluttua käski hän tuoda esiin täytetyn juoma-astian ja ojensi sen ampujalle sanoen: „Juo, koska osaat saada aikaan niin kauheita paukauksia! Sinä olet toden totta taivaan jyrinän kaltainen.

Tiedot, jotka Pizarro sai näiden lähettiläittensä kautta, saivat hänen siihen vakaumukseen, että olisi hulluutta yrittääkään niin pienellä joukolla kuin hänen oli, kukistaa niin lukuisaa ja sivistynyttä kansaa kuin Perulaiset näyttivät olevan. Hänen täytyi siis luopua siitä tuumasta ja tyytyä tällä kertaa vain vielä tarkemmin tutkimaan tämän kauniin maan rannikkoseutuja sekä hankkimaan tietoja sisämaan oloista. Siinä mielessä purjehti hän eteenpäin etelää kohti.

Payta oli seuraava satama, jossa käytiin maalla; se sijaitsee viidennellä asteella eteläistä leveyttä. Maine oli jo ehtinyt sinne ennen heitä; se kertoi heidän olevan valkea-ihoisia, parrakkaita olentoja jotka eivät tehneet kellekään mitään pahaa, eivät rosvonneet eivätkä murhanneet, vaan olivat hurskaita ja ystävällisiä ja lahjoittivat mielellään meille mitä heillä oli. Kunpa he aina olisivatkin niin käyttäytyneet, että ansaitsisivat sellaisen jälkimaineen!

Tästä hyvästä maineesta oli seikkailijoillemme paljon hyötyä. Kaikkialla, missä he nousivat maalle, vastaanottivat alkuasukkaat heitä ilolla ja kestittivät heitä mitä parhaimmalla tavalla. He oikein kilvaten täyttivät kaikki vierastensa toivomukset ja näyttivät tyyty-

mättömiltä, kun he kiiruhtivat pois lähtemään. Muuan laivamiehistä ihastui niin suuresti kansan ystävällisyydestä ja maan ihanuudesta että hän päätti jäädä sinne salaa. Niin pian kuin häntä kaivattiin, laittoi Pizarro miehiä häntä hakemaan; hänet tavattiin keskellä Indiaani-ystäviänsä, jotka mitä hellimmillä hyväilyillä kokivat osottaa iloansa siitä että hän oli päättänyt jäädä heidän luoksensa. He olivat asettaneet hänet kantotuoliin ja kuljettivat häntä ikäänkuin riemusaatossa ympäri maata. Häntä itseään ei saatu millään tavoin luopumaan päätöksestään; hän jätettiin siis jällelle ja siitä saakka ei minun tietääkseni hänestä ole kuultu mitään.

Kun Pizarro yhä eteläänpäin purjehtien oli saapunut Santaan, taipui hän vihdoin kotia haluavain seura-laistensa rukouksiin ja alkoi purjehtia takaisin Panamaan, toivoen sieltä saavansa riittäviä apujoukkoja, joiden avulla hän pian voisi ottaa haltuunsa äsken löydettyt maat.

Olen nimittänyt niitä laajoja maita, joista nyt on ollut puhe, niiden nykyiseltä nimeltä Peru, vaikka niillä siihen aikaan ei minun tietääkseni ollut mitään yhteistä nimeä. Espanjalaiset ottivat tuon nykyisen nimen Biru nimisestä virrasta.

Palatessaan vei Pizarro mukanaan näytteitä niiden seutujen tärkeimmistä luonnontuotteista, joissa hän nyt oli oleskellut. Näytteet olivat pääasiallisesti kulta- ja hopea-astioita, villa- ja liinakankaita sekä pari laamaeläintä. Hän oli myöskin vienyt mukanaan muutamia nuoria Perulaisia, joita hän seuraavalla retkellään aikoi käyttää tulkkina. Hän näet nyt varmaan toivoi että maaherra de los Rios kuullessaan näiden maiden suunnattomista rikkauksista ja nähdessään näytteitä niistä olisi hyvin suostuvainen lainaamaan hänelle ja hänen

liittoveljilleen rahoja uuden retkikunnan varustamiseen. Tämä toivo kuitenkin petti. Maaherra oli arkaluontoinen mies eikä pitänyt hyvänä epävarmojen valloituksien toivossa vähentää huonosti linnoitetun kaupunkinsa miehistöä. Varmaankin hän myös arvasi että ne rohkeat miehet, jotka tulisivat yritystä johtamaan, piankin pyrkisivät itsenäiseksi. Hän siitä syystä edelleenkin kielsi näiltä kolmelta liittoveljeltä kaiken avun, ja he joutuivat sen kautta hyvinkin pulmaiseen asemaan.

Heidän omaisuutensa oli nyt tyyten lopussa ja luotto vähäinen. Mutta intoa, rohkeutta ja luottamusta asian menestymiseen ei tämä hetkellinen pulakaan voinut heiltä riistää. He huomasivat kuitenkin, että jos mieli saada noita suuria tuumia toteutetuiksi, oli heidän kääntyminen suoraan Espanjan hovin puoleen ja koettaminen siltä saada valtakirjan yrityksen toimeenpanemiseen. He päättivät sentähden että Pizarron tuli matkustaa Espanjaan hankkimaan sellaista valtakirjaa.

Suurella vaivalla saivat he hankituksi niin paljon varoja kuin tähän matkaan tarvittiin. Pizarro sentään sai kun saikin matkansa suoritetuksi ja pääsi Espanjan silloisen hallitsijan, keisari Kaarle V:n puheille. Siinä tilaisuudessa esiintyi hän niin arvokkaasti, että se ihmettytti kaikkia niitä, jotka tiesivät kuinka halpaa synty-perää hän oli ja kuinka huonon kasvatuksen hän oli saanut. Hän kertoi omista ja seuralaistensa vaivoista ja heidän löytämäinsä maiden rikkaudesta ja ihanuudesta, ja pani esille mukana tuodut tavarat puheittensa todistamiseksi.

Kaarle ja hänen neuvonantajansa joutuivat mitä suurimman ihmettelyn valtaan, kuullessaan tätä kertomusta. Pizarrolle osotettiin erinomaista suosiota, hän pyysi lupaa uusien maiden valloittamiseen

tiin tähän pyyntöön heti. Hän käytti nyt hyväkseen hallitsijansa suosiota siten että pyysi itselleen ei ainoastaan maaherranviran, vaan myöskin ylituomarinviran, niissä maissa, jotka vast'edes valloitettaisiin, vaikka hän oli luvannut pyytää tuomarinvirkaa ystävälleen Almagrolle.

Heikki. Sepä oli rumasti tehty.

Isä. Hyvin rumasti! Mutta olenhan sanonutkin teille ennen, että nykyisen sankarimme luonteessa saamme nähdä paljon rumia puolia, jotka ansaitsevat kaikkein oikeamielisten ihmisten inhoa. Tässä on nyt yksi sellainen; varmaankin te samoin kuin minä surkuttelette sitä että mies, jolla on niin paljon eteviä ominaisuuksia, voi ijäksi tahrata maineensa mitä halpamaisimmalla itsekkäisyydellä ja uskottomuudella.

Kaarlo. Entä muistiko hän toista liittoveljeensä?

Isä. Muisti, sillä hän oli pappi eikä voinut siitä syystä olla Pizarron tiellä. Hänelle pyysi Pizarro piispan arvon vastaisissa alusmaissa.

Omasta puolestaan lupasi Pizarro suorittaa kaikki retken kustannukset ilman mitään apua hallituksen puolelta. Hänen piti kuitenkin sitoutua palkkaamaan vähintään 250 miestä. Vaikka määrä ei ollut sen suurempi, ei Pizarro sitttenkään kyennyt sitä omin neuvoin hankkimaan. Onneksi oli Kortez silloin juuri saapunut Espanjaan etsiäkseen, kuten tiedämme, turvaa hallitsijansa luona. Kortez, joka piti kaikista rohkeista miehistä ja ennen Meksikoon lähtöänsä oli ollut Pizarron asetoveri, lainaili hänelle rahoja, niin että hän sai niillä suoritetuksi noin puolet retkikunnan varustuskustannuksista. Joukkonsa kanssa täytyi hänen salaa pujahtaa pois Sevillan satamasta, koska oli asetettu henkilöitä valvomaan, että hän täytti sopimuksen ehdot. Vaan

hän välttikin valvontamiesten silmät ja purjehti takaisin Panamaan.

Hänen pienessä joukossaan, jossa ei ollut paljon päälle sata miestä, oli varsinkin neljä nuorta, vankkaa ja urheata miestä, joiden nimet ansaitsevat mainitsemista, koska heillä tulee olemaan tärkeä osansa niissä tapauksissa, jotka nyt ovat tulossa. Kolme heistä oli Pizarron velipuolia ja neljäs hänen enonsa. Velipuolten nimet olivat Fernando (Ferdinand) Juan (Johannes) ja Gonzalo, eno oli nimeltään Frans Alkonara.

Heti saavuttuansa Meksikon lahteen purjehti Pizarro Nobre de Dios'iin. Siellä nousi hän tovereineen maihin ja marssi kannaksen poikki Panamaan. Ilo, jota hänen tulonsa herätti uljaassa Almagrossa, muuttui pian kummastukseksi ja suuttumukseksi, kun hän kuuli miten petollisesti Pizarro oli menetellyt häntä kohtaan. Inholla luopui hän kaikesta yhteydestä sellaisen miehen kanssa. Mutta pappi Luque rupesi väittäjäksi ja sai Pizarron vapaaehtoisesti luovuttamaan ylituomarin viran Almagrolle, joka tuosta miehuudesta leppyi. Aseveljeys uudistettiin siis ja retken varustuksiin ryhdyttiin kuumeentapaisella kiireellä.

Mutta jopa on aika lopettaa täksi kerraksi.

Kolmasviidettä kertomus.

Isä jatkoi:

Lopullinen määrä, jonka Pizarro ja hänen toverinsa saivat kokoon, ei ollut suurempi kuin kolme pientä laivaa ja 180 soturia, joista 36 oli ratsumiestä. Tämän mitättömän pienen joukkonsa kanssa lähti Pizarro v.

1531 alussa purjehtimaan. Hänen aikomuksensa oli nousta maalle Tumbes'in luona, mutta kun sääsuhteet ja tuulet estivät häntä pääsemästä sinne saakka, oli hänen pakko purjehtia Matheus-lahteen.

Sieltä päätti hän maitse marssia Tumbes'iin, jonne matkaa oli lähes 30 peninkulmaa. Mutta tien pituus ei olisi paljokaan haitannut; pahempi oli että seudut, joiden kautta oli kuljettava, olivat asumattomia ja vesiperäisiä, ja että heidän tiellänsä oli paljon joltisenkin suuria virtoja. Mutta niin lujatuumainen mies kuin Pizarro ei olisi luopunut yrityksestään, vaikka itse valta-merikin olisi tiellä ollut. Hän sai seuralaisissaankin samanlaisen uljaan mielen vireille, ja rohkeasti siis marsittiin eteenpäin.

Omasta syystään tulivat Espanjalaiset vielä kärsimään muitakin vastuksia. He eivät koettaneet hankkia itselleen alkuasukasten rakkautta ja kunnioitusta, vaan rosvoamiset ja väkivaltaisuudet osottivat mistä he olivat kulkeneet, ja siitä oli ensimmäinen seuraus että heitä kaikkialla paettiin. Mutta sittenpä he itse hyvinkin pian tulivat kärsimään mitä kamalinta ruokavarojen ja muiden virvokkeiden puutetta. Voimattomina ja nälistyneinä he kuitenkin tunkeutuivat eteenpäin Koaque nimiseen paikkaan, joka on meren rannalla melkein päiväntasaajan kohdalla.

Yhtä ahneesti kuin joukko nälkäisiä susia hyökkää lammaskatraaseen, hyökkäsivät Espanjalaiset intiaanikaupunkiin, säikyttivät pois sen asukkaat ja anastivat heidän omaisuutensa. He eivät tavanneet ainoastaan ruokavaroja, vaan myöskin melkoisen varaston kulta- ja hopea-astioita sekä kalliita smaragdi nimisiä jalkokiviä, joita tavataan niillä seuduin ja joista muuan jokikin siellä on saanut nimensä.

Mikko. Minkä näköisiä ne ovat?

Isä. Viheriöitä; niitä joskus näkee sormuksissa.

Iloissaan näin runsaasta saaliista unhottivat Espanjalaiset kaikki siihen saakka kestetyt vaivat ja olivat suostuvaiset seuraamaan johtajaansa minne hyvänsä hän heitä veisikin. Pizarro puolestaan myöskin iloitsi, että hän jo oli voinut osottaa kuvauksensa näiden seutujen summattomista aarteista todenperäisiksi, ja hän kiiruhti käyttämään hyväkseen tätä ensimmäistä menestyksen puuskaa houkuttelemalla yhä useampia hurjapäitä liittymään hänen pieneen sotajoukkoonsa. Siinä mielessä lähetti hän yhden laivoistaan Panamaan ja toisen Nikaraguahan pestaamaan lisäväkeä.

Nillo. Nikaraguasta emme ole vielä kuulleetkaan mitään.

Isä. Sen kyllä tiedän. Hakekaa siitä syystä kartaltanne taas Keski-Amerika. Koko sitä seutua, joka sijaitsee Honduras'in ja Veraguan välillä, sanotaan Nikaraguaksi. Tyyneen meren eli Ison valtameren rannalla on Pedrariaan perustama San Sebastiaan'in kaupunki lähellä samannimistä suurta järveä. Sinne lähetti Pizarro toisen laivansa samaan aikaan kuin toinen purjehti Panamaan.

Itse hän sillä välin jatkoi matkaansa maitse verrattoman rohkeasti. Pelko ja kaubistus kulki hänen edellänsä ja karkotti alkuasukkaat kaikkialta, minne hän tuli. Joka paikassa ryöstettiin heidän autioksi heitetyt asuntonsa, eikä kukaan rohjennut asettua tekemään vastarintaa näille julkeille maankuljeksijoille ennenkuin he olivat saapuneet Puna nimiseen saareen Guayaquil lahdessa.

Pizarro katsoi soveliaaksi siellä ruveta odottamaan laivainsa palaamista ja sentähden asettua sinne joksi-

kin aikaa. Aikomustaan toimeen pannakseen teetti hän hirsilauttoja, joilla hän miehineen sousi sinne. Suureksi ihmeekseen hän kuitenkin siellä tapasi aivan toisluontoisia ihmisiä kuin mannermaan asukkaat olivat olleet. Nämä saarelaiset, jotka näyttivät olevan aivan toista kansaheimoa, olivat uljaita ja sotaisia ja puolustivat viimeiseen saakka omaisuuttansa. Vaikka Espanjalaiset aseittensa ja sotataitonsa kautta olivat heitä paljon etevämpiä, kului Pizarrolta kuitenkin puoli vuotta ennenkuin hän sai heidät täydellisesti kukistetuiksi.

Sillä välin saapuivat hänen laivansa Panamasta ja Nikaraguasta, tuoden mukanaan pienen, mutta yhtäkaikki varsin tervetulleen apujoukon. Kummassakin laivassa oli näet noin 30 miestä, joihin kaksi kuuluisaa upseeria, Benalkazar ja Soto, oli liittynyt. Nyt Pizarro arvelematta lähti tunkeutumaan tämän laajan valtakunnan sisäisiin osiin ja valloittamaan maata, jolla alaa oli useampia neliöpeninkulmia kuin hänen pienessä sotajoukossaan miehiä.

Hän siis taasen purjehti Punasta mannermaalle marssiakseen ensi työkseen Tumbes'ia vastaan. Mieli-pahakseen hän kuuli, että sielläkin nyt katsottiin häntä ja hänen sotajoukkoansa aivan toisilla silmillä kuin heidän ensikertaa tänne saapuessaan. Maine hänen sotajoukkonsa rosvoilemisista ja väkivaltaisuuksista oli ehtinyt sinne asti, ja seudun asukkaiden sekä heidän katsikinsa entinen vierasvarainen ystävällisyys oli muuttunut peloksi ja inhoksi. Olivatpa he tarttuneet aseisiin, ja kaikki yritykset päästä katsikin kanssa rauhallisiin neuvotteluihin olivat turhat.

Pizarro siitä suuttuen päätti hyökätä katsikin kimppuun. Mukanaan kaksi veljistään ja viisikymmentä ratsumiestä kulki hän yöllä joen poikki, joka erotti hä-

nen sotajoukkonsa vihollisista, ratsasti koko yön peräti raivaamattomain seutujen läpi ja saapui aamun koitossa sinne, mihin katsiki miehineen oli asettunut. Hämmästyksissään vihollisen ilmestymisestä, jonka he olivat luulleet vielä olevan kaukana, ja säikähtäen noita heille outoja ilmiöitä, hevosia, jotka ratsastajineen näyttivät ikäänkuin kahdesta olennosta yhteenkasvaneilta kummituksilta, eivät Indiaani-raukat kyenneet kestäämään Espanjalaisten äkillistä hyökkäystä. He pakenivat; moni sai surmansa ja muut hajosivat mikä minnekin. Katsiki tuli tämän tapauksen kautta niin vakuutetuksi omasta heikkoudestaan ja vihollistensa vastustamattomasta voimasta, että hän nöyrtyi voittajan edessä, lähetti hänelle lahjoja sekä rukoili rauhaa.

Arvo. Oliko hän koko maan kuningas?

Isä. Ei, hän oli vain alahallitsija, joka kuninkaan käskyläisenä hallitsi Tumbes'ia ja sen lähiseutuja.

Hannes. En ymmärrä miks'ei itse kuninkaasta kuulu mitään ja miks'ei hän jo aikoja sitten ole sotajoukkoineen lähtenyt Espanjalaisia vastaan.

Isä. Sen kyllä selvitän sinulle; mutta silloin täytyy minun kertoa sinulle vähän Perun valtakunnan historiasta ja sen silloisesta tilasta. Heti aluksi täytyy minun sanoa että Perun valtakunnan alkuhistoria näyttää olevan, jollei kokonaan seipitetty, niin ainakin osaksi taruperäistä, kuten itse pian huomaatte.

Perun valtakunta, niin kertovat espanjalaiset historioitsijat, oli siihen aikaan jo kukoistanut neljä vuosisataa. Sen perustajat olivat Manko-Kapak ja hänen puolisonsa Mama-Ozello. On luultu että nämät kaksi henkilöä, joita samoin kuin heidän jälkeläisiään mainittiin yhteisellä sukunimellä Inka, olivat eurolaista syntyperää. On ajateltu mahdolliseksi että he

olisivat polveutuneet Europalaisista, jotka ties kuinka monta vuosisataa sitten olivat joutuneet tuuliajolle Atlantin merellä ja joutuneet haaksirikkoon Brasilian rannikolla.

Pekko. Mitä syitä on sellaiseen otaksumiseen?

Isä. Eipä erityisen painavia. Ensinnäkin on arveltu sen jotakin merkitsevän, että Perulaiset samoin kuin Europalaiset laskivat vuoden 365 päivän pituiseksi ja että heillä oli muitakin yhtäläisiä tietoja tähtitieteen alalla. Myöskin vakuuttivat espanjalaiset valloittajat, että koko Inkan suku erosi muista alkuasukkaista vaa-leamman ihonvärin kautta ja muutamat sen miespuolisista jäsenistä vielä joltisenkin parrankasvun kautta, jotka seikat antoivat syytä otaksua heidän olevan europalaista syntyperää. Lopuksi on kerrottu — lieneekö sitten totta — että Perussa ammoisista ajoista on yleisesti puhuttu, että sinne kerran olisi meren yli tuleva parrakkaita, omituisilla aseilla varustettuja miehiä, jotka kukistaisivat Perun valtakunnan.

Olkoon näiden arvelujen laita kuinka hyvänsä, todennäköiseltä ainakin kuuluu, että joskus maailmassa ovat eläneet Manko-Kapek ja Mama-Ozello nimiset henkilöt ja että he ovat perustaneet Inkain suuren valtakunnan. Kuten kerrotaan, erosivat nämät molemmat sekä ruumiin kokonsa ja ihonvärinsä että pukunsa puolesta tämän maan raaoista, alastomista alkuasukkaista; he ilmestyivät äkkiarvaamatta, niin ettei kukaan tiennyt mistä he olivat tulleet, ja sanoivat olevansa aurin-gon lapsia, joka oli lähettänyt heidät tänne, tekemään maan asukkaita hyviksi ja onnellisiksi. Seutu, jonne he tarun mukaan asettuivat, on sama, jossa nyt kolmannellatoista asteella eteläistä leveyttä tapaatte Kuzko nimisen kaupungin.

Manko-Kapak, niin kerrotaan edelleen, kutsui koolle tämän vuoriseudun raa'at asukkaat ja opetti heitä viljelemään maata, käyttämään vaatteita sekä rakentamaan asuntoja itselleen. Mama-Ozello taas opetti naisväelle kehräämisen ja kutomisen taidon sekä kaikenlaisia muita kotitalouteen kuuluvia seikkoja. Aukkaat olivat hyvin suostuvaisia opetukseen, ja niinpä muodostui näistä raakalaisista kansa, joka jo monessa suhteessa ansaitsee sivistyneen nimen.

Näiden merkillisten lainlaatijain ensimmäisenä huolena oli alkuasukkaiden julma epäjumalanpalveluksen ja ihmis-uhrien hävittäminen. Tätä tarkotusta saavuttaakseen he opettivat, ettei ollut kuin yksi korkein olento, joka rakasti kaikkia luotujansa ja osotti suosiotansa heille, jos he keskenään rakastivat toinen toisiaan. Tämä rakkaudesta rikas ja hyvä korkein olento oli, niin he opettivat — aurinko.

Oli tosiaankin vahinko, että heidän tietonsa, joka jo oli niin hyvällä tolalla, ei ollut puhtaampi, etteivät he tienneet ettei aurinkokaan kaikessa loistossaan ja kaikkine siunauksineen ole itse Luoja, vaan yksi Luojan luomia maailmankappaleita. Mutta onhan sentään ymmärrettävä, jopa anteeksi annettavakin erehdys, jos tietämättömät ihmiset nähdessään tämän loistavan tulipallon ja huomattessaan sen äärettömän laajalle ulottuvaa, elähdyttävää vaikutusta koko luonnossa, rupesivat uskomaan että se oli heidän luojansa ja ylläpitäjänsä.

Aurinko oli siis Perulaisten jumala. Siitä johtivat Inkat syntyperänsä. Auringolle rakennettiin temppeleitä, joissa Inkat, ja yksin he, toimittivat papinpalvelusta. Myöskin suvun naimattomat naispuoliset jäsenet olivat samoin kuin Rooman vestaalit tai katolisen kir-

kon nunnat auringon palvelukseen pyhitetyt. Se ei kuitenkaan estänyt heitä menemästä naimisiin, jos heidän puolisonsa vain oli Inka-sukua.

Kuuta Perulaiset näkyvät pitäneen tois-arvoisena jumalallisena olentona, jolla oli kuolevainen luonto. Heillä oli varsin kummallinen käsitys kuunpimenemisestä. He pitivät näet, kun sellainen tapahtui, kuuta sairaana ja pelkäsivät silloin sen kuolevan, putoavan taivaalta ja murtavan maan. Tätä pelottavaa onnettomuutta koettivat he torjua pitämällä kamalaa meteliä, rummuttamalla ja torvia töräyttämällä; sillä tavoin kai koeteltiin kuuparkaa saada tainnoksista heräämään. Vielä sitoivat he koiransa kiinni ja pieksivät niitä kelpolailla, saadakseen niitä haukkumaan ja ulvomaan, koska kuun luultiin erittäin suuresti rakastavan näitä eläimiä ja niiden ulvonnasta varmimmin taas virkoavan. Myöskin lapsensa panivat he huutamaan ja itkemään, ja tämän yleisen metelin vallitessa huusivat kaikki, nuoret ja vanhat, kyyneleet silmissä herkeämättä *Mama Kuilla* (rakas kuu-emo)! Kun pimeneminen sitten alkoi vähetä, luulivat he kuun paranevan, ja kun se vihdoin kokonaan loppui, nousi yleinen riemuhuuto ja kaikki kiittivät hyvää *Mama Kuillaa* siitä ettei hän ollut kuollut eikä pudonnut heidän päällensä.

Kaarlo. Sepä oli oikein naurettava tapa!

Isä. Niinpä kyllä meidän mielestämme, mutta tulee muistaa, että kaikilla kansoilla, vieläpä meilläkin, jotka olemme niin viisaat olevinamme, on omituiset tapansa, jotka niihin tottumattomista voivat tuntua hyvinkin naurettavilta. Mutta huomenna saatte kuulla enemmän Inkain la'eista ja laitoksista, ja olen varma että se, mitä minulla on niistä kerrottavaa, ei ole teistä tuntuva naurettavalta, vaan herättävä ihmetystänne ja

tekevä loppuosan kertomustani teille sitä hauskemmaks. Te tulette epäilemättä pitämään Perulaisista ja sitä sydämellisemmin ottamaan osaa kaikkiin heidän kohtaloihinsa.

Neljäsviidettä kertomus.

Isä. Tänään kerron, kuten olen luvannut, Perulaisten la'eista ja valtiolaitoksesta.

Inkain ensimmäinen ja tärkein käsky kuului näin:

Rakastakaa toinen toisianne niinkuin veljet!

Mutta Inkat eivät antaneet asian jäädä paljaaseen käskyyn vain; he järjestivät myöskin maan laitokset sellaisiksi että kaikkien alamaisien täytyi pitää itseänsä yhden yhteisen, suuren perhekunnan jäsenenä. Siinä he menettelivät seuraavalla tavalla:

Kaikki peltomaa valtakunnassa jaettiin neljään osuuteen. Niistä on yksi, sanoivat Inkat, auringon oma, ja se on meidän yhteisesti viljeltävä hänen hyväksensä. Tulo näistä auringon pelloista oli määrätty pappien ja pyhän papitarten ylläpidoksi ja jumalanpalvelukseen kuuluvain tarpeiden hankkimiseksi. Toinen osuus, jonka hoitamisessa myöskin kaikkien täytyi olla avullisina, oli määrätty vanhojen leskien, orpojen, raajarikkojen sekä sairaiden ylläpidoksi sekä niiden hyväksi, jotka puolustivat maata vihollista vastaan. Kolmas osuus on oleva meidän, Inkain oma, ja senkin viljelemiseen täytyy teidän kaikkien yhteisesti ottaa osaa, sillä sen edestä me valvomme teidän parastanne ja asetamme virkamiehiä, jotka pitävät huolta, ettei kenellekään tapahdu vääryyttä. Neljäs osuus vihdoin on jaettava tei-

dän kaikkien kesken niin että kukin perhekunta saa juuri sen minkä tarvitsee.

Inkain järjestystä noudattaen kokoontuivat kaikki, itse hallitsijasuvun jäsenetkin, työhön yhtä iloisina ja haluisina kuin jos olisi ollut kysymys tanssiaisiin menemisestä. Itse asiassa olikin työnteke heille aivan yhtä hupaista, sillä koko tuo työaika oli heille kuin juhlan viettoja ja alettiin sekä lopetettiin aina soitolla ja tanssilla. Ensin viljeltiin auringon pellot, sitten ne, jotka olivat määrättyt tarvitsevain ja sotaväen ylläpidoksi, vasta sitten Inkan alusmaat ja lopuksi ne, jotka olivat jaetut kansan kesken.

Tämä yhteinen työnteke, johon liittyi yhteisiä, viattomia huvituksiakin, synnytti kaikkien kesken tuttavallisuuden ja veljellisyyden tunteen. He pitivät Inkan suvun jäseniä isinänsä, toisiaan veljinä ja koko kansaa yhtenä ainoana suurena perhekuntana. Kaikki, mitä Inkat määräisivät, oli heille pyhää, koska he pitivät sitä jumalansa, auringon, suoranaisena käskynä. Jos taas joku heistä oli sattunut rikkomaan jotakuta lakia vastaan, niin oli rikkoja itse ensimmäinen, joka riensi ilmaisemaan itsensä ja rikoksensa sekä rukoilemaan että hän saisi sen sovittaa kärsimällä rangaistuksensa.

Ylläpitääkseen ja valmistakseen tuota veljellistä mielialaa olivat Inkat vielä määränneet, ettei kellään saanut olla yksityistä omaisuutta. Itse pellotkin, jotka olivat kunkin perheen osalle jaetut, olivat vain vuoden ajaksi annetut; joka vuoden lopussa pantiin toimeen uusi jako, jolloin joka kerta otettiin lukuun perheen kasvaminen tai väheneminen. Kullalla ja hopealla ei ollut heille muuta arvoa, kuin se mikä niillä alkuaan oikeastaan vain onkin, nimittäin että niistä voitiin valmistaa kaikenlaisia kestäviä astioita. Kaupanteko ja

raha oli heille aivan tuntematonta. Toinen antoi toiselle liiasta tavarastansa tai korkeintaan vaihtoi tavaroitaan sellaisiin, joita häneltä itseltään puuttui.

Mutta kaikkein ankarammilla säädöksillä olivat tämän kansan viisaat lainlaatijat kuitenkin koettaneet estää laiskuutta ja työttömyyttä, koska he varsin hyvin tiesivät, että ne paheet tuovat kaikki muut seurassaan ja turmelevat niin ruumiin kuin sielun. Laiskuutta he rankaisivat mitä ankarammin, ja siinä he tekivät oikein. Sillä laiska ei riko ainoastaan itseänsä vastaan, koska hän paheensa kautta vajoo köyhyyteen ja kurjuuteen, vaan myöskin koko yhteiskuntaa vastaan, koska hän elää muiden kustannuksella tekemättä itse puolestaan mitään lähimmäistensä hyödyksi. Vanhain ja heikkojenkin, jotka eivät enää kyenneet oikeaan työntekoon, piti kuitenkin olla sellaisessa toimessa, joka hyödytti muita; he saivat vartioida pelloja ja ajaa pois lintuja niiltä.

Varsin merkillinen on tapa, miten Inkan suvun nuoria jäseniä koeteltiin ennenkuin heidät julistettiin ansainneeksi „auringon poikain“ kunnianimeä ja niin sanoakseni korotettiin ruhtinaalliseen säätyyn. Kerron sen teille, koska luulen sen teitä sekä huvittavan että hyödyttäväinkin. Voitte näet ajatuksissanne asettua näiden nuorten prinssien sijalle ja tuumia, voisitteko te kilpailla heidän kanssansa kärsivällisyydessä, miehuullisessa kestäväisyydessä, voimassa, notkeudessa ja lanistumattomassa rohkeudessa.

Inkan suku näkyi ottaneen ohjeekseen sen aivan oikean ajatuksen, että sen, joka tahtoo hallita muita ja nauttia kunniaa ennen muita, myöskin täytyy olla heitä etevämpi ruumiin- ja sielunvoimiltaan, taitonsa ja hyveittensä puolesta. He eivät siis suinkaan uskoneet

että paljas syntyperä ketään jalostuttaa. Se, joka heidän kansansa keskuudessa tahtoi kantaa jaloa miehen nimeä, ei saanut vedota esi-isäinsä kunniaan, vaan hänen tuli itsensä osottautua kelpo mieheksi. Sitä varten oli järjestetty seuraavat koetukset:

Kun nuoret Inkan-suvun prinssit olivat täyttäneet kuudennentoista ikävuotensa, vietiin heidät erityiseen rakeennukseen, joka oli määrätty yksinomaan näitä koetuksia varten. Sinne kokoontui heidän mukanaan useita suvun vanhoja jäseniä, jotka kokemuksen ja ansiollisuuden nojalla oli asetettu tuomareiksi. He alkoivat koetuksen antamalla nuorukaisten paastota yhtämittaa kuusi päivää, joiden kuluessa he eivät saaneet muuta ravintoa kuin kourallisen maissijyviä ja vähän vettä juotavaksi. Nuorukaisten kaikki omaiset olivat silloin saapuvilla ja paastosivat yhdessä heidän kansansa, rohkaistakseen heitä esimerkillään kestävyYTEEN. He rukoilivat myöskin avuksi heidän yhteistä isäänsä, aurinkoa, jotta hän antaisi heille rohkeutta ja voimaa tämän koetuksen kestämiseen. Jos oli joukossa yksikään, joka ei sitä kestänyt, vaan pyysi ruokaa, niin julistettiin hän keltottomaksi kantamaan „auringon pojan“ kunnianimeä ja erotettiin perheen yhteydestä.

Ne sitävastoin, jotka olivat onnellisesti kestäneet tämän ensimmäisen kovan koetuksen, joutuivat toiseen, niin pian kuin he olivat virkistäneet itseänsä ruu'alla ja juomalla. Peninkulman päässä Kuzkon kaupungista oli vuori, jota pidettiin pyhänä. Sinne lähtivät tuomarit ja nuorukaiset yhdessä, ja sieltä oli sitten yhteen perään juostava kaupunkiin saakka. Vanhemmat ja sukulaiset asettuivat tien varrelle ja innostuttivat kehoitushuudoilla ohijuoksevia pysymään urheina sekä mieluummin heittämään henkensä kuin luopumaan kilpai-

lusta. Jos joku joukossa oli, joka ei jaksanut yhtämittaa juosta, julistettiin hän kelvottomaksi ja erotettiin pois.

Niillä taas, jotka tämänkin koetuksen kestivät, oli kolmas edessä. Heidät jaettiin kahteen joukkoon, joista toinen puolusti pientä linnoitusta, toinen koetti sitä valloittaa. Tässä sotataidon koetuksessa tosin käytettiin vain tylsiä aseita, mutta taistelu tuli kuitenkin usein niin ankaraksi että monet haavoittuivat pahoinkin ja joku saattoi saada surmansakin.

Kun tämä taistelu oli lopussa, piti heidän paritain osottaa taitavuuttaan painimisessa, hyppäämisessä, kiven ja keihään heitossa, jousella ampumisessa ja linkoamisessa. Jos heidät oli julistettu näissä harjoituksissa taitaviksi, asetettiin heidät sitten kymmeneksi tai kahdeksitoista yöksi perättäin vahtiin, ja joka silloin kerrankaan torkahti, sitä ruoskittiin säälimättä ja hän julistettiin ainaiseksi suvustaan hyljätynksi.

Ruoskinnasta he eivät muutenkaan päässeet vapaaksi, sillä se oli tärkeä osa koetuksista. Säälimättä ruoskittiin heidän käsivarsiansa ja jalkojansa, eikä sen aikana saanut osottaa vähintäkään aristelemisen merkkiä. Pieninkin nytkäys tai pieksetyn jäsenen poisvetäminen tuotti häpeän ja hylkäämisen. Sillä, niin sanoivat tuomarit, joka ei kestä ruoskan iskuja, se vielä vähemmin rohkenee antautua alttiiksi aseitten iskuille, kun on puolustettava isänmaata sen vihollisia vastaan. Mentiinpä vielä pitemmällekin. Tuotiin esille taitavia miekkailijoita, jotka käyttivät koko taitoansa saadakseen nuoria prinssejä osottamaan pelon merkkejä. He milloin syöksivät terävän keihään suoraan silmiä kohden, kuin olisivat aikoneet ne puhkaista, milloin olivat hakkaavinaan poikki käsivarren tai jalan. Joka sen

aikana osoitti minkäänlaista pelkoa, räpäytti silmää tai vaikkapa kuinkakin vähän veti pois sitä ruumiinosaa, jota isku näytti uhkaavan, sekin hyljättiin eikä saanut enää ottaa osaa muihin koetuksiin. Sillä, sanoivat tuomarit, se joka säikähtyy ystäväinsä aseita, joista hän kuitenkin tietää etteivät ne tee mitään vahinkoa, hän epäilemättä vielä enemmän säikähtää vihollistensa aseita.

Kun nyt tällä tavalla oli kyliksi koeteltu nuorukaisten kestävyyttä, kärsivällisyyttä, pelottomuutta ja sotataittoa, piti heidän vielä osottaa, että he myöskin olivat oppineet itse pitämään huolta kaikista tarpeistaan soturina. Sitä varten piti heidän valmistaa jousi nuolineen, sotanuija, peitsi, linko, heittokeihäs, kilpi ja pari nahka-anturoita, jotka villanauhoilla kiinnitettiin jalkoihin.

Nämät koetukset kestivät kokonaisen kuukauden, Sen kuluessa kävivät opettajat ja muut esimiehet nuorukaisten luona kehottaen heitä pysymään lujina ja urheina. He muistuttivat heitä jumalallisesta syntyperästään, kertoivat esi-isien urotöistä ja kuvailivat kuinka heidänkin velvollisuutensa oli antaa kaikki alttiiksi isänmaan eteen. He teroittivat mieleen, että nuorten prinsien, auringon poikain, piti kohdella kaikkia kansalaisia sävyisästi ja lempeästi ja osottaa anteliaisuutta kaikkia hädänalaisia kohtaan. Ennen muita hyveitä panivat he painoa oikeamielisyydelle, joka onkin tärkein yhteiskunnallinen velvollisuus; he selittivät, että Inkan suku oli saanut arvoa ja kunniata sitä varten vain, että se kykenisi suojelemaan viattomia sortoa vastaan ja valvomaan ettei kukaan kärsisi vääryyttä.

Myöskin kruununperillisen tuli kestää samat koetukset kuin muiden. Vieläpä kohdeltiin häntä vielä

ankarammin kuin kaikkia muita. Sillä, sanoivat nuo kunnianarvoiset tuomarit, koska hänen tulee hallita kaikkia, on myöskin kohtuullista, että hän on etevämpi kaikkia muita niin hyveissä kuin arvokkaisuudessa, että hän on kärsivällisin, rohkein, kestävin, kohtuullisin, toimeliain ja hyväntahtoisin koko valtakunnassa. Ainoastaan nämä edut eikä syntyperä oikeuttavat häntä halitsemaan muita. On tarpeen, että hän itse kokee kaikki sodan vaivat, jotta hän ymmärtäisi niitä oikein arvostella, jotka tulevaisuudessa ottavat ne hänen puolestaan kestääksensä. Koko tämän koetusajan sai vastainen kuningas käydä avojaloin ja repaleisissa vaatteissa, jotta hän oppisi pitämään mitättömintä ja halvinta kansan miestäkin veljenään ja osottamaan hyvyttä heitä kohtaan ja siten ansaitsisi Perun kuninkaiden kauniin kunnianimen köyhäin ystävä.

Kun kaikki nämät koetukset olivat onnellisesti kestetyt, kutsuttiin esille näiden jalojen nuorukaisten äidit ja sisaret, jotka kiinnittivät heidän jalkoihinsa ensimmäisen kunniamerkin, nahkakengät. Sitten saapui kuningas itse ja hänen seurassaan hänen sukulaisensa, valtakunnan mahtavimmat miehet. Nuorukaiset heittäytyivät maahan hänen eteensä ja hän piti heille lyhyen puheen, jonka pääsisällys oli, ettei ollut kyllin siinä että nyt saivat kantaa jalosukuisen miehen kunniamerkkejä, vaan että heidän myöskin edespäin tuli seurata esi-isäin hyveen jälkiä. Hänkin terotti mieleen heidän tärkeimpänä velvollisuutenaan sorrettujen puolustamisen, lempeyden köyhiä kohtaan ja oikeuden tekemisen jokaiselle. Heidän piti osottaa korkea syntyperänsä suorittamalla yhtä mainehikkaita ja siunausta tuottavia töitä kuin heidän yhteisen isänsä, auringon säteet. Sitä vartenhan vain olivat heidän kanta-isänsä

taivaasta saapuneet, että he ja heidän jälkeläisensä tekisivät maan asukkaat onnellisiksi.

Sen jälkeen lähestyivät nuorukaiset kuningasta ja polvistuivat yksi toisensa perästä hänen edessään, saadakseen hänen kädestään kuninkaallisen arvon tärkeimman merkin, reijät korvalehtiin. Ne teki kuningas suurella kultaneulalla, jonka hän jätti korvaan riippumaan, jotta reikä vähitellen isoneisi. Nuoret ritarit sitten suutelivat kuninkaan kättä ja menivät sen Inkan luo, joka arvossa oli lähinnä hallitsijaa. Hän otti heidän jaloistaan pois nauhakengät ja kiinnitti niihin toiset kauniimmat, jotka olivat Inka-suvun erityisenä merkinä. Samalla hän suuteli jokaista oikealle olkapäälle sanoen: „Auringon poika, joka on niin hyvin kestänyt koetuksensa, ansaitsee suudelman.“ Sitten saivat he kuninkaallisen päähineen — puuvillakappaleen, joka kiidottiin pään ympäri ja oli koristeltu kukilla ja lehdillä. Vihdoin annettiin heille jokaiselle heittokeihäs ja sotakirves, jolloin samassa lausuttiin: „Nämät aseet saat niillä rangaistaksesi hirmuvaltiaita, pettureita, hurjapäitä, laiskureja sekä muita roistoja, jotka häiritsevät yhteiskunnan rauhaa.“

Siihen päättyivät juhlamenot. Silloin riensivät kaikki sukulaiset syleilemään nuoria jalon Inka-suvun yhteyteen otetuita prinssejä ja heidän kanssaan iloitsemaan koetuksen onnellisesta päättymisestä. Kaikki iloitsivat ja tapausta vietettiin muutamia päiviä lauluilla ja tansseilla.

No, lapset, mitä tästä sanotte? Olisikohan teillä rohkeutta kestää sellaisia koetuksia? Mitä arvelet, Kaarlo?

Kaarlo. Kyllä, kunhan vain olisin kuudentoista vuoden vanha! Nyt olen vasta kahdeksannella.

Isä. No odotetaanpas sitten vielä kahdeksan vuotta! — Tästä voitte, lapset, nähdä, kuinka kaikki ihmisen lahjat ja kyvyt uutteran harjoituksen ja taitavan johdon kautta voivat kehittyä ihmeteltävän korkealle. Te olette vielä siinä iässä, jolloin voitte käyttää tätä havaintoa hyödyksenne, oppimisen iässä. Muistakaa että mitä nyt laiminlyötte, sitä teidän on vaikea, jopa mahdotonkin vastaisuudessa korvata!

Mutta palaammepa kertomukseemme.

Se, mitä nyt olen kertonut teille Perulaisista ja varsinkin heidän hallitsijasuvustaan, varmaankin tekee teille vielä vaikeammaksi käsittää, mitenkä Espanjalaiset niin estämättä saivat harjoittaa väkivaltaisuuksia ja rosvota, eikä sen estämiseksi lähetetty mitään sotajoukkoa. Olisihan uskonut, ettei maassa, jossa oli sellaiset lait ja niin viisaita, hyviä ja urheita ruhtinaita, olisi rankaisematta annettu joukon maankuleksijoita harjoittaa rauhattomuutta. Ja kuitenkin näimme että niin tosiaankin oli laita. Minun täytyy nyt kertoa teille tapauksia, joista selviää syyt siihen.

Valtakunnan perustajan Manko-Kapakin kuoltua oli yksitoista viisasta, urheata ja suopeamielistä kuningasta hallinnut Perun valtakuntaa. Kenellekään heistä ei ollut johtunut mieleen ryhtyä laventamaan valtakunnan rajoja. He tyytyivät siihen mitä heillä oli, torjuivat urheasti kaikki vihollishyökkäykset, mutta eivät itse käyneet valloitusotaa ketään vastaan. Niin kuninkaas kuin alamaiset pitivät arvossa ja noudattivat Manko-Kapakin viisaita sääntöjä ja kaikki elivät siitä syystä tyytyväisinä ja onnellisina. Mutta tämä onni lopui, kun valtaan pääsi kuningas, joka kunnian ja vallanhimon ajamana koetti laventaa valtakuntansa rajoja.

Huana Kapak, Perun valtakunnan perustajan kahdestoista jälkeläinen kuninkuudessa, oli se joka tuli tämän onnen lopettajaksi. Häntä kuvataan urhoolliseksi soturiksi, ja tuota mainettaan hän tahtoi ylläpitää. Hän valloitti suuren Quiton maakunnan — nykyisen Ekvador valtion — ja laajensi siten kuningaskuntansa puolta suuremmaksi; mutta tämä valloitusota oli myöskin hänen maansa kukistumisen alku. Lujemmin liittääksensä äsken valloitetun maan perintömaansa kanssa otti hän puoliso kseen voitetun kuninkaan tyttären ja rikkoi siten lain, jota hänen edeltäjänsä aina olivat pitäneet pyhänä, sen nimittäin, ettei kukaan Inka saanut ottaa puolisoa sukunsa ulkopuolelta. Millainen kuningas, sellainen kansa. Jos hallitsia rikkoo maansa lakeja vastaan, niin kyllä alamaiset pian seuraavat esimerkkiä. Se varmaankin oli syy, minkä vuoksi maan asukkaat Pizarron sinne saapuessa eivät enää olleet samanlaisia kuin ennen. Mutta ei siinäkään vielä ole kylliksi selitystä siihen seikkaan, miksi he niin tyyneesti kärsivät Espanjalaisten rosvoilemisia heidän isänmaassaan, aivan kuin ne eivät heihin kuuluisi laisinkaan. Kuulkaa siis edelleen.

Huana Kapak jätti jälkeensä kaksi poikaa, joista toinen oli syntynyt hänen avioliitostaan Inka sukuisen puolison kanssa, toisen äiti taas oli tuon kukistetun kuninkaan tytär. Edellisen nimi oli Huaskar, jälkimmäisen Atahualpa. Kuollessaan määräsi hän että molempain veljesten piti jakaa valtakunta keskenään, niin että Huaskar saisi isäinsä vanhan valtakunnan, mutta Atahualpa Quiton. Tämä järjestys oli myöskin ristiriidassa lakien kanssa; niiden mukaan saattoi kuninkaaksi tulla ainoastaan sellainen, joka sekä isän että äidin puolelta polventui Inka-suvusta. Siitä syystä he-

rätti Huana-Kapakin määräys suurta mielipahaa kansassa. Sen huomaten päätti Huaskar väkisin riistää veljeltään vallan Quitossa. Atahualpa pani kovan kovaa vastaan, ja niin syntyi veljesten vallanhimon takia ensimmäinen verinen sisällinen sota tässä ennen niin onnellisessa maassa.

Huaskarilla oli lait ja kansan ääni puolellaan, Atahualpalla sitävastoin suuri sotajoukko harjaantuneita sotureita, jotka hänen isänsä oli jättänyt hänelle Quitoon. Asia oli pian ratkaistu. Oikeuden täytyi väistyä väkivallan tieltä. Atahualpa voitti ja Huaskar tuli hänen vangikseen.

Mutta vallanhimoinen Atahualpa ei tyytynyt tähänkään; yhä uusilla julmuuksilla tahrasi hän kätensä. Vahvistaakseen valtaistuintaan ja tieltään poistaakseen Perun valtakunnan laillisen hallitsijasuvun murhautti hän kaikki Inkan suvun jäsenet, jotka hän joko väkivallalla tai viekkauksella sai käsiinsä. Ainoastaan veljensä Huaskarin hengen hän säästi, mutta sekään ei tapahtunut hyvyydestä tai inhimillisyydestä. Hän vain tahtoi käyttää veljensä nimeä suuttuneiden alamaistensa lepyttämiseen ja omain käskyjensä toimeenpanemiseen.

Sillä kannalla olivat asiat Perussa, kun Pizarro teki retkensä sitä vastaan. Onnettoman maan hallituksella ja kansalla oli silloin niin paljon tekemistä omissa sisäisissä riidoissaan että he eivät kyenneet tarpeeksi paljon pitämään silmällä Espanjalaisten retkiä valtakunnan rajaseuduilla. Lisäksi toivoivat sekä Huaskar että Atahualpa kumpainenkin itselleen etua näiden pelottavain muukalaisten saapumisesta ja koettivat siitä syystä kumpainenkin saada heidät ystävikseen ja liittolaisikseen. Ymmärrättekö nyt, mistä syystä heidän annettiin niin esteettömästi liikkua?

Pekko. Kyllä sen nyt varsin hyvin käsitämme.

Isä. Onneton se maa ja yhteiskunta, jota sisäinen eripuraisuus raatelee! Sen vauraus häviää ja heikko-kin ulkoinen vihollinen pystyy sen kukistamaan. Siitä tulette tämänkin kansan historiasta näkemään varoittavan esimerkin.

Viidesviidettä kertomus.

Isä. Pizarro marssi Tumbes'ista yhä etelään päin, siksi kunnes hän tuli Piuru nimisen joen suulle. Tämä seutu oli hänen mielestään erittäin sopiva uutis-asutukseksi, ja hän päätti siitä syystä jättää sinne osan pienestä sotajoukostaan, joka sinne perusti San Miquel nimisen uutis-asutuksen. Jällellä olevan pienen joukkonsa kanssa aikoi hän lähteä marssimaan sisämaahan päin.

Paraillaan hänen laatiessaan tätä suunnitelmaa sai hän myöskin ensimmäiset varmat tiedot siitä sekasorrosta ja levottomuudesta, joka vallitsi maassa, ja silloin käsitti hän, miksi hän tähän saakka oli saanut niin esteettömästi tunkeutua eteenpäin. Se oli tervetullut uutinen, joka heti herätti hänessä mitä rohkeimpia toiveita, ja syystä kyllä, sillä kuinka helposti kukistukaan valtakunta, joten sisäinen eripuraisuus raatelee. Hän päätti heti käyttää hyväksensä tätä suotuisaa asiain tilaa ja marssi aluksi Kaksamalkaa kohti, jonne Atahualpa suuren, urhoollisen sotajoukon kanssa oli asettanut leirinsä.

Hän ei ollut vielä ehtinyt pitkälle, kun kuninkaan luota saapui lähetystö, jonka tarkoitus paremmin kävi selville kallis-arvoisista lahjoista, jotka se toi muka-

naan, kuin sanoista. Tulkkina käytettiin erästä nuorukaista, jonka Espanjalaiset olivat tuoneet mukanaan Punasta, kastaneet ja nimittäneet Philippilloksi eli pikku Filipiksi. Tämä ei kuitenkaan ollut juuri perehtynyt Espanjan kieleen, ja Perunkin kielen hienommat lauseparret näyttivät hänelle olevan tuntemattomia. Olisipa siis ollut jotenkin vaikea arvata lähetystön oikeata tarkotusta, jolleivät mukana tuodut kallisarvoiset lahjat olisi sitä selvemmin ilmaisseet. Sillä ne osottivat rauhallista mielialaa, ja joistakuista sanoista, jotka Philippillo osasi tulkita, kävi selville että Inka käski Espanjalaisia luoksensa, jotta hän voisi heidän kanssansa solmia ystävyysliiton. Lahjoina oli kaikenlaisia hedelmiä, kauniita kankaita, kulta- ja hopea-astioita sekä Pizarrolle itselleen komeat puolisaappaat ja kultainen rannerengas joita hänen piti käyttää, niin että Inka heti voisi tuntea hänet niistä.

Pizarro otti ilolla vastaan tämän kutsumuksen ja marssi nyt eteenpäin täynnä luottamusta. Edellensä oli hän jo lähettänyt Soton ja veljensä Fernandon viemään Inkalle terveisiä. Häntä itseänsä vastaan ottivat maan asukkaat nyt kaikkialla erinomaisella kunnioituksella ja ystävyydellä. Hänelle ja hänen miehilleen hankittiin yllin kyllin ruokavaroja; vieläpä osotti hyväntahtoinen kansa kunnioitustansa Espanjalaisten hevosillekin. He kun näet huomasivat, että hevoset pureksivat kuolaimiaan, niin luulivat he että noille ihmeellisille olennoille kelpasi metalli ravinnoksi, ja kiirehtivät siitä syystä panemaan niiden eteen läjittäin kultaa ja hopeata, että he oikein saisivat syödä mahansa täyteen. Espanjalaiset tietysti olivat hyvillään tällaisesta erehdyksestä, joka heille oli niin tuottava, ja kokosivat mielissään säkkeihinsä, mitä heille tuotiin tuota kummallista ravintoa.

Pizarron terveisten viejät sillä välin saapuivat Perulaisten leiriin, joka oli noin penikulman päässä Kaksamalkasta. Muutamia Inkan korkea-arvoisimpia virkamiehiä oli heitä vastassa; heitä seurasi joukko aseellisia Intiaaneja, jotka olivat määrättyt kunniavahdiksi muukalaisille. Soto, joka ei oikein tiennyt, mitä näillä aseellisilla miehillä oli mielessä, antoi hevosensa maistaa kannuksia ja ratsasti täyttä nelistä joukon johtajaa vastaan. Nelistävä ratsastaja oli Perulaisille niin outo näky että he säikähtyneinä heti pakenivat joka suunnalle, ja johtaja yksin jäi jällelle vastaanottamaan pelättyjä muukalaisia.

Heidät vietiin sitten Inkan asentoon, joka vastaan otti heidät erittäin ystävällisesti. Kaksi kuninkaallisen suvun prinsessaa tarjosi heille eräänlaatuista juomaa, ja heille asetettiin kultaisia tuoleja istuimiksi. Espanjalaisten silmät oikein kiilsivät, kuin he näkivät niin paljon kultaa ja hopeata; halvimmat talouden esineetkin olivat jaloista metallista valmistetut. Mielellään olisivat he vaikka paikalla koonneet kaiken ahnaisiin käsiinsä. Fernando ilmoitti sitten Philippillon välityksen kautta Inkalle syyn heidän tuloonsa seuravilla sanoilla: „Itäisten maiden mahtava hallitsija, minun herrani ja keisarini, ja kristillisen kirkon ylipaimen, paavi, ovat lähettäneet meidät vaupauttamaan Inkaa ja hänen alamaisiaansa perkeleen vallasta.“

Tämän Inkalle muutenkin varsin hämärän lauseen tulkitsi Philippillo, joka itsekin ymmärsi tuskin joka kolmannen sanan, niin hassulla tavalla ettei Inka varmaankaan siitä voinut käsittää ikänä mitään. Mutta hän vastasi kuitenkin hyvin kohteliaasti että hän aikoi itse seuraavana päivänä tulla tervehtimään heidän päällikköänsä kuullakseen, millä tavalla saattaisi olla hä-

nelle avullinen. Molemmat lähettiläät palasivat sitten Kaksamalkaan, jonne Pizarro jo oli saapunut ja jossa hän oli asettunut olemaan erääseen Inkan omistamaan rakennukseen.

Kaikki mitä Perulaiset tähän saakka olivat kuulleet ja nähneet Espanjalaisista, sai heidät varsin epä-tietoisiksi siitä mitä heidän oikeastaan piti uskoa näistä uusista tulokkaista. Toisinaan olivat he taipuvaisia pitämään heitä korkeampina, heidän jumalansa lähettäminä olentoina, jotka olivat saapuneet tehdäkseen heitä hyviksi, kuten he itse vakuuttivatkin. Mutta toiselta puolen he eivät kuitenkaan voineet olla pitämättä heitä vihamielisinä olentoina, jotka olivat tulleet julistamaan heille Korkeimman olennon vihamielisyyttä ja rankaisemaan heitä heidän synneistänsä; siihen päätökseen tulivat he Espanjalaisten saaliinhimoisesta ja väkivaltaisesta menettelystä. Itse Inka näytti kuitenkin olevan edellistä mieltä, koska hän omin päinsä päätti lähteä tervehtimään näiden käsittämättömäin muukalaisten johtajaa.

Molemmiin puolin valmistettiin tätä yhtymistä, mutta aivan eri tavalla. Atahualpa järjesti komean ja juhlallisen kulkueen, epäilemättä pienintäkään viekkautta muukalaisten puolelta. Pizarro sitävastoin teki valmistuksia, jotka eivät ensinkään näyttäneet tarkoittavan tuttavallista ja juhlallista yhtymistä. Hän jakoi kuusikymmentä ratsumiestänsä kolmeen joukkoon, joiden päälliköiksi hän pani veljensä Fernandon ja Soton sekä Benalkazarin; nämä parvikunnat hän asetti erään vanhan muurin taakse ja määräsi etteivät he saisi näyttäytyä ennenkuin heidän läsnä olonsa olisi tarpeen. Sisäpihan portille asetti hän kaksi mukana tuotua kannuunaa, ja niiden viereen järjesti hän jousimiehensä.

Kaksikymmentä taatuinta ja urheinta soturiansa piti hän henkivartijoina luonansa ja muun jalkaväen piti täysissä aseissa odottaa sisäpihalla.

Kenties jo näistä salaperäisistä valmistuksista aavistatte että Pizarrolla oli petos mielessä. Aavistuksessanne on valitettavasti liiankin paljon perää. Saattehan nyt itse kuulla miten tapauksien juoksu kehittyi.

Aikaiseen aamun koitossa oli Perulaisten leirissä seuraavana päivänä liikettä ja hälinää, kun järjestettiin sitä juhlallista kulkuetta, jolla Atahualpa aikoi osottaa kunnioitusta muukalaisia kohtaan ja samalla antaa heille käsitystä hänen valtakuntansa mahtavuudesta. Suuri osa päivää kului valmistuspuuhissa, ja kun vihdoinkin päästiin lähtemään, liikkui tuo pitkä juhlakulkue niin hitaasti, että siltä kului neljä penikulmaa vajaan penikulman matkalla, joka sillä oli kuljettavana. Espanjalaiset tulivat siitä kärsimättömiksi, ja kun Pizarro pelkäsi että syy viipymiseen kenties oli Intiaaneissa herännyt epäluulo, johon kyllä olisi ollut liiankin paljon aihetta, niin lähetti hän yhden upseereistaan vieläkin kerran viemään mitä ystävällisimpiä terveisiä. Semmoinen petturi!

Atahualpa, jolla ei ollut vähintäkään epäluuloa, jatkoi yhä lukuisan seurueensa kanssa juhlallista ja hidasta kulkuansa Kaksamalkaan. Hän itse istui kulta- ja hopeaheloilla varustetussa ja höyhenillä sekä kalliilla kivillä koristetussa kantotuolissa, jota hänen etevimmät hovimiehensä kantoivat. Niitä, jotka olivat arvossa häntä lähinnä, kannettiin samalla tapaa hänen jälessänsä. Molemmiin puolin kulki pitkät rivit tanssijoita ja laulajia, ja 30,000-miehininen sotajoukko muodosti lopun tätä loistavaa kulkuetta.

Jo saapuivat he Espanjalaisten olinpaikan luo; tahtoisin verrata heidät turvattomiin kyyhkysiin, jotka lentävät saaliinhimoisen haukan pesälle, joka säihkyvin silmin ja kynnet valmiina kiinni iskemään tuskin malttaa odottaa heidän tuloansa. Inka huomasi Espanjalaisten sotaisan aseman ja sanoi ystävilleen, jotka osottivat sen johdosta levottomuutta: „Nämät muukalaiset ovat meidän jumalamme lähettiläitä; kavahtakaa siis ett'ette heitä loukkaa ja koettakaamme pikemmin kohteliaisuudella lepyttää heitä!“

Hänen lausuessaan nämät sanat astui espanjalainen sotapappi Vizens Valverde esiin, kantaen toisessa kädessä ristiä, toisessa breviarium'ia eli katoli-laista rukouskirjaa. Hän asettui Inkan kantotuolin viereen ja rupesi pitämään pitkää, kummallista puhetta, jonka alussa hän laajasti kertoi maailman luomisesta, syntiinlankeemuksesta ja Wapahtajan ihmiseksi tulemisesta, kärsimisestä, kuolemasta ja ylösnousemisesta. Sitten hän kuvaili paavin, Kristuksen sijaisen ja Jumalan maallisen käskynhaltijan, pyhyyttä ja mahtavuutta ja ilmoitti Inkalle sen odottamattoman uutisen, että tämä paavi, jonka nimi oli Aleksander VI, oli lahjoittanut koko uuden maailman Espanjan kuninkaalle. Hän kehotti siitä syystä Inkaa heti rupeamaan kristinuskoon, tunnustamaan paavin rajatonta valtaa ja hyvällä alistumaan Espanjan kuninkaan, nykyisen laillisen yliherransa vallan alaiseksi. Niillä ehdoilla, sanoi hän, saisi Inka kenenkään estämättä pysyä kuninkaallisessa arvossaan ja saisi tehokasta apua kaikkia vihollisiaan vastaan; mutta jos hän kielsi hyväksyvänsä näitä ehtoja, niin julistettiin täten häntä vastaan Espanjan kuninkaan nimessä sota.

Atahualpalla oli malttia kuunnella loppuun asti tätä pitkää laverrusta, joka Philippellon huonon tul-

kitsemisen kautta tuli hänelle aivan käsittämättömäksi. Se vähä, mitä hän siitä käsitti, sai hänet suuresti kummastumaan; hän malttoi kuitenkin mielensä ja vastasi hyvin sävyisästi: „Espanjan kuninkaan ystäväksi ja liittolaiseksi olen kyllä valmis rupeamaan, vaan en suinkaan aio tunnustaa hänen ylivaltaansa. Mitä paaviin tulee, niin onpa hän merkillinen mies, joka saattoi saada päähänsä lahjoittaa muille semmoista, johonka hänellä itsellään ei ole mitään oikeutta. Uskontoani en tahdo vaihtaa toiseen, sillä mielestäni on järjellisempää palvelella kuolematonta aurinkoa kuin kristityiden jumalaa, josta te itse tunnustatte että hän on kuollut ristillä. Kaikista niistä muista kummallisista asioista, jotka olet mulle kertonut, en käsitä yhtään mitään. Mutta olenpa utelias tietämään, mistä itse olet sen oppinut.“

„Tämä kirja sen sanoo!“ huudahti pappi, ojentaen esille rukouskirjansa.

Inka käänteli ja katseli kirjaa joka puolelta, pani sen korvaansa vasten, hymyili ja sanoi heittäen sen halveksivasti pois tyköään: „Eihän se sano yhtä sanaa!“ Tämä sai papin vihan vimmaan. Raivostuneena kääntyi hän Espanjalaisten puoleen ja huusi kovalla äänellä: „Kostoa, kristityt, kostoa! Näettekö kuinka Jumalan sanaa pilkataan! Tappakaa nuo koirat, jotka jaloillansa tallaavat Jumalan lakia!“

Miltä kuuluvat teistä, lapset, tällaiset sanat papin huulilta? Jumalan kiitos, ne ajat ovat olleet ja menneet, jolloin kristinuskon julistajain seassa tavattiin sellaisia hirviöitä!

Kun pappi oli lausunut nämät koston kehottavat sanansa, antoi Pizarro miehilleen, jotka töin tuskin olivat voineet pysyä alallaan nähdessään niin runsaan saaliin, merkin hyökätä. Äkkiä kajahtivat rummut ja tor-

vet, ja kanuunat sekä pyssyt laukaistiin keskelle Perulaisten kauhistunutta joukkoa. Ratsumiehet ajaa karrauttivat esiin piilopaikastaan ja Pizarro tunkeutui jalkaväkensä etupäässä keskelle sitä joukkoa, joka ympäröi Inkaa. Saattaa mielessään kuvitella onnettoman ruhtinaan ja hänen alamaistensa pelkoa ja kauhistusta, kun he näkivät ratsumiesten vastustamattoman hyökkäyksen ja ampuma-aseiden tuhoisan vaikutuksen. Ainoastaan kansan parhaat miehet kerääntyivät hallitsijansa ympäri, uhratakseen henkensä hänen tähtensä; kaikki muut pötkivät pakoon ja joukottain kaatui heitä takaa ajavan ratsuväen miekan iskuista tai tulivat he tallatuiksi kuolijaisiksi hevosten kavioiden alle.

Pizarro sillä välin tunkeutui aina Inkan kantuoliin saakka, tarttui petettyä ruhtinasta käsivarteen, tempasi hänet maahan ja laahasi hänet mukanaan asuntoonsa. Ne harvat ylimykset, jotka olivat rohjenneet häntä puolustaa, olivat kaatuneet; kaikkia muita, jotka olivat pakenemalla koettaneet pelastua, ajettiin säälimättä takaa ja kaikki surmattiin, jotka vaan saatiin käsiin. Neljä tuhatta Perulaista, niiden joukossa paljon lapsia, vaimoja sekä turvattomia vanhuksia, sai surmansa; heidän murhaajistaan ei yksi ainoakaan edes haavoittunut, paitsi Pizarro itse, joka tarttuessaan kiinni Inkaan oli hiukan loukannut itsensä jonkun oman miehensä aseella. Niin kauan kuin murhaamista kesti, tuojulma pappi yhä kiihotti ennestäänkin raivostuneita Espanjalaisia huutamalla heille että heidän ei pitänyt lyödä, vaan pistää, että haavat tulisivat sitä syvempiä ja vaarallisempia!

Aiti. Hyi sellaisia sydämettömiä petoja!

Isä. Tämän hirmupäivän kauhuja Espanjalaiset vielä lisäsivät viettämällä koko yön, sittenkun olivat

taistelutanterelta koonneet saaliin, mitä luonnottomimmalla ja meluisimmalla mässämisellä. Seuraavana aamuna anastivat he valtaansa myöskin Perulaisten leirin, jossa he tapasivat summattomia aarteita — kulta- ja hopea-astioita, kankaita ja muita kalliita esineitä. Näiden aarteiden arvo nousi niin korkealle että se voitti rohkeimmatkin toiveet, mitä näillä kullanhimoisilla seikkailijoilla retkelleen lähtiessä oli ollut.

Mikko. Varmaan he nyt jo ovatkin kyllänsä saaneet!

Isä. Niinkö luulet? Kovinpa vähän sitten vielä tunnetkin ihmisluontoa. Kuta enemmän se heittäytyy himojensa valtaan, sitä suurempaan voimaan ne kasvavat, ajaen ihmistä yhä uusiin ponnistuksiin niiden tyydyttämiseksi. Niin kävi tässäkin. Kuta enemmän nämä roistot rosvosivat, sitä enemmän he halusivat saada, sitä korkeammalle paisuivat heidän toiveensa ja sitä hävyttömämmin ja sydämettömämmin he menettelivät niitä toteuttaakseen.

Mutta olkoon tässä tällä kertaa kylliksi. Liiankin paljon julmuuksia on teidän tänäpäivänä täytynyt kuulla. Huomenna jatkan.

Kuudesviidettä kertomus.

Ennenkuin isä seuraavana päivänä jatkoi kertomustaan, kysyi muuan lapsista: Miksikä salli Jumala noiden uskottomain ja julmain Espanjalaisten tulla Peruun?

„Niin, kukapa sen tietää“, sanoi Hannes.

„Ei kukaan“, vastasi isä, „sillä kuka voi käsittää Sallimuksen tutkimattomia teitä?“

„Mutta“, sanoi Lotta, „kun kerroitte meille Kortezi'sta, niin käsitimme kuitenkin, mistä syystä Jumala salli Meksikon valtakunnan kukistua.“

Arvo. Niin, siitä syystä että heillä oli niin inhottavia jumalanpalvelustapoja ihmis-uhreineen ja muine julmuuksineen.

Mikko. Mutta eihän Perulaisilla ollut mitään semmoista; olivathan he oikein hyviä ihmisiä!

Kaarlo. Ettekö, isä, osaa ensinkään selittää, miks'ei Jumala estänyt Espanjalaisia sinne tulemasta?

Isä. Lapset, olenhan jo usein teille sanonut, että olisi kovin tyhmää ja ylimielistä, jos heikko ja lyhytjärkinen ihminen joka tilaisuudessa tahtois ruveta viisaan ja armollisen Sallimuksen tarkotusten tuomariksi. Kuinka me, jotka näemme ainoastaan sen, mitä silmäin edessä on, voimme arvostella, miksi Hän, joka yhdellä silmäyksellä käsittää menneet, nykyiset ja tulevat ajat, näkee hyväksi hallita luotujen olentojensa kohtaloita, niinkuin hän kulloinkin tekee? Kuitenkin on meidän suotu, kun sen ohessa nöyrästi tunnustamme lyhytjärkisyytemme, miettiä ja koettaa arvata niitä viisaita ja isällisiä tarkotuksia, joiden toteutumiseksi Jumala sallii sen tai sen tapahtua. Niin tahdomme nytkin tehdä, ja tahdomme tyytyä, vaikka emme löydäkään kuin muutamia heikkoja valonvälähdyksiä, jotka suovat meidän heittää silmäyksen sallimuksen salattuihin teihin.

Tosin ei Jumala itse koskaan tahdo pahaa; kyllä ihmiset itse saavat ottaa kaikkien onnettomuuksien ja julmuuksien syyn päällensä, koska he eivät seuraa Jumalan tahtoa, vaan antavat himojensa vietellä heitä väärille teille. Mutta vaikka Jumala sallii ihmisten, jotka hän loi vapaiksi olennoiksi, näin poiketa omille pahoille teillensä, osaa hän sittenkin ohjata tapausten

kulun, niin että hänen viisaat ja hyvät aikomuksensa niiden kautta toteutuvat. Siinä ilmenee Jumalan viisaus ja kaikkivalta kaikkein selvimmin, että ihmiset sillä tavoin tulevat usein tietämättänsä, ja kun he luulevat omia pyrintöjensä ajavansa, välikappaleiksi hänen kädessään. Inhimillisin silmin katsoen voimme siis sanoa, että Jumala joskus sallii pahan tapahtua, poistaakseen sen kautta toisen suuremman pahan, ja että hän joskus sallii pahaa, koska hän kaikkitietäväisyydessään näkee, että siitä on seuraava enemmän hyvää. Katsotaanpa nyt, mitä näistä lauseista voimme sovittaa nyt puheena olevaan tapaukseen!

Olette ja näette että Perulaisissa Espanjalaisten tulon aikana jo oli päässyt alulle siveellinen turmelus, joka näkyi alkaneen nopeasti kasvaa. Kuninkaat olivat rikkoneet maansa lakeja vastaan; he olivat tulleet kunnian ja vallanhimoisiksi ja julmiksi, ja epäilemättä oli heidän esimerkkinsä jo vaikuttanut turmiollisesti heidän alammaistensa tapoihin. Kenties Jumala näki, että tämä turmelus olisi yhä jatkunut ja vihdoin synnyttänyt mitä törkeimpiä rikoksia ja julmuuksia. Kenties hän näki, että nämät hyväluontoiset ihmiset vähitellen olisivat muuttuneet hurjiksi, ahnaiksi pedoiksi, jotka paheillaan olisivat turmelleet sekä itsensä että naapurikansat. Jos ajatellaan Atahualpan julmuutta, kun hän murhautti koko viattoman Inkasuvun, niin tuntuu tämä arvelu hyvinkin todenmukaiselta; ja silloin kuuluu Perun valtakunnan perikato kenties niihin tapauksiin, joissa Jumalan hyvyys salli pahan tapahtua, estääkseen sen kautta toisen vielä suuremman pahan tapahtumisen.

Mutta katsokaammepa ensi sijassa, mitä seurauksia Perun valloituksella on ollut ja yhä on muille maan-

osille, ja arvostelkaamme sitten, eikö sitä pahaa, jota Espanjalaiset harjoittivat, hyvinkin vastaa se hyvä, joka siitä on lähtenyt ja yhä lähtee.

Tahdon vain mainita kaksi tämän maan tuotetta, jotka ennen sen valloitusta olivat tuntemattomia, mutta nyt pidetään äärettömän suurena siunauksena suurelle osalle ihmiskuntaa. Tarkotan perunaa ja kiinakuorta.

Arvo. Ovatko perunat sitten oikeastaan Perusta kotoisin?

Isä. Meille ne tosin on tuotu Pohjois-Amerikan Virginia nimisestä maakunnasta, mutta Peru ja varsinkin hedelmällinen Quiton maakunta nykyisessä Ekvadorissa, joka sekin silloin luettiin Peruun, on sen varsinainen kotimaa, josta Europalaiset sen ovat siirtäneet muihin Amerikan maakuntiin ja sitten Europaan.

Ajatelkaahan, lapset, kuinka monta miljoonaa ihmisiä on, joiden milt'ei tärkein ravinto-aine nyt on juuri peruna, ja kuinka monta miljoonaa se vielä edeskinpäin tulee ravitsemaan! Siitähän saamme erittäin ravitsevaa, terveellistä, maukasta ja halpahintaista ruokaa. Teidän täytyy tunnusta, että Perun valloitus, jonka kautta tämä verraton ravinto-aine on levinnyt ympäri maailman, on tässä suhteessa ollut suureksi siunaukseksi ihmiskunnalle.

Ja sitten kiinakuori! Monen miljoonan ihmisen, joita kova ja vaikea vilutauti on vaivannut, on terveytensä jälleen saavuttamisesta kiittäminen kiinakuorta. Monta heikkoa ja voimatonta potilasta on se vahvistanut. Siinä on toinen varsin hyödyllinen seuraus, joka Perun valloituksesta on ollut muulle maailmalle.

Lotta. Isä, miten sitä saadaan?

Isä. Kiinakuorta saadaan eräästä puulajista, jonka tarkoitukseksi Luoja näyttää määränneen yksinomaan tämän terveellisen lääkkeen tuottamisen, sillä paitsi lehtiä ja hyasintin kaltaisia kukkia ei koko puu tuota mitään muuta. Mutta sen kuori on verrattoman arvokasta; on ollut aikoja, jolloin yhdestä naulasta sitä on maksettu 420 markkaa.

Arvo. Ollappa silloin kiinapuu-metsän omistaja!

Isä. Niin, että olisi voinut ilman maksua jakaa tätä kallisarvoista lääkettä puutteenalaisille sairaille.

Kaarlo. Minä olisin sillä parantanut kaikki ihmiset ilmaiseksi!

Isä. Hyvä, hyvä, poikaseni! Mutta palataanpa nyt aineeseemme. Näette siis että Sallimus tälläkin kertaa, kuten aina, antoi onnettomuudestakin seurata onnea. Olen maininnut vain pari näitä seurauksia, mutta kuka tietää eikö vielä ole muita paljon suurempiakin, jotka kaikkítietävä Jumala tuntee ja näkee? Ehkä voimme viitata vielä yhteen. Meidän päivinämme on melkein koko Amerika luonut päältänsä europalaisten sortajainsa ikeen; siellä on muodostunut joukko vapaita ja elinvoimaisia valtioita, joista monikin kaikinpuolisessa vauraudessa ja edistyksessä vetää vertoja useimmille Europan maille, jopa pyrkii niiden edellekin. Ja tälle kannalle ne tuskin olisivat voineet kehittyä, jolleivät ne aikanaan olisi olleet Europan valtioiden alusmaina. Sellaisen koulun läpi on moni muukin maa, niinpä meidänkin isänmaamme, saanut käydä, joutuesaan sivistyksen yhteyteen. Tosi on ettei kaikki tämä millään tavoin puolusta niitä monenmoisia, kauheita ja tarpeettomia julmuuksia, joita Espanjalaiset valloitusretkillään harjoittivat. Mutta se antaa meille kuitenkin jonkunlaista lohdutusta keskellä näitä kaikkia kau-

histuksia, kun näemme, että Jumalan käsi sittenkin on voinut kaiken tämän ihmisten pahuudenkin kautta tuottaa niin paljon siunausta. Kuinkahan onnellinen olisi sitten maailma, jos ihmiset kaikessa olisivat hänen tahtoansa seuranneet!

Vaan jo on aika palata kertomukseemme.

Atahualpa raukka oli nyt vanki. Ensimmäinen tunne, jonka tällainen salakavala äkkirynnäkö hänessä herätti, oli hämmästyks; se muuttui sitten syväksi suruksi hänen valtakuntansa ja koko hänen onnensa äkillisestä kukistumisesta. Nämät tunteet eivät kuitenkaan estäneet häntä tarkkaamasta petollisten voittajainsa mielenlaatua; hän halusi päästä perille, minkälaisilla keinoilla heidän säälimättömät sydämensä voisivat taipua. Pian huomasi hän, että kullanhimo oli heidän kaikkein intohimonsa, ja tämän havaintonsa nojalla laati hän tuuman vapautensa jälleen saavuttamiseksi.

Huone, jossa häntä vartioitiin, oli 11 kyynärää pitkä ja 8 kyynärää leveä. Inka lupasi täyttää sen kulta-astioilla niin korkealle kuin hän kädellään ulottuisi, jos hän sellaisilla lunnailla saisi ostaa vapautensa. Sepä oli tarjous! Espanjalaiset hyväksyivät sen paikalla; Pizarro veti liituvuivan sovitulle korkeudelle, ja Inka lähetti sanansaattajia Kuzkoon, Quitoon ja muihin paikkoihin käskemään, että luvatut lunnaat koottaisiin. Ja niin suuresti kunnioitti kansa kuninkaitaan, että vangitun Atahualpan tahto oli heille yhtä pyhä kuin ennenkin. Kaikilta tahoilta alettiin tuoda kultaa, ja toivo saada vangitun ruhtinaansa pian vapautetuksi pidätti heitä koettamasta väkisin karkottaa noita rohkeita muukalaisia, jotka salakavalan konnatyönsä jälestäkin häpeämättä joukottain kuljeksivat ympäri maata.

Mutta luvatus kullan kokoaminen ei mennytkään niin nopeasti kuin ahneet Espanjalaiset olivat odottaneet. Inka sanoi viipymisen syyksi sen että paikat, mistä kulta oli tuotava, olivat kaukana; sillä Kuzkoon oli Kaksamalkasta lähes 70 penikulmaa ja lisäksi oli tie perin hankala. Hän ehdotti vielä että Pizarro itse lähettäisi sinne muutamia omista miehistänsä, niin saisi nähdä, että hänessä kyllä oli miestä lupaustaan täyttämään. Ja kun hän huomasi että muukalaisia arvelutti lähteä niin syvälle sisämaahan, sanoi hän hymyillen: „Mitä pelkäätte? Olemmehan me, minä, minun vaimoni ja lapseni, teidän käsissänne. Siinähan teillä on kyllin varma pantti siitä ettei kukaan rohkene tehdä teille mitään pahaa.“ Soto tarjoutui sitten yhden ainoa Varko nimisen Espanjalaisen kanssa lähtemään tälle pitkälle matkalle, ja Inka pyysi että se tapahtuisi hänen kanto-tuoleissaan, jotta hänen alamaisensa kohtelisivat heitä sitä suuremmalla kunnioituksella.

Matka alkoi siis. Noin 8 penikulmaa Kaksamalkasta tapasivat he joukon Atahualpan satureita, jotka kuljettivat hänen veljeänsä Huaskaria vankina. Kun tämä kuuli, ketä ne olivat, joita kannettiin hänen ohitsensa kantotuoleissa, halusi hän puhutella heitä. Hänen pyyntöönsä suostuttiin ja hän alkoi sitten molemmille Espanjalaisille kertoa, miten väärin hänen veljensä oli häntä kohdellut, ja pyysi että he rupeaisivat häntä auttamaan. Kun hänelle kerrottiin, minkälaiset lunnaat hänen veljensä oli luvannut, lupasi hän antaa heille kolme kertaa enemmän kultaa, jos Espanjalaiset rupeaisivat hänen puolelleen. Hän näet lupasi täyttää huoneen kulta-astioilla ei ainoastaan tuohon viivaan asti, vaan kattoa myöten, joka oli kolme kertaa korkeammalla. „Veljien“, sanoi hän, „on pakko tyhjentää Kuzkon

temppeleit täyttääkseen lupauksensa; minulla sitävastoin on hallussani kaikki ne aarteet, jotka isävainajani jätti jälkeensä.“ Tämä ei lienekään ollut tyhjää kerskumista vain, sillä, niin sanotaan, hän oli kaivattanut maahan isänsä summattomat aarteet ja tapattanut ne, jotka siinä olivat olleet avullisina, jotta salaisuus ei voisi tulla ilmi..

Mikko. Ehkäpä ne vielä ovat siellä mihin hän ne kätki?

Isä. Hyvin mahdollista. — Mutta nämät kaksi Espanjalaista eivät uskaltaneet poiketa päällikkönsä käskyistä ja jatkoivat siitä syystä matkaansa ryhtymättä mihinkään toimiin Huaskarin ehdotuksen johdosta.

Miehet, jotka olivat kuljettaneet Huaskaria, veivät sillä välin tiedon Atahualpalle siitä mitä oli tapahtunut. Hän siitä suuresti säikähtyi. Peläten että hänen veljensä tarjous voisi tulla Pizarron korviin ennenkuin hän itse oli saavuttanut vapautensa, ja että hän sitten ikipäiviksi kadottaisi sekä sen että kruununsa, laittoi hän salaisesti käskyn, että Huaskar oli surmattava. Se tapahtuikin. Kerrotaan että Huaskar kuolinhetkellään lujalla äänellä lausui seuraavat sanat: „Minä olen vain lyhyen aikaa istunut valtaistuimella, mutta petturi, joka nyt lopettaa minun elämäni, vaikka hän itse asiassa on vain minun alamaiseni, ei ole paljon kauemmin hallitseva.“ Saamme pian kuulla kävikö tämä ennustus toteen.

Soto ja Varko sillä välin jatkoivat matkaansa Kuzkoon. Kaikkialla, minne he tulivat, vastaanotettiin heitä samanlaisilla kunnianosotuksilla kuin itse hallitsijaa. Sillä tavoin saapuivat he vihdoin määräpaikkaansa. Sielläkös he vasta oikein saivat ihmetellä sitä suunnatonta kullan paljoutta, jonka he näkivät Inkan asunnoissa ja auringon temppeleissä! Heidän kullanhimonsa

oli nyt kasvanut niin suunnattomaksi että he vaativat myöskin näiden pyhien rakennuksien kulta-aarteita. Perulaiset kuitenkin sitä kauhistuivat ja vakuuttivat ettei luvattujen lunnaiden hankkimiseksi toki tarvinnutkaan ryhtyä temppelien häväisemiseen. Mutta ne vakuutukset olivat turhia; julkeat Espanjalaiset kiskoivat ominkäsin kultalevyt temppeleiden seinistä, ja hämmästyneet Perulaiset eivät tehneet muuta kuin kauhuissaan ja peloissaan katselivat tätä ilkityötä. Niin suurta pelkoa olivat nuo harvalukuiset europalaiset rosvot herrättäneet koko kansassa!

Sillä välin tuli Espanjalaisten päälleiriin se iloinen sanoma, että Almagro oli saapunut melkoisen lisäjoukon kanssa ja ankkuroinut San Miguelin luo. Pelosta että vastatulijat vaatisivat täyden osuuden saaliista, jos tapaisivat sen vielä jakamattomana, päätettiin heti panna toimeen jako, vaikka kaikki Atahualpan lupaama kulta ei vielä ollut kerääntynyt. Erotettiin siis joukosta muutamia taiteellisimmin valmistettuja astioita, jotka aiottiin lahjaksi keisarille, ja kaikki muu sulattiin yhteen, jotta voitaisiin sitä keveämmin jakaa kulta painon mukaan. Ja aivan kuin olisi tehty joku hyvä ja hurskas työ valittiin Pyhän Jaakopin juhlapäivä saaliinjakopäiväksi ja alettiin toimitus rukouksella! Siitä voimme vieläkin nähdä, etteivät nämä taikauskoiset ihmiset ensinkään osanneet käsittää tekevänsä väärin, kun ryöstivät ja räökkäsivät Intiaani-raukkoja, vaan luulivatpa sillä tekevänsä Jumalalle otollisen työn! Niin pitkälle voipi sokeus mennä!

Viides osa koko saaliista annettiin vanhan tavan mukaan keisarille ja satatuhatta pesoa Almagrolle. Sitten saivat Pizarro, hänen veljensä ja muut upseerit osuutensa, kukin arvonsa mukaan. Kun loput jaettiin,

sai kukin jalkamies 4,000 pesoa tai enemmänkin, kuten toiset historioitsijat sanovat. Kun 1 peso, Espanjan silloinen raha, meidän rahassamme vastaa noin 4 ¹/₂ markkaa ja lisäksi muistatte, että tavarain hintoihin nähden yhdellä markalla siihen aikaan oli sama arvo kuin nyt kymmenellä, niin voitte helposti käsittää, kuinka iloisiksi nuo köyhät maankuleksijat tulivat, kun äkkiä näkivät tulleen sa niin suurien rikkauksien omistajiksi. Useimmat heistä halusivat nyt takaisin isänmaahansa, saadakseen siellä levossa ja rauhassa nauttia hyvyksiänsä, ja Pizarro katsoi parhaaksi myöntyä siihen. Hän näet ajatteli että ihmisistä, jotka halusivat mukavaa ja rauhaisata elämää, ei olisi paljoa hyötyä hänen vastaisissa yrityksissään, ja piti varmana että näiden aarteiden näkeminen saisi monta vertaa enemmän seikkailioita lähtemään hänen palvelukseensa.

Almagrokin joukkoineen oli jo saapunut Kaksa-malkaan. Vaikka se osuus, joka oli erotettu hänelle ja hänen miehilleen, itsessään olikin varsin melkoinen, ei hän kuitenkaan voinut pahastumatta eivätkä hänen miehensä kadehtimatta nähdä että Pizarro ja hänen miehensä olivat itselleen anastaneet suurimman osan tästä suunnattomasta saaliista ja oli erottanut vain niin mittättömän osan liittolaisilleen. Siitä syntyi väittelyitä ja riitoja, jotka helposti olisivat voineet synnyttää verisiä kahakoita, jollei Pizarro olisi lahjoilla ja lupauksilla saanut liittolaistensa suuttumuksen asetetuksi.

Inka raukka sill'aikaa turhaan vaati, että hänelle annettu lupaus nyt täytettäisiin, kun luvattu kulta-määrä oli koolla. Pizarron ja Almagronkin mieliin oli juurtunut se sydämmetön periaate, jonka mukaan Amerikan asukkaita pidettiin jonkunlaisina puoleksi eläimellisinä olentoina, joita kohtaan ilman omantunnon vai-

voja saattoi menetellä miten hyvänsä. Annettua lupasta ei täytetty; päinvastoin kohdeltiin onnetonta ruhtinasta nyt vieläkin taitamattomimmin ja huolettomimmin. Fernando Pizarro näyttää olleen ainoa, jolla vielä oli jonkun verran sääliä häntä kohtaan ja joka lempeämmällä kohtelulla koetti häntä lohduttaa hänen onnettomuudessaan.

Mutta tämäkin lohdutus oli häneltä riistettävä. Fernando näet määrättiin palveluksestaan luopuvien soturien kanssa purjehtimaan Espanjaan, viemään keisarille hänen osuutensa ja kertomaan siitä menestyksestä joka tähän saakka oli heidän yritystään seurannut. Tämä päätös oli surusanoma Inkalle. Kun hän näki ainoan suojelijansa valmiina lähtemään pois, sanoi hän: „Menetkö sinäkin pois minun tyköäni, kapteeni? Silloin minä olen hukassa. Sinun poissa ollessasi yksisilmä ja paksuvatsa varmaan tappavat minun.“ Yksisilmällä tarkotti hän Almagroa ja paksuvatsalla erästä Alfons de Requelmaa, joka oli keisarillinen rahavartija. Varmaankin olivat nämät kaksi häntä kovimmin kohdelleet.

Kaarlo. Voi, isä, eiväthän he suinkaan aikone murhauttaa häntä?

Isä. Me emme voi vaikuttaa mitään hänen kohtalonsa. Minkälaiseksi se tuli, sen saamme huomenna kuulla.

Seitsemäsviidettä kertomus.

Seuraavana päivänä istuivat lapset toivon ja pelon vaiheella odotellen, minkälaiseksi Atahualpa raukan koh-

talo tulisi. Isä oli vakaisen näköinen; se ei merkinnyt hyvää. Kaikki olivat vaiti, ja isä alkoi:

Inka oli monesta syystä Espanjalaisille vastuksellinen vanki. Almagro ja hänen soturinsa pelkäsivät että niin kauan kun hän eli, Pizarro ja hänen miehensä yhä edelleen muka lunnaina omistaisivat itselleen kaikki aarteet, jotka saataisiin kootuksi. Pizarro taas katsoi kärsineensä mieskohtaisen loukkauksen kuninkaan puolelta. Syy oli sangen omituinen. Enemmän kuin kaikkea muuta, mitä hän Europalaisissa näki, ihmetteli järkevä Atahualpa luku- ja kirjoitustaitoansa, jonka kautta hän näki heidän niin erinomaisen helposti ilmaisevan ajatuksensa toisilleen. Hän halusi tietää, oliko tuo taito Espanjalaisilla synnynnäinen, vai saavutettiin se opetuksen ja harjoituksen kautta. Sitä selville saadaksensa pyysi hän yhtä niistä sotamiehistä, jotka häntä vartioitsivat, kirjoittamaan heidän Jumalansa nimen hänen peukalonsa kynteen. Sotamies teki niin. Sitten näytti Atahualpa peukaloansa kaikille, jotka tulivat huoneeseen, ja kysyi mitä se merkitsi. Ihmeekseen kuuli hän että kaikki mainitsivat saman sanan. Sattui sitte Pizarrokin tulemaan, ja Atahualpa pyysi häntäkin lukemaan, mitä kynnessä seiso. Mutta tämä, joka nuoruudessaan oli ollut sikopaimen, ei osannut lukea eikä kirjoittaa. Hänen täytyi siis tunnustaa taitamattomuutensa. Siitä hetkestä saakka halveksi Inka häntä, koska hän nyt varsin hyvin ymmärsi että tuo taito saavutettiin harjaantumisen kautta ja että se Europalainen, jolla sitä ei ollut, varmaankin oli alhaista syntyperää ja huonosti kasvatettu.

Pizarro ei voinut kärsiä sitä että Amerikalainen, siis sen ajan käsityksen mukaan puolieläimellinen olento,

häntä halveksi. Hän etsi sentähden tilaisuutta veri-
seen koston ja löysi sellaisen valitettavasti liian-
kin pian.

Tuo kurja tulkki Philippilo, joka nyt oli päässyt
paljon arvokkaampaan asemaan kuin hän minkäänlais-
ten ominaisuuksiensa kautta olisi ansainnut, tuli vähi-
tellen niin ylimieliseksi että hän vihdoin rupesi halua-
maan vaimokseen yhtä Inkan puolisoista, erään „aurin-
gon tyttäriä“. Hän ymmärsi varsin hyvin, ettei hän
Atahualpan eläessä voisi saada toivoansa toteutumaan.
Siitä syystä mietti hän keinoja millä raivata tuon on-
nettoman ruhtinaan pois tieltä. Hän sanoi keksineensä,
että tämä salaisesti valmisti surmaa kaikille Espanja-
laisille ja että jo monin paikoin aseellisia Perulaisia oli
valmiina toteuttamaan tätä aietta.

Näin raskas syytös olisi vaatinut mitä huolelli-
sinta tutkimusta, mutta näille raakalaisille, jotka jo
edeltäpäin olivat keskenänsä päättäneet että Inkan piti
kuolla, oli siinä kyllä että olivat saaneet näennäisen
syyn, joka antoi oikeuden varjon heidän sydämettömälle
menettelylleen. Tosin oltiin antavinaan syytetylle tilai-
suutta puhua puolestaan ja asetettiin tuomioistuin, jonka
edessä hänen tuli puolustautua Philippilon syytöstä vas-
taan; mutta kun kaikki, mihin hän saattoi vedota viatto-
muuttaan todistaakseen, kävi hänen syyttäjänsä kautta,
joka mielin määrin saattoi hänen puheitansa tulkitessaan
niitä väärentää, niin on helppo ymmärtää, että koko
tämä oikeudenkäynti oli vain julmaa ilvettä, jonka ainoa
tarkotus oli poistaa kaikki tulevaisuudessa mahdollinen
edesvastuu. Ilokseni voin kuitenkin mainita että Pi-
zarronkin seuralaisten joukossa oli useita, jotka julki-
lausuivat paheksumisensa sen johdosta mitä Inkan kohta-
loksi oli aiottu ja koettivat kaikin tavoin häntä pelas-

taa. Mutta turhaan; he olivat vähemmistönä ja Inka tuomittiin kuin tuomittiinkin kuolemaan.

Pizarro itse julisti hänelle tämän tuomion. Virtana valuivat kyyneleet Inkan poskille; hän heittäytyi murhaajainsa jalkain juureen ja rukoili sääliä. Hän vakuutti viattomuuttansa ja valitti mitä liikuttavimmalla tavalla sitä petollisuutta, jota nämät parrakkaat miehet olivat osottaneet häntä kohtaan, kiskoessaan ensin hänestä summattoman suuret lunnaat ja surmatesaan hänet sittenkin. Hän rukoili vihdoinkin, että jos Pizarro epäilikin häntä, niin toki mieluummin lähettäisi hänet Espanjaan keisarin luo, jonne hän lupasi viedä mukanaan suuren joukon tuota metallia, jota he pitivät niin suuressa arvossa.

Sen sanottuaan antoi hän taas kyyneleittensä vapaasti virrata. Pizarro, tuo kavala, sydämetön raakalainen vastasi pirullisen kylmästi: „Sinun tuomiosi on nyt langetettu eikä sitä enää voida muuttaa.“ Sitten viittasi hän muutamille neekereille, jotka hän oli valinnut tuomion toimeenpanijoiksi, ja käski heidän viedä Inka pois. Hänen käskynsä täytettiin ja onneton Atahualpa — kuristettiin.

Muutamat. Hyi, häpeä julmalle Pizarrolle!

Äiti. Niin, häpeä hänelle! Mutta, lapset, ettekö tässä kuitenkin taas huomaa Sallimuksen johtoa, joka palkitsee kaikki ansion mukaan? Se soi Atahualpalle juuri samanlaisen väkivaltaisen kuoleman kuin tämä itse oli valmistanut perheelleen ja Inka-suvulle. Niin käyttää Jumala toisinaan pahoja rangaistakseen toisia pahoja.

Hannes. Niin, mutta ei se kuitenkaan kelpaa puolustamaan Pizarron käytöstä. Kuka hänet oli pannut Atahualpan tuomariksi?

Äiti. Ei kukaan. En ole tahtonutkaan lausua sitä, mitä sanoin, minään puolustuksena hänelle. Olen tahtonut tässäkin kohden vain huomauttaa, miten paha, kuten hyväkin, jo tässäkin elämässä palkkansa perii.

Isä. Siitä saamme tuonnempana vielä nähdä varsin valaisevia esimerkkejä. Sillä ei tämä Atahualpankaan murha tule jäämään ilman rangaistusta. Päinvastoin voin jo edeltäpäin sanoa teille, että kaikki, jotka siinä olivat osallisina, myöskin kuolivat väkivaltaisen kuoleman. Mutta en tahdo kiirehtiä kertomuksen edelle; seurattaamme tapauksien kulkua askel askeleelta.

Ennenkuin menemme etemmäksi on minun mainittava vielä yksi seikka Atahualpan kuolemassa, joka taas sen todistaa, kuinka läheisessä yhteydessä soaistu uskon-kiihko ja sydämetön julmuus joskus voi olla. Sama pappi, joka oli antanut merkin Inkan vangitsemiseen ja niin monen viattoman Perulaisen surmaamiseen — Valverde — oli myöskin allekirjoituksellaan vahvistanut tämän onnettoman ruhtinaan kuolemantuomion ja julkisesti sitten saattaa häntä telotuspaikalle muka lohduttaakseen häntä ja kääntääkseen häntä kristinuskoon. Tuomio kuului että Atahualpa oli elävältä poltettava. Valverde lupasi että rangaistus lievennettäisiin, jos hän suostuisi ottamaan vastaan kristinuskon, ja onneton, jo puolikuollut mies oli valmis suostumaan kaikkeen, mitä pappi hänelle aikoi tehdä. Hän kastettiin ja heti sen jälestä — kuristettiin! Semmoinen siis oli se rangaistuksen lievennys, jonka hänen sydämetön lohduttajansa suuressa armossaan hänelle soi!

Atahualpa jätti jälkeensä yhden pojan ja kaksi veljeä. Kun edellinen vielä oli vain lapsi, päätti Pizarro nimittää hänet isänsä seuraajaksi, ei siksi että hän sitten tahtoi oikeutta noudattaa, vaan voidakseen vain

hänen nimeänsä käyttämällä sitä varmemmin kukistaa hänen kansansa. Tämän lapsen sisarukset olivat silloin Quitossa Ruminagui nimisen perulaisen sotapäällikön suojaassa. Hänen luokseen lähetti kuoleva Atahualpa yhden etevimpiä hovimiehiään, pyytääkseen hänen kauttansa että Ruminagui ottaisi hoitaaksen hänen lapsiansa. Sinne myöskin muutamat uskolliset palvelijat veivät murhatun hallitsijan ruumiin kuninkaallisesti haudattavaksi. Ruminagui palkitsi kuitenkin sen luottamuksen, jota hänen onneton hallitsijansa oli hänelle osottanut, mitä halpamaisimmalla kiittämättömyydellä. Hän kuristutti hänen huostaansa uskotut lapset ja murhautti niiden juhlallisten hautajaisten lopussa, jotka hän näön vuoksi oli pannut toimeen, samalla tapaa kaikki ne uskolliset sotapäälliköt ja virkamiehet, jotka olivat saapuneet osottamaan surua hallitsijansa kuoleman johdosta. Siinä taaskin todistus, että Perulaisten tapainturmelus oli niin suuri, että heidän valtakuntansa perikato olisi ollut varma myöskin ilman Espanjalaisten väliintuloa.

Sillä välin huudettiin yksi Huaskarin veljistä, Pauli niminen, Kuzkossa Inkaksi, vaikka myöskin vain näön vuoksi; sillä se, joka hänet semmoiseksi huudatti, aikoi samoin kuin Ruminagui kavaluudella kohota valtaistuimelle. Hänen nimensä oli Kviskviz. Muissa valtakunnan maakunnissa taas oli toisia sotapäälliköitä, jotka yrittivät samaa; kaikkialla vallitsi sekasorto, kavaluus ja kapinallisuus.

Pizarro tietysti oli hyvillään näistä valtakunnan sisäisistä riidoista, koska hän hyvin käsitti, kuinka paljon ne hänelle helpottaisivat sen kukistamista. Jotta siitä lähtevät edut eivät vähäksikään aikaa jäisi käyttämättä, päätti hän heti lähteä marssimaan pääkaupunkia

Kuzkoa vastaan. Tämän retken aikana kuoli nuori ruhtinas, jota hän oli aikonut käyttää tuumainsa eduksi, mutta siitä huolimatta hän uskaliaasti jatkoi matkaansa. Siinä ei ollutkaan enää juuri paljoa uskaltamista, sillä sekasorto valtakunnassa oli nyt niin suuri ja ne apujoukot, jotka hän oli saanut Panamasta ja muista espanjalaisista uutis-asutuksista, niin melkoiset, että hän saattoi pitää yrittäksensä menestymistä melkein varmana. Kviskviz oli kyllä koonnut suuren sotajoukon ja koetti sillä vastustaa Espanjalaisia, mutta tiedämmehän jo, kuinka vähän suurimmatkin joukot noita meidän sotataitoomme tottumattomia Amerikalaisia pystyivät tekemään vastarintaa kouran täydelle karaistuja europolaisia sotureita. Jokainen taistelu päättyi kamalalla tappiolla Perulaisille, kun sitävastoin Espanjalaisten puolella yksi ja toinen haavoittui ja tuskin koskaan kukaan sai surmansa. Pizarro saapui siis onnellisesti Kuzkoon.

Summattoman suuri saalis saatiin täältä maan pääkaupungista; sen arvo oli vieläkin suurempi kuin sen aarten, jonka Atahualpa oli antanut lunnaiksi, vaikka asukkaat jo ennen Espanjalaisten tuloa olivat piilottaneet paljon. Seuraus oli että Espanjalaiset itsekin alkoivat pitää halpana tuota kultaa, jota he saivat niin helposti ja niin suunnattomissa määrin. Tavalliset sotamiehet pelasivat keskuudessaan summista, joita eivät kuninkaatkaan häikäilemättä panisi alttiiksi. Verkahousuista maksettiin kolmekymmentä pesoa, saapasparista yhtä paljon, ja hevonen maksoi 4—5,000 tukaattia. Näin korkeina pysyivät hinnat Perussa kauan.

Pizarron iloa tästä uudesta loistavasta menestyksestä katkeroitti muuan onnettomuus, joka kohtasi eräitä hänen seuralaisiaan. Arvattavasti olivat he olleet liian ylimielisiä ja varomattomia ja sen kautta olivat he

muutamassa pikkukahakassa elävinä joutuneet Perulaisten käsiin. Heidät vietiin Atahualpan veljen Titu-Autaken eteen, häneltä saamaan tuomiotansa. Heidän joukostaan tunnettiin muutamia, jotka olivat olleet osallisina Inkan surmaamisessa, vaan toisista tiedettiin, että he olivat koettaneet sitä estää. Titu-Autake, joka oli oikeamielinen mies, vapautti jälkimmäiset ja antoi heille runsaita lahjoja. Toiset taas hän käski kuristaa, sidottaen heidät kiinni samaan paaluun, jossa hänen onneton veljensä oli surmansa saanut.

Sillä välin tapahtui toisessa osassa tätä horjuvaa valtakuntaa tapauksia, jotka veivät sitä yhä lähemmäksi täydellistä perikatoa.

Kun Benalkazar, jonka Pizarro oli jättänyt San Migueliin pienen joukon johtajaksi, sai kuulla kuinka hyvin retki Kuzkoa vastaan oli menestynyt, niin kylästytti häntä sellainen toimeton ja maineeton elämä, jota hänen täytyi viettää sillä aikaa kuin hänen aseveljensä niittivät kultaa ja kunniata. Päästäkseen tuosta toimettomuudesta tuumaili hän retkeä Quiton kaupunkia vastaan, joka oli samannimisen laajan maakunnan pääkaupunki. Kuten tiedämme oli Ruminagui siellä anastanut haltuunsa korkeimman vallan, ja hänen kimppuunsa hän siis päätti käydä. Joukko äsken pestatuita sotamiehiä, joka saapui Panamasta, teki hänelle mahdolliseksi panna aikeensa toimeen. Hän jätti siis pienen joukon San Migueliin vartiaväeksi ja lähti muiden kanssa liikkeelle.

Tie oli pitkä ja peräti vaivaloinen; täytyi kahlata virtain poikki, tunkentua tiheään metsäin läpi, kapuilla jyrkkäin, tiettömäin vuorten yli ja kahlata soisten laaksojen läpi, joissa joka hetki oli vaarassa upota mutaan. Mutta kaikki nämät hankaluudet eivät pystyneet estä-

mään näitä karastuja miehiä, joita elähdytti palava kulan ja kunnian himo. He raivasivat itselleen tien kaikista esteistä huolimatta, ajoivat Ruminaguin, joka Perun sotavoiman parhaan osan kanssa teki heille vastarintaa, pakoon kerta toisensa perästä ja valloittivat pääkaupungin Quiton, jossa he toivoivat löytävänsä jällellä olevan osan Atahualpan aarteita. Mutta siinäpä he näkivätkin suuresti pettyneensä, sillä koko kaupunki oli aivan tyhjä kalleuksista. Aasukkaat olivat, tehdäkseen harmia ahnaille vihollisilleen, piilottaneet kaiken tavaran, jolla tiesivät olevan heille jotakin arvoa. Sillä kertaa olivat siis Espanjalaiset turhaan tehneet niin vaivaloisen retken.

Samaan aikaan esiintyi näyttämöllä vielä toinenkin mies, josta jo ennen olemme kuulleet — Alvarado näet.

Muutamat. Häinkö, joka oli Kortez'in alapäällikkönä Espanjassa?

Isä. Sama mies. Palkinnoksi urhoudestaan oli hän Kortez'ilta saanut Guatemalan maakunnan maaherran arvon. Tuo maakunta sijaitsee Tyyneen meren rannalla Tabaskosta eteläänpäin. Siellä oli hän kuulut siitä menestyksestä, joka Pizarroa oli seurannut hänen retkillään Perussa, ja kun hänen tulinen, levoton mielensä kaipasi uusia sotaisia urotöitä, niin päätti hänkin lähteä Peruun ottaakseen osaa kansalaistensa vaaroihin ja voittoihin. Hänen suuri maineensa houkutteli niin paljon saaliinhimoisia huimapäitä hänen lippujensa luo, että hänellä retkelle lähtiessä oli mukanaan 500 miestä. Niistä oli 200 niin varakasta, että jaksoivat ostaa itselleen hevosia, joista silloin, kuten jo tiedämme, maksettiin tavattomat hinnat.

Hän nousi maalle Puerto Viejo nimisessä satamassa hiukan eteläpuolella päiväntasaajaa. Sieltä kulki

hän sisämaahan suoraan Qittoa kohti. Mutta ei vielä tänäkään päivänä ole koko Amerikassa niin vaikeakulkuista seutua kuin tämä. Kaikki ne vastukset, joita Pizarro ja hänen seuralaisensa olivat saaneet yksitellen kokea, tavattiin täällä yhdistyneinä ja kun lukee tarkoin kertomuksen siitä, niin ei uskoisi, että ihmisvoimat voivat kestää niin moninkertaista kurjuutta. Nälkä pakotti heitä teurastamaan hevosensa, ja usein täytyi heidän koettaa sammuttaa janoansa nuoleksimalla kas- tetta kasvien lehdiltä. Vuorilla, joiden yli heidän täy- tyi kulkea, vallitsi niin ankara kylmyys, että 60 Es- panjalaista siitä menetti henkensä. Sieltä kun pääs- tiin alas, oli edessä melkeinpä vielä suurempia vastuk- sia. Tuuli näet toi heitä vastaan Qiton seudun tuli- vuorista sellaiset määrät kuumaa tuhkaa, että he mel- kein yhtämittaa kulkivat sakeassa tuhkapilvessä ja tus- kin saivat hengittäneeksi. Mutta vastustamatta kulki Alvarado eteenpäin ja saapui kun saapuikin lopulta Qiton kaupungin luo, joka nyt oli Benalkazarin hallussa.

Annamme hänen nyt ensin vähän aikaa levätä matkan vaivoista. Huomenna kerron teille, millä ta- valla hänen omat kansalaisensa ottivat hänet vastaan.

Kahdeksasviidettä kertomus.

Isä. Benalkazar, johonka Almagrokin joukkoineen äskettäin oli yhtynyt, tuli koko joukon levottomaksi kuullessaan että uusi europalainen sotajoukko oli tu- lossa. Alvaradon oikeat aikeet olivat silloin vielä tunte- mattomat, eikä siis tiedetty oliko hän otettava vastaan liittolaisena vai vihollisena.

Päätettiin kuitenkin kaikissa tapauksissa marssia häntä vastaan. Seitsemän ratsumiestä lähetettiin tiedustelemaan; mutta jonkun erehdyksen kautta sattuvat he joutumaan keskelle Alvaradon armeijan ja otettiin kiinni. Heidät vietiin päällikön luo, joka kyseli heiltä vain yhtä ja toista heidän sotajoukkojensa lukumäärästä ja tilasta ja laski sitten, kaikin tavoin ystävällisesti kohdeltuaan, vapauteen, lähettämättä heidän mukanaan minkäänlaisia terveisiä heidän päälliköilleen. Benalkazarin ja Almagron epäluulo tämän johdosta yhä kasvoi ja he varustautuivat taisteluun.

Tuo roistomainen Philippillo, joka oli valmis jos mihin konnuuteen, kun se vain näytti tuottavan jotain etua hänelle itselleen, teki taas tässä tilaisuudessa uuden petoksen, jonka kautta hän toivoi kohoavansa vielä korkeammalle. Hän karkasi Alvaradon sotajoukkoon ja tarjoutui auttamaan häntä, luvaten että Alvarado siten pian saisi valtaansa sekä Almagron itsensä että koko maankin. Mutta Alvarado oli kuitenkin siksi jalomielinen että hylkäsi tämän tarjouksen, ja tällä kertaa näki siis konnamainen Philippillo aikeittensa raukeavan tyhjiin.

Sillä välin lähenivät molemmat sotajoukot vastakaisilta puolilta siksi kunnes ne tulivat toistensa näkyviin. Silloin molemmat seisahtuivat odotellen että toinen alottaisi joko taistelun tai sovinnollisen neuvottelun. Mutta niin puolella kuin toisella oltiin siksi ylpeitä ettei kumpikaan tahtonut ensiksi tarjota sovinnon kättä. Olisipa siis ollut hyvinkin mahdollista, että lopuksi olisi syttynyt taistelu, jollei eräs järkevä mies, joka ei ollut soturi vaan lainoppinut, olisi ruvennut välittäjäksi ja kehottanut molempia puolueita suostumaan neljänkolmatta tunnin aselepoon, jonka aikana ehdittäisiin sopia rauhan ehdoista. Tähän suostuttiin, ja määräajan ku-

luessa saatiinkin vasituinen sopimus toimeen. Alvaradolle luvattiin 100,000 pesoa korvaukseksi hänen retkensä kustannuksista, jota vastaaan hän puolestaan lupasi palata maaherrakuntaansa ja tästälähin pysyä erillään Perun asioista. Myöskin hän sääliväisyydestä sai aikaan, että petturi Philipillolle annettiin anteeksi, vaikka tämä varsin hyvin olisi ansainnut tulla muitta mutkitta hirtetyksi lähimpään puuhun. Mutta hänen konnuuksiensa mitta on kyllä kerran tuleva täyteen ja hän silloin saava niistä kaikista ansaitun palkkansa.

Luokaamme nyt silmäys onnettomiin Perulaisiin. Atahualpan veljen Titu-Autaken, josta eilen oli puhe, olisi oikeuden mukaan pitänyt periä kruunu. Mutta hän kuoli ja jätti vallanperimys-oikeuden toiselle Manko nimiselle veljelle. Tämä päätti heti lähteä Kuzkoon, keskustellakseen suutasuuksin Apun kanssa — semmoisen arvonimen olivat näet Perulaiset omalla kielellään antaneet Pizarrolle. Ystävät kyllä epäivät tuosta tuumasta ja arvelivat, että hänen pikemmin pitäisi aseilla puolustaa oikeuttansa ja pakottaa Apua tunnustamaan hänet Perun valtakunnan oikeaksi hallitsijaksi. He muistuttivat, miten vähän noihin valkeaihoisiin raakalaisiin oli luottamista ja miten helposti hän saattoi joutua samanlaisen kohtalon alaiseksi kuin hänen veljensä Atahualpa. Mutta Manko hylkäsi kuitenkin nämät varovaiset neuvot, koska hän oli liian jaloluontoinen käsittääkseen että tarvitsi mitään peljätä ihmisiltä, joiden luo mentiin mitä rauhallisimmissa aikeissa. Hän lähti siis todellakin Kuzkoon, ja Pizarro oli todellakin sillä kertaa siksi oikeamielinen ettei pettänyt sitä luottamusta, jota hänelle osotettiin. Hän vastaanotti Inkan kohteliaasti ja lahjoitti hänelle punaisen nauhan, joka oli Perun kuninkaiden paras arvomerkki.

Sillä välin marssivat Almagro ja Benalkazar takaisin Quitoon, ja heitä seurasi Alvarado, joka ennen poislähtöään halusi tavata Pizarroa. Tiellä oli heillä muutamia ankaria kahakoita Kviskviz'in kanssa; niissä sai neljätoista Espanjalaista surmansa ja viisikymmentä haavoittui. Kun he vihdoin lähestyivät kaupunkia, jonne Kviskviz miehineen oli vetäytynyt, ei hän enää tiennyt mitä tehdä. Muutamat hänen alapäälliköistään olivat sitä mieltä että hänen piti pyytää rauhaa; mutta hänen kiukkunsa isänmaan sortajia vastaan oli niin suuri että hän uhkasi tappavansa jokaisen, joka uhkasi sitä vielä kerran ehdottaa. Toiset siitä syystä neuvotivat että hänen piti ruveta ratkaisevaan taisteluun, mutta hän hylkäsi senkin neuvon, niin yksi alapäälliköistä suuttui niin että pisti hänet keihäällä kuoliaaksi. Perulaiset sotajoukot hajaantuivat sitten ja Espanjalaiset marssivat kenenkään estämättä Quitoon.

Kun Pizarro oli saanut tiedon Alvaradon tulosta sekä hänen kanssaan tehdystä sopimuksesta, piti hän arveluttavana sallia niin pelottavan kilpailijan nähdä Kuzkossa vallotetut aarteet ja päätti siitä syystä lähteä häntä vastaan, saadakseen hänet kuta pikemmin sitä parempi palaamaan Guatemalaan, kuten oli luvannut. Heidän yhtyessään osotti Pizarro hänelle suurinta kunnioitusta ja maksoi hänelle luvatut satatuhatta pesoa, lisäten niihin vapaasta tahdosta yhtä suuren summan omasta puolestaan sekä useita kalliita astioita ja jalokiviä kunnialahjaksi. Alvarado sitten todella palasikin maaherrakuntaansa; vaan suurin osa hänen miehistään jäi Pizarron palvelukseen.

Pizarrolla oli nyt uusia tuumia mielessä. Voidaksensa esteettömästi ne toteuttaa hän kutsui liittoveljensä Almagron Kuzkoon ja jätti hänen huostaansa Inka

Menkon, jota kaksi hänen veljistään siellä oli hoitanut. Pizarro käski, että niin hyvin itse Inkaa kuin kaikkia muita Perulaisia, jotka vapaaehtoisesti olivat taipuneet hänen valtansa alaisiksi, piti hyvyydellä kohdella. Kunpa hän aina olisi menetellyt yhtä sävyisesti toimissaan! Hänellä itsellään oli nyt aikomus perustaa kaupunki, joka tulisi hänen valloitustensa keskipisteeksi ja hänen uuden maakuntansa pääkaupungiksi. Paikaksi hän valitsi erään miellyttävän ja hedelmällisen laakson Rimakvirran rannalla, jokseenkin lähellä merta ja noin 13:lla asteella eteläistä leveyttä. Siellä laski hän n. s. Kolmen kuninkaan päivänä eli Loppiaisena aiotun kaupungin ensimmäisen peruskiven ja antoi sille sen johdosta nimeksi Los Reys, joka merkitsee Kuninkaat.

Pekko. Eihän sitä enää mainita sillä nimellä?

Isä. Ei; sen tavallinen nimi on meidän pävinämme, kuten tiedätte, Lima. Äsken oli jo puhe, miten maanjäritykset usein ovat sen hävittäneet. — Perustustyötä tehtiin sellaisella innolla että suuri kaupunki näytti ikäänkuin taikavoimalla äkkiä kohoavan maasta. Pizarro itse koristi sen komealla palatsilla, jonka hän rakennutti itseään varten, ja hänen upseerinsa seurasi-
vat niinkään hänen esimerkkiänsä, rakennuttaen itsellensä taloja sen mukaan kuin heidän varansa kannattivat ja arvonsa vaati.

Sillä välin oli Fernando Pizarro saapunut Espanjaan, tuoden mukanaan sen summattoman määrän kultaa ja hopeata, joka saaliin viidenneksenä oli tullut keisarin osalle. Hallitsija sekä koko Espanja ihmettelivät saaliin suuruutta, ja Fernandolle kilvan tuhlattiin kaikkia mahdollisia kunnianosotuksia. Hänet muun muassa nimitettiin Pyhän Jaakopin ritariston jäseneksi, joka oli kunnianosotus sellainen että siitä jalosukui-

sinkin espanjalainen aatelismies olisi voinut olla ylpeä. Hänen veljeänsä sekä Almagroa ei myöskään unhotettu. Edellisen nimitti keisari markiisiksi, joka vastaa kreivin arvoa meillä, vahvisti hänen nimityksensä Perun maaherraksi ja laajensi hänen aluettaan vielä 70 meripenikulmaa etelään päin, lukien rannikkoa pitkin. Siinä valtakirjassa, joka hänelle annettiin, saivat nämät maat nimen Uusi Kastilia. Almagro sai alamaaherran eli adelantadon arvon, jonka Pizarro oli hänelle luvannut, ja lisäksi oman riippumattoman maaherrakuntansa, joka käsitti Pizarron alueen eteläpuolisen maan 200 meripenikulman matkalla pohjoisesta etelään. Tuo alue oli hänen itsensä kuitenkin vielä valloitettava.

Hannes. Hän sai siis Chilin, eikö niin?

Isä. Keisarillisessa valtakirjassa nimitettiin sitä Uudeksi Toledoksi, koska nimi Chili oli vielä tuntematon.

Tieto kaikesta tästä saapui Peruun ennenkuin Fernando itse oli ehtinyt palata. Ja mikä oli seuraus siitä? Sama kuin liian suurella onnella useimmiten muulloinkin, se kun tekee ihmiset ylimielisiksi, röyhkeiksi ja itsekäiksi. Siitä näette taas uuden esimerkin Espanjalaisen sotajoukon molemmissa ylipäälliköissä Pizarrossa ja Almagrossa.

Almagro oli tuskin saanut kuulla että etelänpuoliset, vielä valloittamattomat maat oli annettu hänelle erityiseksi maaherrakunnaksi, kun hän rupesi väittämään että myöskin pääkaupunki Kuzko kuului hänelle annettuun alueeseen ja että Pizarron siis piti luovuttaa se hänelle. Toinen taas, jonka vallanhimo yhä oli yltynyt keisarin suosionosotuksista, väitti vastaan. Molemmat kiivastuivat; kateus ja pahansuopuus sai kumpaisenkin puolustamaan väitöstänsä, kummallakin oli puolen-

pitäjiä, ja hetki näytti tulleen, jolloin Espanjalaiset itse joutuisivat ankaraan keskinäiseen sotaan sorrettujen Perulaisien iloksi.

Onneksi piti kumpikin riitaveli toistaan siksi vaarallisena vastustajana, että molemmat salaisesti toivoivat asian hyvällä selviävän. Pizarro siitä syystä ehdotteli sovintoa ja Almagro taipui herkkäuskoisena kuin ainakin. Sovinnon ehdot olivat että Almagron piti ensin koettaa valloittaa Chile; jos sitten nähtäisiin, ettei maa olisikaan niin suuri tai rikas kuin oli odotettu, niin lupasi Pizarro luovuttaa osan Perua hänelle. Vaikka Almagro jo useat kerrat oli kokenut, kuinka vähän hänen liittoveljensä lupauksiin oli luottamista, tahtoi hän vielä kerran uskoa häntä ja suostui sentähden sopimukseen. Se vahvistettiin samanlaisilla pyhillä juhlamenoilla kuin heidän ensimmäinenkin liittonsa, ja Almagro hankkiutui retkelleen Chileen.

Sotajoukko, jonka hän oli saanut kerätyksi, näytti täydellisesti vastaavan yrityksen suuruutta. Hänen lippujensa alle kokoontui lähes 600 Europalaista ja Inka Mankon antoi apuväeksi 15,000 miehen suuruisen perulaisjoukon.

Kuzkosta vei kaksi tietä Chileen. Toinen, joka oli raivattu ja helposti kuljettava, vei tasangon kautta lähellä meren rantaa, mutta oli pitempi. Toinen paljon lyhempi meni suoraan niiden jyrkkäin ja korkeiden vuorien yli, jotka erottavat Perun ja Chilen; mutta näillä vuorilla vallitsevan ankaran pakkasen ja lumenpaljouden vuoksi pääsee siitä ainoastaan keskikesällä kulkemaan ja silloinkin töin tuskin. Perulaiset neuvoivat sentähden, että tuo pitempi, mutta mukavampi tie valittaisiin; mutta heidän neuvonsa hyljättiin. Almagro ja hänen seuralaisensa olivat niin karaistuja kaikkia sääsuhteita kestäämään, ettei kuvaus siitä hädästä, jota heidän vuo-

rilla täytyi kärsiä, vaikuttanut heihin ensinkään mitään. Tyhmänrohkeasti päättivät he näyttää Perulaisille, ettei Europalaisille ollut mikään mahdotonta. He lähtivät siis marssimaan vuoristoon päin.

Tämän uhkarohkeutensa he kuitenkin saivat kalliisti maksaa. Kuta pitemmälle he tunkeutuivat tuohon kauheaan vuoriseutuun, sitä todemmiksi huomasivat he Perulaisten kuvaukset ja sitä suuremmaksi kasvoi heidän hätänsä. Pakkanen oli niin kova että ainoastaan alinomainen liike saattoi estää heitä kuoliaaksi paleltumasta. Mutta sellaiseen alinomaiseen liikkeeseen heiltä piankin puuttui voimia. Kun näet tässä kamottavassa, ikuisen lumen peittämässä vuoriseudussa ei ollut saatavissa minkäännäköistä ravinto-ainetta, niin tulivat he piankin muiden vaivojensa lisäksi kärsimään mitä kovinta nälänhätää, jota he saattoivat lievittää ainoastaan teurastamalla hevosensa. Kaikkien näiden onnettomuuksien aikana hyökkäsivät sitäpaitsi heidän kimppuunsa hurjat vuorelaiset, joiden rohkeus sekä taviton taitavuus jousella ampumisessa tuotti heille paljonkin vastusta.

Almagron sotajoukko hupeni nähtävästi tämän ahdingon aikana. Useita Espanjalaisia ja vielä useampia Perulaisia jäätynä kuoliaaksi seisovassa asennossa, jääden nojaamaan puuta tai kalliota vastaan kuin kuvapatsaat siihen asentoon, missä he olivat kuolinhetkellään olleet. Kertovatpa muutamat historioitsijat, että vielä viiden kuukauden perästä, kun sotajoukko palasi, tavattiin nämät jähmettyneet ruumiit samassa asennossa, pitäen käsissään samalla tavalla kuoliaaksi paleltuneiden hevostensa suitsia. Hevosten liha oli vielä yhtä tuoresta kuin olisi se ikään ehtinyt jäätyä, ja siitä saivat nälistyneet Espanjalaiset maukkaan a-trian.

Sanomattomien kärsimysten jälestä saavuttiin vihdoin Chilen viljaville ja ihanille tasangoille. Tämän maan tasanko-osa, joka ulottuu pitkin meren rantaa poljoisesta etelään, vastasi kaikin puolin heidän toiveitansa. Ilmasto on mitä lauhkein ja miellyttävin, ja maanlaatu on niin viljavaa, että sillä tuskin on vertaistaan koko maapallolla. Sen asemasta päättäen luulisi siellä olevan liian kuuman, koska se on lähellä kuumaa vyöhykettä. Mutta korkeat lumipeittoiset Kordillerit toisella puolen ja Tyven meri toisella puolen tasottavat tämän kuumuuden suloiseksi kevätlämmöksi. Kaikenlaiset kasvit ja yrtit menestyvät tässä ilmastossa aivan kuin olisivat ne kaikki sieltä peräisinkin. Myöskin meidän eläinlajimme sikiävät siellä tavattoman runsaasti ja tulevat samalla muhkeammiksi kuin meillä. Sarvikarja sekä hevoset nykyisessä Chilessä voittavat ko'on ja kauneuden puolesta parhaat espanjalaiset eläimet, joista ne kuitenkin polveutuvat. Sanalla sanoen, siellä on kaikki ne edut, jotka kerroin Qiton maakunnalla olevan, mutta niiden ohessa se on vapaa niistä kamalista rajuilmoista ja maanjäristyksistä, jotka Qiton asukkaille ovat niin kovana vitsauksena.

Arvo. No, sinnepä me sitten lähemmekin, koska se on niin ihana maa!

Isä. Oletko unhottanut mitä niin usein olen teille sanonut, ettei ole sitä paikkaa maan päällä, jossa ihmiset olisivat vapaat kaikista vastuksista? Kyllä eivät Chilenkään asukkaat ole osattomiksi jääneet, vaikka heidän maanrasituksensa ovat olleet toista laatua. Niin kauan kuin Espanjalaiset tätä maata vallitsivat, oli siellä niinkuin niin monessa muussa katolin-uskoisessa maassa voimassa n. s. pyhä inkvisitsioni-oikeus, joka säälimättömästi vainosi kaikkia, joiden tiedettiin

tai luultiin mielipiteissään hituistakaan poikkeavan katolis-uskon opista tai joita ahdasmielinen papisto jollakin tavoin osotetun etevyyden takia epäili muka taikureiksi ja noidiksi. Kerronpa tästä yhden esimerkin.

Chilen tärkeimmän satamakaupungin Valparaisson ja Liman satamakaupungin Callaon välillä kävi luonnollisesti jo aikaiseen vilkas laivaliike. Mutta merenkulku oli alussa vielä niin kehittymättömällä kannalla että purjehtijat eivät rohjenneet etäännyä kauas rannikolta, koska he pelkäsivät eksyvänsä tuolla äärettömän laajalla Tyvenmerellä, niin pian kuin kadottaisivat rannan näkyvistä. Kuten kartalta näette tekee kuitenkin rannikko Valparaisson ja Callaon välillä melkoisen mutkan, ja kuten tiedätte ei merenkulku myöskään koskaan ole niin helppo ja vaaraton rannikoilla kuin aukealla merellä. Näistä syistä kesti matka näiden satamain välillä siihen aikaan tavallisesti kokonaisen vuoden, kun nyt purjelaivatkin siihen tarvitsevat tuskin kuukauden päivät. Noin hidasta ja epämurheellista oli merenkulku kokonaisen vuosisadan, kunnes vihdoinkin muuan kokenut europalainen kapteeni rohkeni koettaa toista suuntaa laskemalla ulommaksi merelle. Siellä tapasi hän tasaisen tuulen ja lyhemmän tien eikä tarvinnut pelätä kallioita tai hiekkasärkkiä. Hän suoritti matkan yhdessä kuukaudessa. Mutta pyhän inkvisitsionioikeuden jäsenet palkitsivat kunnon merimiestä omituisella tavalla. He kun eivät voineet käsittää, miten se oli käynyt päinsä, päättelivät hänet noidaksi, pistivät vankeuteen ja tuomitsivat elävältä poltettavaksi — tavallinen rangaistus, jonka he määräsivät kaikista rikoksista. Roviota jo valmistettiin, kun miesparka vielä viime hetkellä koetti vedota laivalla pidettyyn päiväkirjaan, johon mitä tarkimmin päivä päiväältä oli merkitty

tuuli- ja ilmansuhteet ja kuljetun matkan pituus. Kun siitä typerille oikeuden jäsenillekin kävi selville, miten hänen pikainen matkansa oli mahdollinen, niin täytyi hänet vapauttaa syytöksestä.

Tämä nyt oli kerrottu vain esimerkkinä siitä, minkälaisena painajaisena inkvisitsioni-oikeus aikanaan on rasittanut tätä maata samoin kuin niin monta muuta-kin. Eivätpä suinkaan sen asukkaat silloin maallisessa paratiisissa eläneet, vai mitä arvelette, lapseni? Nyt on tosin inkvisitsioni-oikeus poistettu, sittenkuin tämä maa samoin kuin muutkin Espanjan amerikalaiset siirtomaat on vapautunut emämaan sortovallasta. Mutta vielä tähän päivään saakka ei pysyväinen rauha ja järjestys ole päässyt kotiutumaan Chilenkään sisäisissä oloissa, jotka kuitenkin ovat verrattain onnelliset monen muun Etelä- ja Keski-Amerikan valtion rinnalla. Yhä vielä häiritsevät asukasten turvallisuutta tavantakaa kapinat ja vallankumoukset, joihin usein kunnian- ja vallanhimoiset sotapäälliköt ovat syynä, ja joista tietysti seuraa monenmoisia hävityksiä. Kaukana siis on maallinen onni vielä näiltä luonnostaan niin rikkailta seuduilta!

Yhdeksäsviidettä kertomus.

Isä. No, lapset, mihinkä eilen lopetimme?

Mikko. Siihen miten Almagro vihdoin saapui Chileen ja huomasi sen ihanaksi maaksi.

Isä. Oikein. Mutta hän huomasi myöskin että tämän ihanan maan asukkaat olivat aivan toisenluontoisia ihmisiä kuin sävyisät ja kärsivälliset Perulaiset. He olivat väkeviä, uljaita ja vapautta rakastavia mie-

hiä, jotka tosin alussa hämmästyivät europalaisen sotajoukon ampuma-aseiden tuhoavaa vaikutusta, mutta pian tointuivat tästä hämmästyksestään ja rupesivat ajoissa tekemään tulijoille vastarintaa. Tosin he useimmissa kahakoissa saivat selkäänsä, mutta he eivät siitä säikähtyneet vaan jatkoivat yhä vastustustaan ja koettivat mitä itsepintaisimmin puolustaa isänmaatansa. Lopusta olikin Almagron täytymys tällä kertaa luopua tämän maan valloituksesta ja palata takaisin Peruun. Syynä siihen oli sekin, että saatiin ilmi salaliitto häntä vastaan. Kutka siinä olivat osallisina, ei ole tarkemmin tunnettu, mutta se tuli ilmi, että tuo lurjus Philip-pillo, jonka nimen nyt viimeisen kerran mainitsen, oli salaliiton alkuunpanija.

Niin pian kuin hän huomasi että hänen uusi petoksensa oli tullut ilmi, koetti hän paeta. Mutta hänet saavutettiin, ja kun asia oli tutkittu ja hänet havaittu syylliseksi, tuomittiin hän revittäväksi neljään osaan. Se tapahtui joko mestauskirveellä tai niin, että käsistä ja jaloista sidottiin nuorat neljään hevoseen, jotka raastoivat hänen kappaleiksi.

Kaarlo. Hyi!

Isä. Rangaistus oli julma, mutta jos kukaan, niin kyllä hän sen oli ansainnut. Vähää ennen kuolemaansa sanotaan hänen tunnustaneen, että hän oli väärillä syytöksillä saanut aikaan onnettoman Atahualpan kuoleman. Ja tämä yksi rikos olisi ansainnut sen rangaistuksen, jonka hän nyt sai kärsiä lukemattomista konnantöistään yhteisesti.

Niilo. Nyt on taasen yksi niistä, jotka olivat syyppäät Atahualpan kuolemaan, saanut palkkansa.

Isä. Kyllä muutkin sen vielä saavat; kärsivällisyyttä vain!

Melkein samaan aikaan kuin tämä salaliitto saatiin ilmi ja kukistettiin sattui toinenkin ikävä tapaus Perussa, joka vielä joudutti Almagron paluumatkaa. Hän sai näet sieltä tietoja että kaikki oli suurimmassa sekasorrossa, koska Inka Manko ja hänen kansansa olivat tarttuneet aseisiin ja päättäneet luoda Espanjalaisen sietämättömän orjuuden ikeen niskoiltansa. Saatte nyt kuulla miten asiat täällä olivat kehittyneet.

Almagron lähdettyä Kuzkosta oli Inkaa jostakin tekosyystä kohdeltu kuten vankia ja pahantekijää ja hänet oli lyöty rautoihin. Pizarro oli samaan aikaan lähtenyt vastaperustettuun Liman kaupunkiin ja vienyt mukanaan yhden osan sotajoukoistaan. Toisien salli hän useina eri parvikuntina ja eri upseerien johdolla tehdä partioretkiä niissä seuduissa, jotka eivät vielä olleet kokonaan joutuneet Espanjalaisen vallan alaiseksi. Kuzkoon jäi siis vain joitakuuta harvoja Espanjalaisia, joiden päälliköt olivat veljekset Juan ja Gonzales Pizarro. Mutta vaikka nämät yhä vartioitsivat Inka raukkaa mitä huolellisimmin, sai hän kuitenkin jollakin keinoin muutamille kansansa ylimyksille lähetetyksi tiedon siitä surkeasta tilasta, jossa hän oli.

Jo kauan sitten olivat he nähneet isänmaansa onnettomuuden, mutta kun yksi oli paennut sinne, toinen tänne, eivät he voineet toimia yhteisen tuuman mukaan eikä heillä myöskään ollut yhteistä johtajaa, jonka lippujen alle he olisivat voineet liittyä. Nyt, kuullessaan Inka Mankon surkeasta tilasta, vimmastuivat he yhä enemmän, ja kaikki olivat valmiit uhraamaan henkensä hallitsijansa ja isänmaansa vapauttamisen eteen. Mutta vielä ei heillä ollut tilaisuutta työssä ja toimessa osottaa mielialaansa.

Sillä välin oli Fernando Pizarro palannut Espanjasta ja lähtenyt molempain nuorempain veljiensä luo Kuzkoon. Tämä Fernando oli hyväntahtoisin ja sävyisin veljeksistä, sääli onnetonta Inkaa ja lievitti hänen tilaansa niin paljon kuin saattoi. Inkassa heräsi sentähden suuri luottamus häneen ja vihdoin rohkeni hän pyytää lupaa olla läsnä eräässä suuressa juhlassa, jota oli tapa viettää muutamien peninkulmien päässä Kuzkosta. Fernando suostui siihen ja Inka päästettiin pois vankilastaan.

Tuskin oli huhu hallitsijan vapautuksesta levinnyt ennenkuin kansan etevimmät miehet kiirehtivät kaikista osista maata muka tuota juhlaa viettääkseen, mutta itse asiassa laillisen hallitsijansa johdolla vapauttamaan isänmaansa sen sortajista, jotka niin kauan olivat saaneet estämättä rosvoilla. Heti pystytettiin sotalippu ja uskomattoman lyhyessä ajassa oli koko Peru aseissa. Paljon Espanjalaisia, jotka juuri silloin aivan turvallisina kuljeskelivat ympäri maata yksitellen tai pienessä parvikunnassa, joutui äkkiä heidän käsiinsä ja sai surmansa. Kaikilta suunnilta tulvasi perulaisia sotureita, jotka paloivat halusta kostaa isänmaansa häpeätä, ja Mankon ympärille kokoontui aivan lyhyessä ajassa niin lukuisa sotajoukko, että, jos on uskomisen espanjalaisia historioitsijoita, hän itse saattoi marssia Kuzkoa vastaan 200,000 miehen johdossa ja lähettää yhtä suuren sotajoukon Limaa vastaan, hyökätäkseen yht'aikaa espanjalaisvallan molempain pääpaikkain kimppuun.

Pizarron kolmella veljellä, jotka olivat Kuzkossa silloin kuin Mankon ääretön sotajoukko piiritti kaupungin, ei ollut komentonsa alla enempää kuin 170 Espanjalaista. He saattoivat siis asettaa tuskin yhden miehen tuhatta vastaan. Siihen lisäksi sattui niin onnetto-

masti että yksi veljeksistä heti ensi kahakassa sai surmansa kivistä.

Niilo. Kuka heistä se oli?

Isä. Juan.

Kaarlo. Olipa hyvä ettei se ollut Fernando, joka oli ollut niin hyvä Inkalle.

Isä. Tämän Juaninkin kiitokseksi mainitaan ettei hän ainoastaan ollut hyvin urhoollinen, vaan myöskin kaikista Espanjalaisista parhaiten ymmärsi, miten oli seurusteltava Perulaisten kanssa, jotta voitettaisiin heidän suosionsa ja rakkautensa. Hänen kuolemansa sentähden suretti sekä hänen veljeänsä että koko espanjalaista sotajoukkoa, joka hänessä oli kadottanut yhden parhaita päälliköitään.

Nyt olivat molemmat pääkaupungit, Kuzko ja Lima, täydellisesti piiritetyt joka puolelta. Kummassakin olivat Espanjalaiset yhtä suuressa ahdingossa, ja molempain tila tuli yhä surkeammaksi sen kautta etteivät he olleet tilaisuudessa saamaan minkäänlaisia tietoja toinen toisestaan. Kumpainenkin pelkäsi sentähden toisensa kohtalosta mitä pahinta, eikä kummallakaan ollut mitään toivoa saada apua toiselta. Ei ollut siis järeillä muuta neuvoa kuin rakentaa kaikki mahdolliset pelastuksen toiveet omaan rohkeuteensa.

Niiden Espanjalaisten luku, jotka ollen hajallaan yksitellen tai pienissä joukoissa olivat surmansa saaneet, nousi kuuteensataan. Perulaiset olivat nyt myöskin anastaneet heidän aseensa ja hevosensa ja koettivat niin hyvin kuin osasivat jäljitellä mitä olivat nähneet Europalaisten sotatavoista. Hekin järjestyivät suljetuiksi riveiksi, käyttivät vallotettuja keihäitä, miekkoja sekä kilpijä kuten Espanjalaiset ja rohkenivatpa laukaista pyssyjäkin. Inka-suvun jäsenet ja jotkut muut

päälliköt ratsastivat valloitetuilla hevosilla. Vaikka tämä europalaisten sotataidon jäljitteleminen vielä olikin kovin epätäydellistä, niin se kuitenkin yhä lisäsi sitä pelottavaa ylivoimaa, joka Perulaisilla äärettömän paljoutensa kautta oli noiden pienien espanjalaisjoukkojen suhteen.

Piiritettyjen hätä kasvoi päivä päivältä. Manko valloitti yhden osan Kuzkon kaupunkia ja piti Pizarroveljeksiä siinä osassa kaupunkia, jossa he vielä koettivat puoliansa pitää, niin ahtaalle etteivät he päässeet ulos eikä sisälle. He olivat aivan tietämättömät veljensä kohtalosta Limassa, sillä kaikki yritykset saada puolelta tai toiselta tietoja lähetetyksi olivat turhat; Perulaiset vartioitsivat Liman ja Kuzkon välistä tietä niin tarkoin ettei yksikään voinut siitä varkain pujahtaa.

Itse maaherran asema oli kuitenkin paljon parempi kuin hänen veljiensä. Sillä hänellä oli meren läheisyydestä se etu, että hän tuon tuostakin sai lisäväkeä Panamasta. Mutta antaakseen miestensä valita vain kahden mahdollisuuden — voiton tai kuoleman — välillä, katkaisi hän heidän ainoan pakotiensä lähettämällä pois kaikki laivansa. Samaan aikaan lähetti hän, sen mukaan kuin hänelle itselleen saapui joku pieni apulähetys, tuon tuostakin pieniä joukkueita mitä urheimpain päälliköiden johdolla veljiensä avuksi Kuzkoon. Kuinka olisikaan hän hämmästynyt, jos olisi tiennyt, mikä kohtalo tapasi jok'ainoaan näistä joukkueista! Serkkunsa Don Diego Pizarron oli hän lähettänyt 70 ratsumiehen etupäässä; heidän kimppuunsa hyökkäsivät Intiaanit muutamassa ahtaassa solassa ja tappoivat joka miehen. Gonsales Tapia, toinen upseeri, joka oli lähtenyt 80 ratsumiehen kanssa, oli niinikään miehineen suistunut surman suuhun. Heidän jälkeensä oli vielä

kaksi muuta päällikköä, Margoveyo ja Gayette, lähetetty kukin eri joukkonsa etupäässä, ja heidän oli käynyt samalla tapaa. Sillä tavoin oli vähitellen 300 Espanjalaista kaatunut niin ettei pakoon ollut päässyt yksi ainoakaan, joka olisi voinut kertoa toisten kohtalosta.

Vihdoin kykeni Frans Pizarro käymään vihollistansa vastaan aukealla kentällä, kun Alfonso Alvarado, tuon meille ennestään tutun sotapäällikkö Alvaradon veli, toi hänelle melkoisia lisäjoukkoja. Hän käytti heti hyväkseen tätä onnellista sattumaa, teki rohkean hyökkäyksen, voitti vihollisen täydellisesti ja ajoi sitä takaa vuoristoon päin. Sitten saattoi hän hengittää vähän vapaammin; mutta hänen itsensä läsnäolot oli kuitenkin vielä aivan välttämätön näillä seuduin. Hänen oli siitä syystä pakko uskoa saman Alvaradon toimeksi, joka hänen itsensäkin oli pälkähästä päästänyt, veljensäkin vapauttamisen. Alfonso Alvarado siis lähti 300 Espanjalaisen kanssa, joihin pian senjälkeen liittyi vielä kaksisataa, pyrkimään Kuzkoon päin.

Hänenkin kulkuansa koettivat Perulaiset estää, mutta turhaan. Hän pääsi onnellisesti vihollisten saartolinjan läpi ja riensi kiireimmän kautta ahdingossa olevien veljien avuksi. Mutta ennenkuin hän ehti Kuzkoon, oli kuitenkin asema siellä muuttunut erään tapauksen kautta, jota ei varmaankaan kukaan teistä ole osannut arvata. Se on minun siis ensin kerrottava.

Almagro oli palannut Chilestä ja kulki Kuzkoa kohti tietämättä mitä siellä sillaikaa oli tapahtunut. Paluutiellään Chilestä oli hän saanut haltuunsa Fernando Pizarron tuoman keisarin valtuutuksen, jossa hänelle luvattiin itsenäiseksi maaherrakunnaksi ne etelänpuoliset seudut, jotka olivat ulkopuolella Pizarron aluetta. Kuta

enemmän hän tuumiskeli tämän valtuuskirjansa sisällystä, sitä varmemmaksi vakautui hänessä se mielipide, että keisarin tahdon mukaan Kuzko oli luettava hänen maaherrakuntaansa eikä Pizarron. Hänen vakaa päättöksensä oli sentähden anastaa se haltuunsa, ja siinä mielessä hän nyt marssi Kuzkoa vastaan.

Saapuessaan kaupungin lähitienoille hän kuitenkin kokolailla hämmästyi kuullessaan että osa sitä kaupunkia, jota hän nyt piti omanaan, oli poltettu, toinen osa oli Mankon miesten hallussa ja kolmas tosin vielä Pizarron vallassa, mutta niinkään vaarassa joutua Perulaisten käsiin. Miten asiat olivat näin oudolle kannalle joutuneet, ei Almagro vielä tiennyt; hän eteni siitä syystä hitaasti ja varovasti, ehtiäkseen saada tarkempia ja seikkaperäisempiä tietoja. Kun Kuzkossa kuultiin hänen tulostaan, olivat sekä Espanjalaiset että Perulaiset kahden vaiheella, tuliko hän ystävänä vai vihollisena. Sillä kun hänen vaatimuksensa Kuzkon suhteen olivat tulleet tunnetuiksi jo ennen hänen saapumistaan ja kun ei hän itse ilmaissut mielialaansa kummallekaan puolueelle, niin olivat molemmat epätietoiset siitä, minkälaiset aikeet hänellä oikeastaan oli.

Kumpikin puolue alotti keskusteluja hänen kanssaan saadakseen hänet ystäväkseen ja liittolaisekseen. Inka käsitti kuinka tärkeätä hänen oli saada europalainen sotapäällikkö puolelleen, ja Pizarro-veljekset tiesivät olevansa hukassa, jos Almagro menisi heidän vihollistensa puolelle. Mutta hänen vaatimuksensa olivat sellaiset että kumpikin puolue oli yhtä haluton niihin suostumaan. Hän tahtoi, että hänen oikeutensa Kuzkoon tunnustettaisiin ja kaupunki heitettäisiin hänen haltuunsa; semmoista vaatimusta vastusti Inka yhtä jäykästi kuin Pizarro-veljeksetkin. Vihdoin Inka, nähdes-

sään että kaikki yritykset saada Almagroa luopumaan tuosta vaatimuksesta olivat turhat, päätti heretä tyhjänpäiväisestä neuvottelusta ja ratkaista asian tasapäässä tappelussa. Se kuitenkin päättyi niinkuin kaikki entisetkin Intiaanien ja Europalaisten väliset. Sotataito voitti väen paljouden; voitettuna täytyi Mankon luopua Kuzkon piirityksestä ja pelastautua vuoristoon.

Sitten oli siis vain Espanjalaisilla tekemistä toistensa kanssa. Almagro pysyi vaatimuksessaan ja Pizarro-veljekset kieltävässä vastauksessaan. Edellinen oli sill'aikaa tunkeutunut aina kaupungin porteille saakka, ja kun sotamiehet hänen avomielisen, rehellisen ja jalon luonteensa tähden pitivät hänestä enemmän kuin kavalista ja ankarista Pizarro-veljeksistä, meni suuri osa kaupungin miehistöstä hänen puolelleen. Heidän avulleen anasti hän sitten yöllisellä väkirynnäköllä kaupungin haltuunsa. Se tapahtui niin äkkiarvaamatta että Pizarro-veljeksillä ei ollut siitä aavistustakaan ennenkuin Almagro miehineen jo seisoi heidän asuntotalonsa ulkopuolella ja esti heidät sieltä pois pääsemästä. Kaupunki oli saatu valloitetuksi melkein verenvuodattuksetta. Veljeksiä, jotka nyt olivat saarretut asuntoonsa, kehoitettiin antautumaan voittajalle. Mutta heidän synnynnäinen rohkeutensa sai heitä koettamaan mahdottomiakin; he telkesivät oven ja taistelivat kauan sekä itsepintaisesti, siksi kunnes heidän vihdoin voimattomina täytyi taipua kohtaloonsa. Heidät julistettiin heti vangeiksi ja vietiin luotettavaan pito- paikkaan.

Sillä kannalla olivat asiat Kuzkossa, kun Alvarado, joka ei kaikesta tästä ollut kuullut hiiskaustakaan, miehineen saapui kaupungin lähiseuduille. Ei ollut enää kuin joki ylimentävänä, niin oltiin perillä.

Aikalailla hän ällistyi huomattessaan vastapäisellä rannalla Espanjalaisia, jotka nähtävästi varustautuivat ottamaan vastaan häntä vihollisena. Hän ei voinut käsittää mitä se merkitsi, siksi kunnes Almagro itse, joka halusi voittaa hänet puolelleen, ilmoitti hänelle kaikki mitä Kuzkossa oli tapahtunut. Almagro koetti jos mitä, saadakseen hänen luopumaan Pizarron puolelta hänen puolelleen; mutta turhaan. Alvaradon uskollisuutta ei saatu horjumaan lahjoilla tai loistavilla lupauksilla. Eikö todellakin, lapset, tee hyvää tavata sellaisia hyveen ja kunnollisuuden esimerkkejä historiassa, joka enimmäkseen tuottaa häpeätä ihmiskunnalle?

Valitettavasti ette saa kauan tästä iloita; sillä pian on taasen itsekkäisyys ja uskottomuus inhottavata työtään tekemässä. Alvaradon sotajoukossa oli upseeri, joka joko ahneudesta tai vihasta Pizarro-veljeksiä kohtaan taipui pettämään kunnon päällikkönsä, saadaksensa siitä hyvästä Almagrolta palkinnon. Mutta ei siinä kyllä, että hän itse tekeytyi syypääksi niin halpamaiseen tekoon; hän houkutteli myöskin osan tovereitaan samaan konnantyöhön osalliseksi. Kaikessa hiljaisuudessa ryhdyttiin tarpeellisiin keinoihin, ja ennenkuin Alvarado aavistikaan, oli muutamana yönä vihollisen sotajoukko keskellä hänen leiriään ja hän itse vankina. Olipa vielä iltaa ennen osattu varastaa pois kaikki aseet häneltä ja hänen uskotuimmilta ystäviltään, jotta he olisivat aivan kykenemättömät vastarintaa tekemään. Suurin osa hänen miehistään oli pettureita; toisten täytyi taipua ylivoiman alaisiksi. Kaikki antautuivat siis Almagrolle, joka vei heidät Kuzkoon.

Niilo. Tähän saakka olen pitänyt Almagrosta, mutta nyt ei hänen menettelynsä ole mieleeni.

Mikko. Niin — mutta eikö sodassa ole luvalista käyttää hyväkseen vaikka minkälaisia keinoja vahingoittaakseen vihollistansa?

Isä. Paha kyllä on todellakin hyvin moni sotapäällikkö ollut samaa mieltä. Mutta mitä meidän tarvitsee huolia sotapäälliköiden ja heidän hallitsijainsa käytöksestä. Olkoon heidän oma asiansa, miten he voivat vastata teoistansa omantuntonsa ja kaikkein korkeimman tuomarin edessä. Meille on kylliksi, kun valvomme omia tekojamme emmekä koskaan ota osaa mihinkään, jonka omatuntomme, uskontomme, järkemme ja tosi kunniantuntomme tuomitsee vääräksi.

Lopetamme tällä kertaa.

Kaarlo. Minä tahtoisin kysyä vielä vähän.

Isä. No mitä?

Kaarlo. Mitä Almagro teki vangeilleen, Pizarroveljeksille? Ei suinkaan hän heitä pahoin kohdellut?

Isä. Siitä on mieleni hyvä, kun toivon että vastaukseni tähän kysymykseen saa teidät arvostelemaan Almagroa paremmin kuin äsken.

Almagro neuvotteli ystäviensä kanssa mitä vangeille olisi tehtävä. Rohkeimmat ja tunnottomimmat olivat yksimielisesti sitä mieltä että molemmat Pizarroveljekset, Alvarado ja muutamat muut maaherran uskollisimmista miehistä olisivat heti telotettavat. He selittivät varsin pontevilla syillä, että sillä tavalla parhaiten saavutettaisiin täydellinen turvallisuus, ja että maaherra Frans Pizarro siten yhdellä iskulla kadottaisi valtansa parhaat tuet, joten hänet sitten vaivatta voitaisiin täydellisesti kukistaa. Sitten ei Almagron enää tarvitsisi pelätä ketään kilpailijaa; kaikki tunnustaisivat mielelläänkin hänet yliherraksensa ja hän olisi häiritsemättä koko Perun valtakunnan hallitsija.

Almagro kuunteli heitä, tunnusti heidän olevan oikeassa, mutta vakuutti ettei hän sittenkään voinut seurata heidän neuvoansa. Niin, menipä hänen ihmeellisyytensä vielä pitemmällekin. Sillä vaikka oli hyvin luultavaa että jos hän voitokkaan sotajoukkonsa etupäässä marssi suoraan Limaa kohti, hän voisi taistelussa kukistaa maaherran ja koko hänen puolueensa, ja vaikka saattoi pitää aivan varmanakin, että kun erimielisyys jo oli kasvanut näin suureksi, se kaikissa tapauksissa kerran tulisi miekalla ratkaistavaksi, niin ei hän puolestaan sittenkään tahtonut luopua puolustusasemasta. Hän tahtoi olla syytön siihen vereen, joka vuotaisi tulevassa, välttämättömässä sisällisessä sodassa.

Sen päätöksen tehtyään hän palasi Kuzkoon, odottaakseen siellä mitä maaherra Pizarro tekisi.

Niilo. No nyt minä taas pidän Almagrosta.

Kaikki muut. Minä myös, minä myös!

Viideskymmenes kertomus.

Isä. Nyt, lapset, on aika taas kääntyä tarkastamaan Pizarroa nähdäksemme miten hän aikoo menetellä selvitäkseen siitä vaikeasta asemasta, johon hän nyt on joutunut. Kunpa ei hänkään turvautuisi muihin kuin kunniallisiin keinoihin!

Kaikesta siitä mitä oli tapahtunut Kuzkossa ja sen lähiseuduilla, kuten viime kerralla saitte kuulla, ei Pizarrolla vielä ollut vähintäkään vihiä. Vihdoin sai hän siitä tiedon, joka sisälsi yhtä monta onnettomuuden kohtausta kuin sanaakin. Juan-veljien kuolema, Almagron paluu, molempain toisten veljesten vangiksi joutuminen,

pääkaupungin menettäminen, uskollisen Alvaradon tappio ja vangiksi joutuminen — kaikki nämät onnettomuudet, joista yksi ainoakin olisi peräti masentanut huonomman miehen, kerrottiin hänelle yhdellä kertaa. Voitte siis arvata, miten kaikki tämä häneen koski.

Hän jaksoi kuitenkin kestää tämän moninkertaisen onnettomuuden. Hän tunsí Almagron hyvätuntisuuden ja rehellisyyden ja oman loppumattoman oveluutensa; näihin molempiin seikkoihin perustuen uskalsi hän toivoa asemansa piankin paranevan. Koska hän ensi tilassa odotti uusia melkoisia apujoukkoja Panamasta, niin oli hänen ennen kaikkea tarvis voittaa aikaa; hän päätti saada vastustajansa pysymään toimettona, siksi kunnes hän itse voisi olla samanveroinen tai voimakkaampikin. Arvelematta käytti tunnoton Pizarro millaista teeskentelyä hyvänsä, ja hänen kilpailijansa herkkäuskoisuus teki hänelle hyvinkin helppoksi saavuttaa tarkoituksensa. Hän oli toivovinaan, että koko riita ratkaistaisiin sovinnolla, ja Almagro oli heti suostuvainen, alkamaan neuvotteluja. Mutta toinenpa osasikin venytellä niitä venyttämistään. Milloin oli hän olevinaan taipuvainen suostuvinaan Almagron vaatimuksiin, milloin keksi hän aivan uusia verukkeita, jotka eivät ensinkään olleet juolahtaneet hänen rehellisen vastustajansa mieleen. Niin kului useita kuukausia, joiden kuluessa Almagro, juuri niinkuin toinen oli toivonut, ei tehnyt kerrassaan mitään.

Pizarro itse sitävastoin kokosi melkoisia apujoukkoja sekä sotatarve-varastoja, ja oli jo valmis heittämään sikseen kaikki teeskentelyt, kun onni aivan odottamattomalla tavalla tuli hänen avuksensa. Hänen veljensä Gonsales ja Alvarado näet pääsivät pakenemaan vankeudesta ja saivatpa vielä lahjomalla 60 ratsumiestä.

karkaamaan kanssansa. Pizarron ilo tästä odottamattoman onnellisesta tapauksesta oli yhtä suuri kuin Almagron mieli oli paha siitä että oli kadottanut kaksi vankia, joiden vapautus oli hänen kilpailijalleen niin tärkeä asia.

Yksi Pizarron veljistä, Fernando, oli kuitenkin vielä vankina. Häinkin oli ensin saatava vapaaksi, ennenkuin Pizarro rohkeni peittelemättä ilmaista todellisen mielenlaatunsa. Kuinka se kävisi päinsä, varsinkin kuin Fernandoa Gonsales'in ja Alvaradon paettua vartioittiin kahta valppaammin kuin ennen? Tiesipä Pizarro siihenkin neuvon. Kun hän jo aikoja sitten oli luopunut kaikesta rehellisen miehen maineen tavoittelemisesta, niin ei hän paljoakaan häikäillyt käyttää uutta kavaluutta tarkoituksensa saavuttamiseksi. Hän teeskenteli siis yhä vielä mitä hartainta halua sovinnon aikaansaamiseksi ja ehdotti, että riita jätettäisiin keisarin ratkaistavaksi. Kun Almagro oli tähän täydellisesti tyytyväinen, niin ehdotti toinen, että hänen veljensä laskettaisiin vapaaksi ja sitten heidän molempain yhteisenä valtuutettuna lähetettäisiin Espanjaan suullisesti esittämään keisarille riidanalaista asiaa. Juoni onnistui; Fernando laskettiin vapaaksi. Silloin heitti kavala Pizarro naamarin kasvoiltaan ja julisti suoraan, että riita oli ratkaistava aseilla eikä sopimuksilla.

Epäilemättä herättää tällainen salakavala käytös teissä mitä syvimmän inhon tunteen. Juurtukoon se tunne vain oikein syvälle teidän sydämeenne! Onko teidän joukossanne yhtä ainoatakaan, joka tämän tapauksen jälkeen vielä tuntisi pienintäkään hyväntahtoisuuden tai kunnioituksen tunnetta häntä kohtaan? Tahtoisiko kukaan teistä elää yhdessä hänen kanssaan ja pitää häntä ystävänään?

Kaikki. Emme, emme!

Isä. Voitteko uskoa että muut ihmiset vähemmin inhoisivat niin epäluotettavaa ja kavalaa luonnetta? Ette varmaankaan, sillä oma sydämenne ilmaisee minkälaista vihaa ja inhoa sellaisen täytyy herättää jokaisessa oikeamielisessä ihmisessä. Oppikaa siitä, lapseni, että loistavimmatkaan lahjat — sillä sellaisia ei puuttunut Pizarrolta — ja mainioimmatkaan urotyöt eivät tee miestä kunnioitetuksi ja rakastetuksi, jollei niihin liity suora ja avomielinen luonne. Teeskentely, vilppi ja viekkaus häpäisevät ihmisluontoa, lyövät siihen leiman, jota eivät suurimmatkaan ansiotyöt saa siitä hävitettyksi ja jota kaikki rehelliset ihmiset ehdottomasti karttavat. Ja miksi niin on? Mistä tulee tuo yleinen inho kaikkia juonia, kaikkea houkuttelemista ja petosta vastaan, olivatpa ne vaikka kuinka viisaasti ja taitavasti mietityt?

Pekko. Varmaankin on Jumala luonut ihmisluonnon sellaiseksi.

Isä. Ja miksikä hän on sen sellaiseksi luonut? Eiköhän siksi että hän itse on totuuden henki, kaiken teeskentelyn ja valheen vihaaja, ja luodessaan ihmisen kuvaksensa on tahtonut, että hän siinäkin kohden olisi Jumalan kaltainen. Miettikääpäs, lapset, mitä ihmisukukunnasta tulisi, jollei suoruutta ja rehellisyyttä enää olisi, jollei enää pidettäisi häpeänä puhua toisin kuin ajattelee, jos pidettäisiin aivan luvallisena käyttää kaikenlaatuisia juonia ja petoksia vallan ja kunnian saavuttamiseksi. Tahtoisitteko te elää maassa, jonka asukkaat kaikki olisivat sellaisia kaksimielisiä, kavaloita ja valheellisia ihmisiä? Ette varmaankaan.

Mutta palatkaamme kertomukseemme, joka on opettava meille että vilppi ja petos, niinkuin kaikki muutkin paheet, ennemmin tai myöhemmin saavat ansaitun palkkansa, vaikk'ei se tapahtuisikaan heti.

Pizarron ei ollut enää tarvis teeskennellä, sittenkuin ne, joiden kohtalo häntä oli huolestuttanut, olivat vapaiksi päässeet. Hänen sotajoukkonsa oli sillä välin kasvanut peloittavan suureksi, varsinkin sen kautta että siihen oli tullut lisäksi kaksi komppaniaa muskettisotureita. Se oli Amerikassa vielä outo ilmiö, sillä käsin pidettävät ampuma-aseet olivat siihen aikaan vielä hyvin harvinaisia eikä niitä useilla ollut. Kun hän huomasi veljissään palavan sammumattoman vihan Almagroa vastaan ja heidän halunsa verisesti kostaa kärsimänsä häpeä, niin jätti hän heidän päällikkyytensä alaiseksi suurimman osan sotajoukkoa ja lähetti heidät alkamaan nyt päätettyä sisällistä sotaa.

Tie kulki muutaman Andes-vuorten sivuharjanteen yli. Arvellaan että jos Almagro sen seudun ahtaissa solapaikoissa olisi tehnyt vastusta, olisi hän kourallisella väkeä helposti torjunut koko vihollisvoiman, joka teki 700 miestä. Tämä arvelu tulee vielä todennäköisemmäksi, kun tietää miten omituisella tavalla sen seudun ilmasto vaikuttaa, kuten monet monituiset havainnot ovat osottaneet.

Hannes. Miten se siis vaikuttaa?

Isä. Kaikki, jotka matkustavat Quiton tasangolta kylmäin, lumipeitteisten Andes-vuorten yli, sairastuvat samaan tautiin, joka merimatkoilla vaivaa kaikkia merellä oloon tottumattomia ja jota siitä syystä sanotaan meritaudiksi. Olethan, Hannes, minun kansani kokenut, minkälaista se tauti on; kerroppas siis muille siitä.

Hannes. Voi, vieläkin tekee pahaa, kun sitä muistelen. Ensinnä alkaa päättä vähän huimata. Sitten rupeavat vähitellen laiva, meri ja kaikki pyörimään silmäin edessä, niin että tuskin saa enää silmiään auki

pidetyksi. Sitten tulee kalmankalpeaksi, ei voi kävellä eikä seista, tuskin kontatakaan. Jos suurella tuskalla on päässytkin seisaalleen ja koettaa astua vaikkapa yhden ainoankin askeleen eteenpäin, niin se ei onnistu, vaan mies rötkähtää pitkin pituuttaan suulleen. Kaiken aikaa tuntee sanomatonta pahoinvointia, aivan kuin olisi pyörtymäisillään tai antamaisillaan ylen. Semoista tilaa voi kestää lakkaamatta monta päivää. Meitä vaivasi tauti kaksi vuorokautta, koska myrsky kesti niin kauan. Vielä vaivasi meitä alituinen oksentaminen, vielä sittenkin kun ei meillä enää ollut vatsassa mitään, vaikk'emme saattaneet ensinkään syödäkään. Se oli koko ähkimistä, puhkimista ja irvistelemistä. Aivan tervekin ihminen olisi voinut voida pahoin jo sitä nähdessään.

Isä. Juuri sama rasittava tauti kuuluu tulevan niihin, jotka Quiton lämpimältä tasangolta matkustavat kylmän vuoriseudun yli. Varsin helppoahan olisi siis Almagron ollut perinpohjin tuhota Pizarron sotajoukko, jos hän sen olisi vuoristossa tavannut ja hyökännyt sen kimppuun silloin kuin tuo tauti sitä vaivasi. Mutta sitä hän ei tehnyt. Kahdesta syystä piti hän parempana odottaa vihollista Kuzkon tasangolla; ensinnäkin tahtoi hän kaikin tavoin karttaa kaikkea sellaista, jonka johdosta hän olisi näyttänyt syypäältä sisällisen sodan alkamiseen, ja toisekseen oli tasankomaa soveliaampi hänen ratsuväelleen, joka hänellä oli parempi kuin vihollisella. Hän ei siis tehnyt muuta kuin paranteli itse kaupungin puolustuslaitoksia niin hyvin kuin taisi ja asetti sotajoukkonsa aukealle kentälle mahdollisimman edullisimpaan asemaan.

Pahaksi onneksi tunsu hän itse nyt olevansa kykenemätön sitä johtamaan. Hänen korkea ikänsä ja

lukuisat kärsimykset ja vastukset olivat häntä jo niin heikontaneet ettei hän enää kyennyt olemaan jalkeilla. Hänen oli siitä syystä pakko luovuttaa joukkojensa johtaminen Orgognez-nimiselle miehelle, jolta ei puuttunut rohkeutta eikä uskollisuutta, mutta jota eivät sotamiehet kuitenkaan kunnioittaneet likimainkaan yhtä paljon kuin vanhaa Almagroa itseään.

Ratkaiseva hetki läheni jo. Pizarro-veljekset olivat onnellisesti päässeet vuorten yli ja etenivät nyt Kuzkon tasangolla. Jo seisoivat molemmat sotajoukot toistensa näkyvissä ja valmistautiin taisteluun. Kummallakin puolella liehui keisarillinen lippu, ja näytelmä, joka oli alkamaisillaan, oli läheisille kukkuloille houkutellut lukemattoman joukon alkuasukkaita katsomaan, mitenkä heidän julmat sortajansa nyt kävivät sokeassa raivossa toisiaan raatelemaan. Vanha, sairas Almagro kannatti myöskin itsensä kukkulalle, jolta hän saattoi nähdä taistelukentän ja tappelun menon. Voimme arvata kuinka hänen sydämensä sykki toivon ja pelon vaiheella.

Verisauna alkoi. Molemmiin puolin taisteltiin urhoudella, joka herättäisi suurinta ihmettelyämme, jos voisimme unhottaa että kunnian- ja kostonhimo olivat sen parhaat kiihottajat. Mutta Orgognez'in rivit harvenivat niin melkoisesti että hänen miestensä into laimeni, ja kohtapa eivät he enää totelleetkaan sotapäällikkönsä käskyjä. Siitä silmänräpäyksestä saakka katsoi hän olevansa hukassa ja päätti etsiä kuolemaa, ettei tarvitsisi nähdä sotajoukkonsa häviötä. Asettuen joukkonsa toisen osaston etupäähän huudahti hän epätoivoisena: „Kautta Jumalan kaikkivaltiaan, minä tahdon tehdä velvollisuuteni; seuratkoon minua ken tahtoo!“ Näin sanoen ryntäsi hän ankarasti sitä joukkoa vastaan, jota Gonsales Pizarro ja Alvarado johtivat,

ja molemmin puolin käytiin mitä ankarimpaan käsi-kahakkaan.

Orgognez itse sai haavan päähänsä, kun kuula musersi hänen kypärinsä, mutta hän ei kuitenkaan herennyt taistelemasta. Verta vuotaen surmasi hän vielä omalla kädellään kaksi vihollista sotamiestä, ja kun hän huomasi erään Fernando Pizarron palvelijan, joka oli komeammin puettu kuin kaikki muut, niin luuli hän häntä itse päälliköksi, karkasi hänen kimppuunsa ja syöksi peitsen suoraan hänen suuhunsa. Silloin saarsi hänen kuitenkin niin suuri vihollisjoukko, ettei urheinkaan puolustus enää voinut häntä pelastaa. Kaksi ratsumiestä vangitsi hänet ja teki hänet aseettomaksi. Heiltä ei ollut vielä kaikki säälin tunne kadonnut ja he olisivat vain vieneet hänen pois vankinansa; mutta heidän kuljettaessaan häntä pois tavotti heidät eräs kolmas mies, joka tuli ratsastaen täyttä nelistä; hänen mielestään eli Orgognez jolloinkin tehnyt hänelle jonkun suuren mieskohtaisen vääryyden, ja sitä kostaakseen hän sivalsi turvattomalta vangilta pään poikki.

Samanlaisia julmuuksia tehtiin muuallakin, vaikka Fernando Pizarro ja hänen alapäällikkönsä panivat parastaan verenvuodatuksen estämiseksi, niin pian kuin voitto oli kallistunut heidän puolelleen. Ruy Diaz'in, erään Pizarron upseereista, oli onnistunut vääntää miekka muutaman Almagron puolella taistelevan tuttavansa kädestä, jonka hän sitten nosti taaksensa hevosensa selkään, suojellakseen häntä väkivaltaisuuksista. Mutta sielläkään ei tuo onneton saavuttanut turvaa. Ohi-ratsastava hurjapäinen soturi lävisti hänet peitsellä, niin että hän suistui kuolleena maahan.

Ja nyt, lapset, kääntyy huomiomme tuohon onnettomaan vanhukseen, jonka sanomattomaksi surukseen

täytyi kukkulaltansa nähdä sotajoukkonsa hirmuinen tappio, voimatta tehdä mitään onnettomuuden torjumiseksi. Huoli, viha ja raivo täyttivät vuorotellen hänen vanhan sankarisydämensä, joka oli pakahtumaisillaan harmista hänen oman voimattomuutensa ja hänen miestensä turhain ponnistuksien vuoksi. Vihdoin, kun hän näki kaiken olevan hukassa, tahtoi hänkin etsiä pelastustansa pakenemalla. Mutta turhaan! Hänet saatiin kiinni ja hän joutui elävänä vihollistensa käsiin.

Toivokaamme etteivät kaikki inhimilliset tunteet vielä ole sammuneet hänen voittajissaan, joiden käsissä nyt on hänen kohtalonsa. Huomenna saamme nähdä millaiseksi se nyt tuli.

Muutamat. Huomennako vasta!

Yhdeskuudetta kertomus.

Kaarlo (hiljaa Mikolle). Tänään olen kovasti pelloissani.

Mikko. Kuinka niin?

Kaarlo. Pelkään että ilkeät Pizarro-veljekset ovat tehneet Almagrolle jotain pahaa. Katsoppas vain minkälainen katsanto isällä on. Muistatko vielä sitä päivää, jolloin hän kertoi meille Atahualpan onnettomasta kohtalosta; silloin oli hänen katseensa aivan samanlainen kuin nyt.

Mikko. Niin todellakin; ja silloin oli hän myöskin alussa kauan aikaa vaiti.

Kaarlo. Saathan nähdä että jotain on tapahtunut.

(Sillä välin oli isä sanaakaan sanomatta asettunut paikalleen ja kun kaikki olivat istuneet ja tavallisuuden

mukaan katselivat häntä odottavina, jatkoi hän seuraavalla tavalla:)

Kuzkon kaupunki antautui vastarintaa tekemättä voittajalle; Almagro pantiin kahleisiin ja vartioitiin mitä huolellisimmin. Muutamien kuukausien ajan pysyi salaisuutena, mitä hänen suhteensa oikeastaan oli päätetty. Pizarro-veljekset olivat sillä välin koettaneet poistaa Kuzkosta kaikki, jotka tiedettiin Almagrolle uskollisiksi, houkuttelemalla useita rohkeita alapäälliköitä lähtemään retkelle niille seuduille maata, jotka vielä eivät olleet Espanjan vallan alaisia. Kaikki Almagron puolueen yrittelijät miehet käyttivät tätä tilaisuutta päästäkseen tuskallisesta toimettomuudesta ja päästäkseen pois paikasta, jossa heidän päällikkönsä oli vankina, koska heistä näytti mahdottomalta vapauttaa häntä. Niinpä tyhjени nyt Kuzko kaikista niistä, joiden läsnäolo oli tähän saakka pakottanut Pizarro-veljeksiä pitämään salassa verenhimoisia aikeitansa.

Heti kun Pizarro-veljeksillä täten oli vapaat kädet, ryhtyivät he halpamaisten aikeittensa toteuttamiseen ja asettivat, antaakseen julmuudelleen jonkun verran oikeuden muotoa, tuomio-istuimen ratkaisemaan tuon onnettoman vanhuksen asiassa. Häntä syytettiin maan ka v alluksesta; hän oli muka ollut tottelematon keisarin käskyille ja loukannut maaherran oikeuksia; vaikka itse asiassa ei kukaan vielä tiennyt keisarin käskyistä mitään eikä Pizarronkaan maaherra-oikeuksia oltu tarkoin määritelty. Turhaan vakuutti Almagro, ettei hän koskaan ollut tahtonut vähimmässäkään määrässä loukata entisten liittoveljiensä oikeuksia, ja että hän oli anastanut haltuunsa Kuzkon kaupungin ainoastaan siitä syystä että se hänen mielestään näytti olevan niiden rajojen sisäpuolella, jotka hänelle annetun valtakirjan

mukaan oli määrätty hänen maaherrakunnalleen. Kaikki oli turhaa. Ei välitetty hänen puolustuspubeistaan. Hänet tuomittiin kuolemaan!

Tuhansissa tilaisuuksissa oli Almagro osottanut erinomaista rohkeutta, niin että tuskin olisi uskonut hänen tietävänsäkään, mitä kuolemaa pelkääminen on; kuitenkin valtasi hänen nyt, kun hän sai tiedon tuomiosta, mitä suurin kauhu. Ajatus, että hänen täytyi pahantekijänä häpeällisesti kuolla mestausmiehen kirveen kautta, sai hänet kauhistumaan ja nöyryytti hänen muuten niin lujan mielen siinä määrässä, että hän rupesi koettamaan mitä hartaimmilla rukouksilla taivuttaa julmia voittajiansa. Hän muistutteli sitä pyhää ystävyysliittoa, jonka Frans Pizarro hänen kanssaan oli valalla vahvistanut, ja kuinka ihmisellisesti hän oli heitä itsiään kohdellut silloin kun he olivat hänen vankeinansa. Kyynelsilmin rukoili hän heitä säälimään hänen korkeata ikäänsä ja heikkouttansa ja sallimaan hänen käyttää vähäisen järellä olevan osan elämästään katuakseen pahoja töitään ja valmistuakseen tulevaan elämään. Moni jäykkä soturi heltyi kyyneliin saakka kuullessaan sellaisia rukouksia kunnianarvoisan, harmaapäisen vanhuksen suusta, mutta Pizarro-veljeksien kivikoviin sydämiin ne eivät vaikuttaneet mitään. Tekivätpä he vielä pilkkaakin hänen heikkoudestaan selittämällä hänelle, ettei niin suuren miehen sopinut kerjätä elämäänsä; hänen pitäisi siitä syystä koota kaikki sielunvoimansa käydäkseen välttämätöntä kuolemaansa kohti hyvän kristityn ja kelpo aatelismiehen kestävyydellä. Se oli sydämetöntä pilkkaa!

Nöyryytetty Almagro alentui vielä muutamia kertoja tuollaisiin koetuksiin herättääkseen murhaajissaan sääliä, mutta kun hän vihdoinkin näki että se oli turhaa

ja tuomio peruuttamaton, palasi äkkiä koko hänen entinen lujutensa ja hän sanoi jalolla ylpeydellä: „Niin vapauttakaa siis minut tästä elämästä ja sammuttakaa, te julmurit, himonne minun veressäni!“ Tyynenä ja rauhallisena laati hän testamenttinsa, jossa määräsi keisarin sekä ainoan poikansa perillisikseen. Siitten hän 75:enä ikävuotenaan ensin kuristettiin vankilassa ja siten mestattiin julkisesti Kuzkon torilla.

Niilo (hyvin kiivaasti). Odottakaa vain, hyvät herrat Pizarro! Varmaan tekin vielä saatte hyvin ansaitun palkkanne!

Isä. Tässä tai tulevaisessa elämässä! Varmaan, sillä Jumala elää, joka aikanaan maksaa jokaiselle ilkiölle pahojen töiden palkan. — Mutta, lapset, vieläkö muistatte Atahualpan murhan, jossa Almagrokin oli osallisena? Ettekö taas huomaa vanhurskaan Jumalan kaikkiohjaavaa kättä, joka tässäkin antaa yhden hänen murhaajistaan kärsiä saman kuolemanrangaistuksen, joka niin syyttömästi oli Atahualpan osaksi tullut?

Hannes. Se on totta; nyt emme enää voi surkutella häntä; miksikä on hän itse samalla tavalla kohdellut muita?

Isä. Surkutella häntä me kuitenkin voimme ja meidän täytyykin, lapset. Sillä Pizarro-veljesten menettely on ja pysyy siitä huolimatta kohtuuttomana ja julmana; ja kuka ei mielellään säälisi sellaisiakin onnettomia jotka omien rikoksiensa kautta ovat syypäät turmioonsa ja siten siis ovat kaksin kerroin onnettomia ja sääliittäviä? Tahdomme siis ainoastaan siitä syystä muistaa hänen rikostansa, koska se niin selvästi osottaa Sallimuksen vanhurskaat neuvot, joka niin usein käyttää yhtä roistoa toista kurittaaksensa muille varoittavaksi esimerkiksi.

Mikko. No niin, kyllä kai tulee Pizarro-veljestenkin vuoro.

Isä. Kenties, kenties ei; sillä tämä elämä, kuten tiedätte, ei ole ihmisen koko elinaika; se on vain yksi näytös ihmisen kehitysnäytelmää, ja jumalallinen vanhurskaus näkyy usein käsittämättömistä, mutta epäilemättä viisaista syistä säästäneen muutamain ihmisten elämännäytelmän loppukohtauksen toiseen näytelmään, handan tuolle puolen. — Mutta jättäkäämme nämät mietteet tähän ja jatkakaamme kertomustamme.

Alvaradon kohtalo suretti monta, kaikkein enimminkin erästä kunnan upseeria Diego Alvaradoa, joka puheillaan paljon oli vaikuttanut siihen että Fernando Pizarro oli laskettu vankilasta.

Nillo. Oliko tämä sama Alvarado, joka oli ollut niin uskollinen Pizzarron puoluelainen.

Isä. Ei, hänen etunimensä oli Alfonso. — Tämä Diego Alvarado tunsii sitä elävämpää tuskaa ystävänsä surullisen kohtalon johdosta, kun hänen täytyi uskoa hyvää tarkoittavan, mutta seurauksiltaan onnettoman neuvonsa olleen siihen osaltaan syynä. Hän päätti sentähden uskaltaa vaikka mitä kostaaksensa ystävänsä murhaajille.

Siinä mielessä käytti hän ensi tilaisuutta matkustaakseen Espanjaan. Heti sinne saavuttuansa lähti hän hoviin ja kuvasi keisarille aivan hirvittävällä tavalla Pizarro-veljesten vilpillisyyden, rajattoman kunnianhimon ja sydämättömyyden. Mutta hän ei jättänyt asiata vielä siihen; hän pyysi vielä saada sen ajan tavan mukaan miekalla todistaa syytöksensä oikeiksi ja julkisesti vaatia kaksintaisteluun Frans Pizarroa, kaiken tämän pahuuden alkujuurta. Keisari ei heti tiennyt miten päättää, ja ennenkuin hän oli ehtinyt antaa lopullisen

vastauksensa kuoli kunnon Alvarado niin äkkiä, että muutamat epäilivät Pizarro-veljesten ystävään myrkyllä raivanneen hänen tieltään.

Alvaradon syytös oli kuitenkin syvästi vaikuttanut keisariin ja hänen ministereihinsä. Ei tiedetty kuitenkaan miten menetellä, koska Pizarro-veljesten valta jo oli niin syvään juurtunut heidän valloittamassaan maassa, että näytti varsin arveluttavalta käyttää väkivaltaa heitä kohtaan. Tästä neuvoteltaessa pisti Fernando Pizzarron päähän matkustaa Espanjaan, hovissa vastatakseen omasta ja veljiensä menettelystä. Hänen ystävänsä kyllä epäsivät häntä siitä tai neuvoivat ainakin lykkäämään matkaa tuonnemmaksi, siksi kunnes alkoi näkyä, mitä hovissa tuumittiin Almagron mestauksesta. Mutta liekö se sitten ollut hurjaa rohkeutta tai miehuullisuutta, tai ehkäpä luottamusta asiansa oikeuteen — summa se ettei häntä saatu luopumaan yrityksestään.

Heittäessään hyvästi Frans veljelleen neuvoi hän häntä olemaan varoillaan Almagron puoluelaisia kohtaan ja ennen kaikkea pitämään silmällä, ettei niitä koskaan useampia kuin 7 tai 8 saisi olla koolla yhdessä paikassa, koska he muutoin helposti saattaisivat varustella salaisia juonia. Siltä kuitenkin näytti kuin olisi sallimus lyönyt molempia sokeudella, niin että kumpainenkin kyllä näki toisen vaaran, mutta ei omaansa. Molemmat pitivät huolta toisensa kohtalosta; omansa luulivat he kumpikin vaarattomaksi.

Espanjaan saavuttuaan esiintyi Fernando kuninkaallisella komeudella ja koetti kumota Alvaradon syytöksiä sekä puolustaa omaa ja veljiensä käytöstä väittämällä Almagroa riidan alkajaksi, jota siitä syystä oli kohdeltava kapinoitsijana. Vaikka hovissa ei osattu

punnita asiaa sen koko laajuudessa, jotta olisi voitu ratkaista kummalla puolen suurempi syyllisyys oli, käsitettiin kuitenkin aivan varmasti niin paljon että Pizarroveljekset kaikissa tapauksissa olivat menetelleet aivan liian julmasti ja omavaltaisesti. Päätettiin siitä syystä toistaiseksi säilyttää Fernandoa varmassa tallessa. Hänet heitettiin vankeuteen, ja siihen loppuu mitä minä tiedän hänen elämänsä vaiheista; sillä tässä vankilassa oli hän kolmattakymmentä vuotta. En missään ole luke-
nut, kuoliko hän siellä vai pääsikö hän vielä ennen kuolemaansa vapaaksi. Minusta näyttää siis todenmukaiselta, ettei hän koskaan enää saanut hengittää Jumalan vapaata ilmaa. Se oli hyvin ansaittu kohtalo.

Niilo. Kas niin, siinä oli taasen yksi! Nyt kai tulee toisten vuoro saada palkkansa.

Isä. Saadaan nähdä. — Kuten jo olen sanonut, ei Frans Pizarro omasta puolestaan pelännyt mitään, ja Espanjan hovi huomasi syytä kyllä arveluttavaksi vaatia häntä edesvastuuseen. Tahdottiin kuitenkin saada oikeata selkoa asiain tilasta Perussa ja samalla saada siellä aikaan säännöllinen, laillinen yhteiskuntajärjestys. Päätettiin siis lähettää sinne valtuutettu jonka piti huolellisesti tutkia mitä tähän saakka oli tapahtunut sekä sitten keisarin nimessä määrätä miten tätä suurta valtakuntaa täst'edes oli hallittava.

Mieheltä, joka sai osakseen niin tärkeän tehtävän, vaadittiin yhtä paljon viisautta kuin oikeamielisyyttä; semmoinen mies tavattiinkin Vaka de Kastro'ssa, joka oli harvinaisen lahjakas, mutta samalla oikeamielinen ja lujaluontoinen. Mutta ennenkuin kerromme hänen toimistaan Perussa on meidän palaaminen tapauksien juoksuun siellä, nähdäksemme millaiseksi asiat siihen saakka olivat muodostuneet.

Pizarro piti nyt, raivattuaan tieltä kilpailijansa, Perussa aivan rajatonta komentoa ja jakeli maita ja virkoja mielin määrin. Mutta sitä tehdessään hän ei osottanut viisautta eikä oikeamielisyyttä. Kauneimmat, viljavimmat ja kansakkaimmat seudut omisti hän itselleen, veljilleen ja suosikeilleen; huonompiin täytyi muiden tyytyä, vaikka olisivat loistavista urotöistään ansainneet verrattain paljoa paremman palkinnon. Arvokkaimmat ja urhoollisimmat Almagron puoluelaisista jäivät aivan ilman ja joutuivat vähitellen mitä suurimpaan köyhyyteen. Osoitteena siitä ansaitsee mainitsemista seuraava pieni juttu. Kaksitoista aatelismiestä, jotka Almagron sotajoukossa olivat olleet ylhäisiä upseereja, asui yhdessä niin suuressa köyhyydessä, että heillä oli vain yksi yhteinen takki, jonka se aina otti päälleen, jolla oli jollakin asialla käyminen muiden ihmisten pakeilla. Sillä välin täytyi toisten pysyä kotonaan vaatteiden puutteesta.

Niilo. Eikö heillä sitten ollut ketään ystäviä muiden upseerien joukossa, jotka olisivat voineet antaa vaatteita heille?

Isä. Kyllä heillä oli ollut ystäviä; mutta peläten pahoittavansa maaherran mieltä olivat he lopettaneet kaiken seurustelun näiden kanssa. Ei kukaan tohtinut ottaa näitä entisiä Almagrolaisia luokseen asumaan, ei auttaa heitä eikä edes puhutella heitä. Voitte itse arvata, minkälainen mieliala näillä hyljätyillä, varallisuuden ja kunnian kukkuloilta niin syvälle vajonneilla miehillä oli. Pizarro oli varsin varomaton, kun hän näin puolueellisesti menettelemällä sai vihollisekseen niin monta ihmistä, joiden rohkeus ja päättäväisyys ei voinut olla hänelle tuntematon.

Hän oli kuitenkin nyt niin sokea tai tyhmänrohkea, että hän joko ei huomannut sitä vaaraa, jonka alaiseksi

hän näin tavoin antautui, tai ei välittänyt siitä. Yhä vain muisti hän suosikeitaan jakaessaan edullisia paikkoja, huolimatta niiden nurinasta, jotka tulivat syrjäytyiksi. Heidän joukossaan oli myöskin Quiton valloittaja, Benalkazar, jolta hän riisti tämän maakunnan hallituksen antaaksensa sen veljelleen Gonsales'ille. Saman Gonsales'in toimitettavaksi hän myös antoi tärkeän tehtävän, joka lupasi runsaasti sekä kunniaa että etuja ja josta minun pitää kertoa hiukan seikkaperäisemmin.

Perulaisten keskuudessa liikkui yleisesti sellainen huhu, että Andes-vuorien tuolla puolen, idässä päin, olisi maa, joka oli hyvin rikas kaneelista ja muista kallisarvoisista maustimista. Näytti siis kannattavan lähteä sitä etsimään ja valloittamaan; sen sai, kuten jo mainittiin, Gonsales tehtäväkseen. Hän otti mukaansa sotajoukon, jossa oli 340 europalaista soturia, enimäkseen ratsumiehiä, ja 4,000 Perulaista, ja lähti retkellensä.

Ennenkuin jatkan kertomustani täytyy teidän kartalla ottaa selkoa niistä seuduista, jotka nyt tulevat kysymykseen. Quitosta lähti Gonsales liikkeelle ja kulki aluksi kaakkoiseen, seuraten Napo-virran juoksua, ja sitten etelään. Kartalta näette että Napo-virta purkaa vetensä suureen Maranjon- eli Amatsoni-virtaan, maailman suurimpaan ja vesirikkaimpaan jokeen, joka virtaa melkein koko Etelä-Amerikan halki lännestä itään ja laskee Atlantin mereen. Pankaa sen tähden kartan johdolla tarkoin muistiinne tämän virran suunta, voidaksenne ajatuksissanne seurata Espanjalaisien marssia tällä heidän uudella, rohkealla retkellään.

Ensimmäinen vaikeus, jonka Gonsales kohtasi, oli Andes-vuoristo korkeine, lumipeitteisine harjanteineen. Mutta ennenkuin hän varsin niinkään pitkälle oli ehtinyt,

näytti koko luonto tahtovan estää hänen yritystensä; sattui näet ankara maanjäristys, jota seurasi hirveä ukkosen ilma ja rankkasade. Joki, jonka rannalle Espanjalaiset olivat leirinsä asettaneet, paisui äkkiä äyräittänsä yli ja vesi levisi niin rutosti koko laaksoon, että Espanjalaiset hädin tuskin ehtivät paeta läheisille kukkuloille. Mutta eipä ollut paljon parempi olo sielläkään. He olisivat voineet uskoa äkkiä siirtyneensä napapiiriä pohjoisemmaksi, ikuisen jään ja lumen tyys-sijoihin. Suuri joukko mukana seuranneita Perulaisia ja muutamia Espanjalaisiakin kuoli siellä viluun. Muiden oli vain lujempaa ruumiinsarakennustaan kiittäminen siitä että alituisesti liikkeessä olemalla pysyivät hengissä. Vihdoin viimein päästiin tasangoille Andes-vuorten tuolle puolen; mutta vaikeudet eivät vielä siihen loppuneet. Niitä tuli nyt toisenlaisia, mutta yhtä rasittavia. Näillä äärettömän laajoilla tasangoilla ei ollut asukkaita ensinkään, tai olivat ne hyvin raakoja sekä julmia, eikä heillä myöskään ollut minkäänlaisia ruokavarastoja. Espanjalaiset saivat milloin kahlata syviä soita, milloin raivata tiensä tiheään vesakkojen ja metsäin läpi. Lisäksi satoi lakkaamatta kaksi kokonaista kuukautta, joiden kuluessa retkeläisemme eivät kertaakaan saaneet kuivaa vaatetilkkua yllensä. Voitte arvata, lapset, kuinka karaistu ruumis ja kuinka suuri mielenlujuus tarvittiin niin pitkällisen ja monenmoisen kurjuuden kestämiseksi. Taasen näette siitä, kuinka pitkälle ihminen voi kehittää sekä ruumiinsa että sielunsa voimia, kun hän aikaisin rupeaa niitä karkaisemaan, voidaksensa miehuullisesti kestää kaikkia niitä vaikeuksia ja vastuksia, jotka ovat erottamattomat ihmis-elämästä.

Kun oli ehditty Napo-virran rannoille, rakennutti Gonsales aluksen, jota hän saattaisi käyttää sekä yli-

kulkiessa, jos se huomattaisiin tarpeelliseksi, että myös-kin ruokavarojen ja kuormaston kuljettamiseksi. Siihen meni Espanjalaisilta koko lailla puuhaa, koska heillä oli niukalti enimpää laivanrakennustarpeita, etenkin rautaa. Heidän oli siitä syystä pakko ottaa kengätkin hevosten jaloista ja takoa ne nauloiksi sekä koukuiksi, ja pi'en sekä tervan asemesta täytyi heidän koota eräänlaista pihkaa, jota saatiin muutamista puista. Työ saatiin kuitenkin suoritetuksi ja Gonsales uskoi veneen erään Orellana nimisen upseerin johtoon, joka oli häntä lähinnä päällikkyydessä. Tämä Orellana sai toimekseen 50 miehen kanssa purjehtia alas virtaa etsimään ruokavaroja. Määrätyn matkan päässä hänen piti pysähtyä odottamaan Gonsales'ia ja pääjoukkoa.

Mutta Orellanalla olikin omat aikeensa. Tuskin oli hän päässyt päällikkönsä näkyvistä, kun hän päätti vapautua kaikesta riippuvaisuudesta ja voittaa mainetta verrattoman uhkarohkean yrityksen kautta. Hän päätti näet olla odottamatta päällikköänsä määräpaikalla, vaan lähteä tuolla surkean kehnolla aluksella seuraamaan virran juoksua siksi kunnes ehtisi valtamerelle saakka. Jos hänellä edeltäpäin olisi ollut aavistustakaan, kuinka suunnattoman pitkä Amazon-virta on, ei hän suinkaan olisi uskaltanut niin huonolla laivalla, niin vähälukuisen miehistön seuraamana ja melkein ilman ruokavaroja lähteä tällaiselle matkalle sotaisten villikansain asumain ja viljelemättömin seutujen läpi.

Orellana ei ilmaissut ajettansa ennenkuin vasta sillä paikalla, johon hänen olisi pitänyt jäädä odottamaan ylipäällikköänsä. Se oli siinä, missä Napo-virta laskee Amazoniin. Siellä hän ilmaisi tuumansa, ja hänen onnistui innostuttaa seuralaisiansakin samassa määrässä. Kaikki, paitsi yksi ainoa olivat valmiit seuraa-

maan häntä. Tämä ainoa, jonka nimeä en ole missään tavannut ilmoitettuna, rohkeni vastustaa Orellanan petturimaista aijetta; mutta turhaan. Hän joutui oman uskollisuutensa uhriksi. Orellana jätti hänet rannalle keskelle erämaata, nälkään kuolemaan ja jatkoi sitten matkaansa.

Sanomattomat oli ne vaarat ja vaikeudet, jotka häntä tällä pitkällä matkalla kohtasivat. Milloin vei hänen tiensä kolkkojen, hedelmättömäin seutujen läpi, joissa ei ollut hänellä ja hänen tovereillaan pienintäkään virvoketta löydettävänä, milloin täytyi hänen rannoilla taistella sotaisten alku-asukkaiden kanssa, hankkiakseen itselleen väkisin ruokavaroja, milloin hyökkäsi itse virralla hänen kimppuunsa lukematon joukko veneitä, jota vastoin hänen viidelläkymmenellä miehellään oli tuskin varaa liikahtaakaan ahtaassa aluksessa. Tuosta huolimatta hän yhä uskaliaasti kulki alas virtaa, ja seitsemän pitkää kuukautta melkein yhtämittaa taisteltuaan hädän ja vaarojen kanssa saavutti hän vihdoin virran suun. Mutta sepä ei likimainkaan ollut hänen vaarallisen retkensä loppu. Hänen oli nyt keholla aluksellansa lähdettävä ulos valtamerelle, saapuakseen jollekin saarelle, jolla Espanjalaisia asuisi. Se onnistuikin hänelle vihdoin, kun hän taasen oli purjehtinut parisataa peninkulmaa; hän joutui näet Kubaguan saarelle, joka, kuten tiedätte, ei ole kaukana mannermaalta.

Sieltä hän lähti Espanjaan, jossa hän kertomuksillaan sanomattomista kärsimyksistään herätti yleistä ihmettelyä. Mutta hän kertoi muutakin kuin mitä hän todella oli nähnyt ja kokenut; herättääkseen vielä suurempaa kummastelua kertoi hän myöskin kaikenlaisia taruja, joita kauan aikaa uskottiin tosiksi ja joiden val-

heellisuus vasta noin sata vuotta sitten on tullut todistetuksi. Hän kertoi matkustaneensa maiden läpi, joissa kultaa, hopeaa ja kalliita kiviä oli yhtä viljalta kuin meillä tavallisia kivenmukuloita, ja toisen seudun kautta, jossa asui yksinomaan väkeviä, sotalaisia naisia, n. s. Amatsoneja jommoisista kreikkalaiset tarut kertovat. Siitä johtui että sitä laajaa aluetta, jonka läpi Maranjon virtaa, ruvettiin sanomaan Amatsonien maaksi ja itse virtaakin Amatsoni-virraksi; kuten tiedätte ovat nämät nimet vielä meidänkin päivinämme käytännössä. Yhtä osaa tästä maasta — ei kuitenkaan tiedetty mitä osaa — pidettiin satujen kuvaamana *El Dorado* maana, jossa kaikkea hyvää mitä suinkin saattoi ajatella oli mitä runsaimmassa määrässä saatavana.

Kahdeskuudetta kertomus.

Isä. Palatkaamme nyt petetyn Gonsales Pizarron luo, joka Orellanan uskottomuuden kautta joutui mitä suurimpaan pulaan.

Hän odotti Napo- ja Maranjon-virtain yhtymäpaikalla tapaavansa alapäällikkönsä ja hänen 50 miestänsä; hän toivoi myöskin siellä tapaavansa ruokavaroja, joita kokoamaan hän oli tämän etujoukon lähettänyt. Mutta aikalailla hän hämmästyi kun ei tavannutkaan alusta, ruokavaroja tai miehiä. Hän arveli sitten, että Orellana mahdollisesti jostakin syystä oli purjehtinut alemmaksi jokea ja päätti siitä syystä myöskin jatkaa marssiansa pitkin rantaa siksi kunnes ehtisi siihen paikkaan, jossa Orellana, niinkuin hän luuli, olisi odottamassa. Mutta kylläpä hän älmistyi, kun äkkiarvaamatta

tapasi miehen, jonka uskonon alapäällikkö oli rannalle jättänyt ja jolta hän sai kuulla miten asia oli. Silloin paljastui heille retkikunnan turvaton asema; nälästä ja kestetyistä vaivoistaan riutuneena olivat he hedelmättömmässä erämaassa, joka ei tuottanut mitään ravinnoksi kelpaavaa. Heidän lukunsa oli melkoisesti vähentynyt tiheään sattuneiden kuolemantapauksien ja Orellanan karkaamisen kautta; heidän kuormastonsa oli niinikään poissa, sillä sehän oli pantu aluksessa menemään. Tässä epätoivoisessa asemassa vaativat kaikki yhdestä suusta, että viipymättä käännyttäisiin paluumatkalle, ja Pizarron oli pakko suostua tuohon vaatimukseen.

Oli jo jouduttu yli sadan penikulman päähän Quitosta, ja oli varsin luultavaa, ettei moni mies enää pysyisi toista kertaa kestäämään kaikkia niitä vaivoja, joita he retkellään olivat saaneet kokea. Yhtäkaikki oli päätös pantava toimeen. Lähdettiin siis paluumatkalle, ja siinä toivossa että löytyisi mukavampi tie, lähdettiin kulkemaan uutta suuntaa, ilman muuta opasta kuin aurinko. Mutta siinä toivossa varsin petyttiin! Uusi tie oli vielä vaivaloisempi kuin entinen, ja maissa, joiden kautta se vei, tavattiin vielä vähemmän ravinnoksi kelpaavaa. Heidän oli sentähden pakko vähitellen teurastaa kaikki hevosensa ja koiransa, ja kun ne olivat syödyt, täytyi heidän turvautua kaikenlaisiin luonnottomiin elatustarpeisiin. He pureksivat lehtiä, nielivät ahnaasti mitä illettävimpiä hyönteisiä ja jyrsivät lopuksi nahkaakin, jota oli satuloissa ja miekanhankkiluksissa. Muun hyvän päälle päätteeksi kuluivat vielä kaikki heidän vaatteensakin säpäleiksi joko sateesta tai repeytymällä puihin ja pensaisiin, joiden läpi heidän alituisesti oli raivaaminen tiensä. 200 Espanjalaista ja 4,000 Perulaista suistui tällä retkellä surman suuhun.

Nälästä ja ponnistuksista peräti riutuneina ja ohdakkeiden sekä hyönteisten puremain rikkiraatelemina heittäytyivät miehet lepäämään jotakuta puuta vasten, pyysivät ruokaa ja heittivät siinä henkensä.

Muut, jotka niinkään olivat niin riutuneet, ettei ruumiissa ollut muuta kuin luu ja nahka, jatkoivat vaivoista retkeänsä siksi kunnes olivat kolmenkymmenen peninkulman päässä Quitosta. Silloin olivat heidänkin voimansa lopussa, ja hekin olisivat joka mies nääntyneet siihen paikkaan, jollei Quitosta olisi lähetetty ruokavaroja heitä vastaan. Tämän avun nähdessään joutuivat he niin haltioihinsa että heittäysivät maahan ja suutelivat sitä, ja ruokavarojen kimppuun kävivät he niin ahnaasti että epäilemättä taas siitä olisivat tuhonsa saaneet, jollei heitä olisi pakotettu ensimmäisinä päivinä tyytymään pieniin annoksiin. Heille oli myöskin lähetetty muutamia hevosia ja vähän vaatteita; mutta kun niitä ei käynyt jakaminen tasan kaikkien kesken, oli Gonsales niin jalomielinen ettei omasta puolestaan tahtonut niitä hyväkseen käyttää. Muut upseerit seurasivat hänen esimerkkiään ja jatkoivat matkaansa Quitoon, niin surkeassa tilassa kun olivatkin. Kun he vihdoin saapuivat sinne, oli heidän parhaimpien ystäväinsäkin vaikea enää tuntea heitä, niin paljon olivat he muuttuneet.

Nyt riensi jokainen levähtämään, paitsi Gonsales, jota jo tarvittiin toisaalla. Tullessaan Quitoon sai hän tietoja, jotka panivat hänen kestävyytensä kovemman koetuksen alaiseksi kuin kaikki mitä hän siihen saakka oli kärsinyt.

Gonsales'in poissa ollessa oli Limassa tapahtunut kauhea tapaus, josta hän nyt suureksi hämmästykseen sai kuulla.

Epäilemättä muistatte että Almagrolta kuollessaan jäi poika, jonka hän nimitti maaherra-arvonsa perilliseksi. Tätä poikaa oli siihen saakka kasvattanut arvossa pidetty espanjalainen aatelismies Herrada, jonka johdon alaisena poika oli sekä sielun että ruumiin kykyjen puolesta suuresti varttunut. Hän oli pulska varreltaan, tavattoman notkea, taitava kaikissa ruumiinharjoituksissa ja sivistyneempi kuin yleensä siihen aikaan oli tavallista. Sen ohessa oli hän perinyt isänsä uljaan luonnon, ja arvattava siis oli että hän tulevaisuudessa saattoi vaikuttaa paljonkin Perun asioissa.

Sitä enemmän arveli Pizarro olevan syytä masentaa hänen nuorta, korkealle pyrkivää mieltänsä, koska hän pelkäsi että pojasta kerran voisi koitua vaaraa hänen vallallensa. Hän piti häntä siis jonkun aikaa vankeudessa, samoin kuin hänen kasvattajaansakin; ja kun hän vihdoin laski pojan vapauteen, tapahtui se sillä nimenomaisella ehdolla, että hänen piti oleskella Limassa Pizarron valvonnan alaisena. Sen kautta uskoi hän kyllin tehokkaalla tavalla ehkäisseensä kaikki mahdolliset kapinan yritykset siltä taholta.

Siinä hän kuitenkin erehtyi. Nuoren Almagron talo tuli piankin kaikkien hänen isävainajansa ystäväin ja puolenpitäjäin kokouspaikaksi. Kuten kuulumme olivat he mitä surkeimmassa asemassa ja paloivat siitä syystä halusta kostaa tyrannille kurjuutensa ja kunniantomuutensa. He ottivat nuoren Almagron keskipisteeksi, jonka ympärillä he yhdistyivät miettimään keinoja hirmuvaltiaan kukistamiseksi. Neuvottelujen tulos oli että piti rohkeasti luoda niskoiltansa se ijes, jonka alla he huokasivat, ja surmata itse tyrannit. Maaherran molempien veljien poissaolo näytti heistä siihen nähden olevan varsin suotuista asia.

Mutta maaherran puolenpitäjissä alkoi herätä epäilyksiä näiden henkilöiden tiheään yhtymisien johdosta. He kertoivat Pizarrolle epäluuloistaan ja kehottivat häntä olemaan varuillaan; mutta hän itse oli liian tottunut halveksimaan suurimpia silminnähtävimpiäkin vaaroja, välittääkseen heidän varoituksistaan. „Olkaa huolehtimatta minun elämästäni“, vastasi hän vain. „Kun minulla on valta katkoa toisten päitä, on siinä kylliksi takeita omani säilyttämisestä.“

Kun hän eräänä päivänä oli kävelemässä puutarhassaan, pyysi Herrada päästä hänen puheilleen. Salaliittolaiset olivat antaneet hänen toimekseen tehdä havainnoita maaherran mielentilan suhteen ja poistaa kaikki mahdolliset epäluulot hänestä. Pizarro oli paraikaa poimimassa sitruunia. Kun hänen vihollisensa lähestyi, antoi hän hänelle muutamia niistä sanoen että ne olivat ensimmäiset, jotka olivat kasvaneet tässä uudessa kaupungissa. Herrada oli olevinaan huolestuneen näköinen ja sanoi kuulleensa, että Pizarrolla oli aikomus raivata pois maailmasta nuori Almagro onnettomine ystävineen. Maaherra vakuutti ettei sellainen ilkityö vielä koskaan ollut saattanut juolahtaa hänen mieleensäkään, vaikka häntä itseään oli varoitettu olemaan varuillaan, koska juuri noilla henkilöillä muka oli pahoja mielessä häntä vastaan. Nyt Herrada puolestaan vakuutti että sellaiset tiedot olivat pahanilkisten ihmisten hävyttömiä juoruja, ja tehdäkseen vakuutuksensa vielä enemmän uskottawaksi pyysi hän maaherralta että hänen ja nuoren Almagron sallittaisiin poistua Limasta. Suostuiko Pizarro tähän pyyntöön vai eikö, en tiedä, mutta erotessa oli hän virkkanut Herradalle „antavansa kaikki mitä tarvittiin.“ Toinen suuteli hänen kättään teeskennellen kiitollisuutta, josta Pizarro tuli yhä lujem-

paan uskoon ettei näiden henkilöiden puolelta ollut mitään pelkäämistä.

Herrada oli saavuttanut tarkoituksensa. Salaliittolaiset tiesivät nyt ettei maaherra vähääkään epäillyt heitä. Seuraava sunnuntai määrättiin päiväksi, jolloin tuo verinen aije oli toimeen pantava.

Lauantai oli jo tullut eikä vähintäkään epäilyksiä ollut vielä herännyt Pizarron sielussa. Mutta silloin tapahtui jotain, jonka väkisinkin täytyi avata hänen silmänsä, jollei hän tahallisesti ollut lukua pitämättä selvimmistäkin merkeistä. Eräs salaliittolaisista joutui määrääjän lähestyessä kovin omantunnon vaivoihin, jotka pakottivat hänen tunnustamaan asian papille. Tämä kiirehti kertomaan asiata maaherralle. Pizarro kuunteli kertomusta hiukan liikutettuna, mutta muutaman silmänräpäyksen perästä sai entinen varmuus taas valan hänen sielussaan. Hän vastasi ei voivansa uskoa että tuo kaikki oli totta; häntä muka koetettiin vain pelotella. Olihan Herrada muutamia päiviä sitten puhunut niin nöyrällä tavalla. Varmaankin niin arveli Pizarro, oli tämän valeen sepittänyt joku henkilö, jolla oli joku pyyntö tehtävänä, ja toivoi tällaisen luulotellun vaaran ilmaisemisella saavansa hänen mielensä suosiollisemmaksi. Niine hyvineen sai pappi mennä tiehensä ja Pizarro pani maata aivan levollisena.

Yön hiljaisuudessa häntä kuitenkin hiukan rupesi arveluttamaan. Hän alkoi ymmärtää että puheessa sentään mahdollisesti saattoi olla perääkin ja että siis oli parasta olla hiukan varoillaan. Hänen ystävänsä olivat aikoja sitten kehottaneet häntä oman turvallisuutensa vuoksi asettamaan henkivartijajoukon; mutta kun tuli tieto että Espanjasta lähetetty kuninkaan valtuutettu oli tulossa ja saattoi saapua millä hetkellä hyvänsä,

niin pelkäsi hän että käsitettäisiin väärin tuon henkivartijaväen tarkoitus ja uskottaisiin hänen pelkäävän tuota valtuutettua. Sentähden hän päätti olla ryhtymättä muihin varokeinoihin kuin että pysyisi kotona koko seuraavan päivän.

Niin hän tekikin. Hän ei mennyt kirkkoon, niin kuin tavallisesti, vaan antoi roomalais-katolisen järjestyksen mukaan lukea messun kotonaan. Puolenpäivän aikaan tuli hänen luokseen muutamia hänen etevimmistä upseereistaan, joiden oli tapana syödä hänen pöydässään. Saman ajan olivat salaliittolaiset valinneet yritystään varten, koska puolipäivän aika lämpimässä ilmanalassa on levon ja unen aika.

Äkkiä syöksyi Herrada, jota seurasi kahdeksantoista kiireestä kantapäähän saakka rautaan puettua salaliittolaista, nuoren Almagron talosta. Paljastetut miekat käsissään huusivat he kadulle tullessaan: „Eläköön kuningas! kuolema hirmuvaltiaalle!“ Tämä huuto oli kaikkien kaupungissa olevain salaliittolaisten tunnuslause. Kun he ehtivät maaherran asunnolle oli Pizarro juuri herennyt syömästä ja jutteli paraikaa muutamien ystävänsä kanssa. Enimmät hänen palvelijoistaan olivat menneet levolle. Siten onnistui salaliittolaisten kenenkään huomaamatta päästä pihan yli itse palatsiin. Lisäksi keksi Herrada sen varokeinon että jätti portin luo yhden apulaisistaan, jonka tuli huutaa sinnepäin rientäville ihmisille: „Hirmuvaltias on kuollut!“ Se vaikutti että maaherran ystävät, jotka muuten varmaankin olisivat rientäneet hänen avukseen, luopuivat tuumasta, koska luulivat turhaksi enää yrittääkään sitä.

Jo olivat salaliittolaiset tunkeutuneet aina rappusille saakka, jotka veivät Pizarron huoneeseen, tulematta huomatuiksi; silloin älysi heidät muuan palvelus-

poika ja syöksyi huoneeseen nostaen heti metelin. Pizarro, joka oli tottunut kohtaamaan suurimpiakin vaaroja järkähtämättömän tyynenä, ei nytkään osottanut vähintäkään pelon merkkiä. Hän kavahti ylös ja käski yhden upseerinsa lykkäämään oven lukkoon, jotta ehdittäisiin saada asepukeutumaan päälle. Pahaksi onneksi oli tämä upseeri kokonaan menettänyt malttinsa. Sen sijaan että olisi tehnyt mitä oli käsketty juoksi hän tyhmyydessään ulos huoneesta rappusille saakka kysyäkseen ylös rientävältä joukolta, mitä tuo meteli merkitsi. Vastauksen asemesta sai hän iskun, joka kaasi hänen kuolleen maahan, ja salaliittolaiset pääsivät esteettä sisään.

Pizarro oli lähtenyt sivuhuoneeseen pukeakseen päällensä sotavarustuksensa. Hänen velipuolensa Alcantara, kaksi ystävää ja yhtä monta täysikasvuista palvelijaa oli seurannut häntä; kaikki muut hyppäsivät häpeällisesti ulos ikkunasta niin pian kuin näkivät salaliittolaisten tunkeutuvan huoneeseen. Sieltä he syöksivät siihen huoneeseen, jossa Pizarro oli; hän ei vielä ollut ehtinyt saada rautapaitaa yllensä. Siitä huolimatta tarttui hän pelotta kilpeensä ja miekkaansa, kävi koko jättiläisvoimallaan vihollisia vastaan ja rohkaisi ystäviään, jotka mieluummin tahtoivat kuolla hänen kanssaan kuin luopua hänestä, seuraavilla sanoilla: „Rohkeutta vain, toverit! Vielä meitä on kylliksi monta kurittamaan näitä petteureita heidän konnantyöstään!“ Sanomattaman raivoisa ottelu alkoi sitten. Salaliittolaisilla oli, paitsi suurempaa lukumäärää, vielä sekin etu että, kuten jo mainitsin, he olivat kiireestä kantapäähän saakka rautaan puetut eikä heitä siis ollut niin helppo haavoittaa, jota vastoin toinen miesluvulleenkin heikompi puoli oli aivan turvaton kaikkia iskuja vastaan. Taistelun päätös ei siis voinut kauan olla epätietoinen.

Alkantara kaatui ensin veljensä rinnalla. Sen jälestä kaatui muutamia muita, ja maaherra, jonka lakkaamatta täytyi torjua vihollisten iskuja, väsyi vähitellen niin että tuskin kykeni miekkaa käyttämään. Jo tuli hänen viimeinen hetkensä; hän sai kuolettavan piston kurkkuunsa ja kaatui kuolleena lattialle.

Salaliittolaisista oli neljä kaatunut; melkein kaikki muut olivat haavoitettuja. Niin pian kuin heidän raijonsa uhri makasi verissään, riensivät he pitkin kaupungin katuja julistaakseen hirmuvaltiaan kuolemaa säikähtyneille ihmisille. Kolmattasataa salaliittolaista yhtyi heihin, ja he kuljettivat nuorta Almagroa ratsain riemusaatossa pitkin katuja, airueitten julistaessa että hän, eikä kukaan muu, oli Perun laillinen ja oikea maaherra. Pizarron palatsi ja hänen uskotuimpain ystäväinsä talot jätettiin sitten ryöstettäväksi.

Sellaisen lopun sai mies, jonka rohkeus, sitkeä kärsivällisyys ja lujuus ansaitsevat suurinta ihmettelyämme, mutta jonka salakavalaa ja usein julmaa luonnetta jokaisen rehellisen ihmisen täytyy inhota. Mitä hän kärsi, sen hän oli satakertaisesti ansainnut menettelyllään Atahualpaa, liittoveljeänsä Almagroa ja monta munta kohtaan. Hänen palvelijansa kantoivat hänen ruumiinsa kirkkoon, mutta kukaan heistä ei tohtinut jäädä sinne tai haudata häntä. Vihdoin rohkeni muuan Barbara niminen mies, joka ennen oli ollut hänen palveluksessaan, uudelta maaherralta pyytää lupaa siihen. Se myönnettiin, ja hän kiirehti sitten vaimonsa avulla hautaamaan ruumiita ennenkuin salaliittolaiset ehtisivät määrätä hänen ruumiinsa hirteen nostettavaksi.

Muutamat. Joko kertomus nyt on lopussa?

Isä. Surunäytelmäni pääsankari on nyt poistunut näyttämöltä; miksi huolisimme sitte enää tapauksien juoksua seurata? Mutta kenties teitä kuitenkin huvittaa saada tarkempia tietoja Pizarron luonteen ominaisuuksista ja elintavoista?

Kaikki. Kyllä, kyllä, rakas isä.

Isä. Tietysti voin kertoa teille ainoastaan mitä sen aikuiset historiankirjoittajat ovat hänestä lausuneet, sillä enhän itse ole häntä tuntenut. He ovat arvostelleet häntä seuraavalla tavalla:

Hänellä oli, sanovat he, terve ja tavattoman roteva ruumiinrakennus. Hänen ruumiinvoimansa olivat yhtä tyhjentyvät kuin se kestävyys ja mielenkyvyys, jolla hän kärsi suurimmatkin ja pitkäkkäisimmätkin vastoinkäymiset. Urhoudessa ja sankarillisessa vaaran halveksimisessa ei kukaan häntä voittanut. Niin pian kuin hän oli pukeutunut sota-asuunsa, piti hän itseään voittamattomana. Silloin oli hänen usein tapana uskomattoman kylmäverisesti yksin mennä viholista vastaan, odotta-matta sotamiehiään, joiden usein oli vaikea enää tavoit-taakaan häntä. Niin lujasti hän luotti jäntevän käsivar-tensa voimaan ja usein koeteltuun pelottomuuteensa.

Hän oli, niinkuin tiedämme, saanut peräti vähän, tuskinpa ensinkään kasvatusta. Siitä syystä ei hänellä ollutkaan yhtään niitä tietoja, joita vaaditaan jokaiselta hyvin kasvatetulta ihmiseltä. Hän korvasi kuitenkin jos-sain määrin tämän puutteen alituisella tarkkasilmäisyydel-lään, järkevällä päätöskyvyllään, kestävyydellään ja ahke-ruudellaan. Hän ei osannut kirjoittaa edes omaa nimeänsä. Kun hänen allekirjoitustaan tarvittiin, hän sentähden ta-vallisesti vain veti paperille kaksi yhdensuuntaista viivaa, joiden väliin hänen sihteerinsä kirjoitti nimen. — Tästä

näkee kuinka toisin nyt ovat ajat kuin ennen. Ne ajat ovat ohi jolloin ruumiinvoimat, urhous ja kestävyys yksin riittivät kohottamaan soturin arvo-asteissa. Nyt vaaditaan joka alalla, eikä suinkaan vähimmin juuri sota-alalla, hyvin paljon nuorukaiselta, joka tahtoo päästä ylenemään, koska meidän päivinämme jokainen toimi, olkoonpa se mikä hyvänsä, vaatii paljon enemmän taitoa kuin ennen. Pizarron kaltainen mies voisi meidän päivinämme tuskin kohota alaupseeriksikaan.

Pizarrolla oli luonnostaan suuria tavoitteleva ja toimelias mieli, vaikk'ei kasvatusta ja opetus ollut saanut sitä jalostuttaa. Alituisesti oli hänellä suuria tuumia; ja kuta vaikeammalta niiden toteuttaminen näytti, sitä itsepintaisemmasti kävi hän asioihin kiinni. Jalomielisyyteen ja anteliaisuuteen näytti hänellä olevan luontainen taipumus, vaikka kunnian ja vallan himo sitä useasti ehkäisi. Tahdon tässä mainita vain pari kohtausta hänen elämästään, jotka hyvin kauniilla tavalla valaisevat tätä puolta hänen luonteessaan.

Eräänä päivänä kuultuaan että muuan vähävaraiseksi tunnettu upseeri oli kadottanut hevosensa, pisti hän kymmenen naulan painoisen kultatangon vaatteitensa alle ja lähti etsimään mainittua upseeria. Tarkotus oli tietysti että upseeri tällä lahjalla ostaisi itselleen uuden hevosensa. Kun Pizarro tuli paikkaan, jossa hän toivoi tapaavansa hänen — pallonlyöntipaikalle — ei henkilö, jota hän haki, vielä ollut tullut, ja muutamia hänen ystävänsä, jotka paraillaan olivat palloa lyömässä, kehottivat Pizarron ottamaan siihen osaa. Hän suostui heti; mutta salatakseen asian, jota varten hän oli tullut, hän ei riisunut nuttuaan päältään, vaan kantoi mielummin tuota raskasta kultamöhkälettä, jonka hän oli kätkenyt sen alle. Peli kesti kokonaista kolme tuntia. Kun

upseeri vihdoin tuli, sanoi Pizarro antaessaan hänelle lahjansa, että sen paino oli rasittanut häntä niin paljon että hän mielellään olisi antanut kolme kertaa suuremman lahjan, jos toinen olisi ennen tullut häntä vapauttamaan.

Yleensä on Pizarrosta mainittu että hän aina hyvin huolellisesti koetti salata lahjojaan ja hyviä töitään, ja tämä ainoa seikka todistaa että hänellä luonnostaan oli jalo sydän. Suuresti siis on surkuteltava ettei niin hyvään maanlaatuun ollut langennut hyveiden siementä, vaan siemeniä, joista niin paljon inhottavia paheita versoi.

Tahdon vielä mainita toisenkin kaskun. Eräällä retkellä kun hänen oli mentävä joen yli, tempasi virta mukanaan muutaman Intiaanipalvelijan, joka usein oli osottanut häntä kohtaan rakkautta ja uskollisuutta. Tuskin oli hän huomannut tuon onnettoman hätää, kun hän lähti uimaan jälkeen, tarttui hänen tukkaansa ja ui saaliineen takaisin rantaan. Vaara, johon hän tässä tilaisuudessa antautui, oli niin suuri, että tuskin rohkeintaan mies hänen sotajoukossaan olisi ulskaltanut tehdä mitä hän teki. Pizarron ystävät moittivat häntä siitä ettei hän ollut ajatellut, kuinka paljon kallisarvoisempi hänen oma elämänsä oli, mutta hän vastasi vain: „te ette tunne uskollisen palvelijan arvoa.“

Hänen pukunsa oli koruton, aina samanlainen. Hän käytti mustaa takkia, joka ulottui maahan saakka, valkeita kenkiä ja harmaata hattua. Niin puettuna kävi hän sekä ennen että jälkeen maaherraksi tuloaan. Tehdäkseen ystävilleen mieliksi puki hän juuri joskus sunnuntaisin päälleen turkkikauluksella varustetun komean viitan, jonka hänen ystävänsä Kortez oli hänelle lahjoittanut; mutta heti kirkosta tultuaan heitti hän tämän puvun päältään ja oli tavallisuuden mukaan paitahiha-

sillaan tai korkeintaan liivi paidan päällä ja nenäliina kaulan ympärille kiedottuna hien pyyhkimistä varten. Hän vietti rauhan aikana suuren osan päivää keilahetimita ja pallonlyönnillä. Näihin ajanvietteisiin hän oli niin ihastunut että ne olivat tulleet todelliseksi intohimoksi hänelle. Hän rupesi peliin kenen kanssa hyvänsä eikä koskaan suvainnut että pallo kannettiin hänelle tai muuten osotettiin erityisempää kohteliaisuutta kuin muille. Hän oli silloin hyvin puhelias ja tuttavallinen, ja jos tahtoi olla hänen mielikseen, ei niissä tilaisuuksissa saanut olla muistavinaan että hän oli maaherra.

Hänen uskollisuutensa yliberraansa, keisaria, kohtaan oli mallikelpoinen. Kun saaliista lain mukaan erotettiin viides osa keisarille, osotti hän siinä niin suurta tarkkuutta että hän usein kavahti ylös tuoliltaan poimiakseen maasta pieniä kultamurusia, jotka kuuluivat keisarin osaan. Hänen tarkkuudellaan naurettiin usein, mutta hän ei siitä piitannut. „Kokoaisin“, oli hänen tapana sanoa, „nuo murut suullani, jollei minulla olisi käsiä.“

Sellaiset ovat pääpiirteet tämän merkillisen miehen luonteessa, mikäli historia meille siitä kertoo. Toivon että nämät piirteet voivat jonkun verran lieventää sitä oikeutettua inhoa, jota hänen vilpillinen ja julma menettelynsä usein on teissä herättänyt, ja ainakin tekevät teidät taipuvaisiksi pitämään huonoa kasvatusta suurena syynä hänen vikoihinsa ja pahoihin puoliinsa.

Tässä vaiken iä.

